

K. 11. 1859

Preot C. MĂTASA

CĂLĂUZA
JUDEȚULUI NEAMȚ

„CARTEA ROMĂNEASCĂ”, BUCUREȘTI
1929

11. 1859

CĂLĂUZA
JUDEȚULUI NEAMȚ

7409

562

Preot C. MĂTASĂ

Nu se împru-
mută acasă.

CALAUZA JUDEȚULUI NEAMȚ

BIBLIOTECA
DOCUMENTARĂ
ORAȘUL FIATRA NEAMȚ

„CARTEA ROMĂNEASCĂ”, BUCUREȘTI
1929

PREFAȚĂ

De „Țara de sus“ (adică de marginea dinspre munte) se leagă istoria cea mai veche a Moldovei; iar în acest ținut, partea dinspre Bistrița și Siret, ocupă locul de cinste. Aici se află averea cea mai de seamă a sufletului românesc. De bisericile din munții Moldovei se leagă culminarea artei religioase la noi. Tot așa și oamenii din partea locului au stat în secolele din urmă mai totdeauna în frunte.

De la Ștefan Vodă până la Alexandri, Eminescu, Creangă, Conta, Melhisedec și alți bărbați de seamă, latura aceia a țării ne apare cu deosebire înzestrată. (Climatologii ne vorbesc de anume centre de acțiune în mișcarea atmosferei. S'ar putea vorbi și de un „centru moldovenesc“ în mișcarea culturală a Românilor și-ar merita să fie privit aparte).

Deocamdată, părintele Matasă a avut bunul gând să ne descrie județul Neamțului.

Bine a făcut.

Întâi, pentru cei ce se îndreaptă vara spre munte. Două erau punctele de atracție. Pentru căutarea sănătății, orășenii din Moldova porneau spre băile Slănicului. Dar războiul a minat adânc această stațiune. Din contra, cei mânați numai de dorul mun-

ților apucau spre „mănăstiri“. Varaticul, Agapia, Secul... sânt cunoscute și de copiii Moldovenilor.

Din șesul Romanului, de pe dealurile dimprejurul Iașilor și chiar de la malul Prutului și mai departe, Ceahlăul se zărește în fiecare seară, când soarele apune pe un cer senin. E o continuă invitare spre munte.

Dar drumul e lung. E nevoie și de o călăuză, care să arate călătorului toate frumusețile cari se ascund între „Carpații răsăriteni“.

De aceia e o fericire că un cărturar născut în valea Bistriței și-a luat sarcina să ne călăuzească. Incepând cu pământul și sfârșind cu omul, părintele Matasă ne arată din toate, ceea ce i s'a părut mai vrednic de luare aminte. Se înțelege, ca preot, ne arată mai ales bisericile.

În felul ei, cartea aceasta e unică. Nu cunoaștem alte județe care să aibă o monografie, în care interesul practic al călătoriei să fie îmbinat cu interesul pentru natură și istorie. E un real progres să vedem că s'a ivit și la noi genul acesta de lucrări.

Snobii, care abia așteaptă lunile de vară, să poată spune că pleacă „în străinătate“ nici nu bănuiesc ce comori de frumusețe ascunde propriul nostru pământ.

Să citească lucrarea părintelui Matasă și să pornească la drum.

Iar cei care au evlavie pentru trecut și grijă de prezent și de viitor, sperăm că vor urma pilda autorului și vor scrie pentru alte județe ale țării călăuze ca aceasta.

CĂTRE CETITORI

Județul Neamț este cercetat de foarte multă lume, cu deosebire în timpul verii. Călătorul însă — fie străin, fie localnic — nu trebuie să se limiteze numai la plăcerea ce i-o poate împărtăși pitorescul fermecător al acestui frumos colț de țară; ci, din potrivă, i-ar fi foarte necesar și l-ar interesa — poate mai mult încă — și înțelegerea științifică, măcar elementară, a lucrurilor ce le vede și le admiră pe văile și plaiurile acestui județ. Lucrarea de față încearcă să satisfacă această nevoie.

Poate că unii vor găsi-o prea dezvoltată pentru o „Călăuză”; am socotit totuș că nu e rău să pun la îndemâna călătorului date cât mai complete asupra localității sau monumentului ce ar vroi să cerceteze, scutindu-l astfel de a mai purta cu el biblioteca necesară în acest scop.

Atrăgând — prin aceasta — atențiunea publicului asupra bogăției și însemnătății monumentelor și localităților mai de samă ce le cuprinde județul Neamț și dând în acest scop informațiuni mai va-

riate; lucrarea aceasta nădăjduesc că va servi ca un indemn pentru alcătuirea unei *monografii* complete a județului, lucrare de mare însemnătate, dar care cere negreșit alte mijloace și alte puteri.

Dacă voi fi isbutit, prin această încercare, să dau un bun tovarăș de drum celor ce doresc să cunoască județul Neamț, o datoresc în mare parte indemnului și prețioaselor îndrumări ce mi-au dat domnii: G. Macovei, geolog, profesor universitar din București și domnul profesor I. D. Ștefănescu, cărora le mulțumesc călduros și cu acest prilej.

Preot C. Matasă.

CUPRINSUL

PARTEA I-a.

Priviri generale.

	<u>Pagina</u>
Capitolul I. — Numele, munții, structura solului, clima, apele.	1
Capitolul II. — Viața de altă dată. Preistoria și istoria veche a ținutului.	6
Capitolul III. Viața de astăzi: Impărțirea administrativă, starea economică, agricultura, creșterea vitelor, serviciul veterinar. Marea industrie, comerțul, iarmaroacele. Starea sanitară.	18
Capitolul IV. — Instituții culturale: cultul, școalele, oștirea, justiția, opere de inițiativă privată.	29
Capitolul V. — Arta vechilor biserici. Viața religioasă veche.	36
Capitolul VI. — Drumuri vechi și noi.	50
Harta județului.	52
Planul orașului Piatra.	52

PARTEA II-a.

Orașe, monumente și localități mai însemnate.

Pagina

Capitolul I. — <i>Direcția Piatra-Munte:</i> Orașul Piatra, Biserica Sfântul Ioan, M-rea Bistrița, Bisericanii, Pangarații, Tarcăul, Biczul, Cheile Biczului, Ceahlăul, M-rele vechi din jurul Ceahlăului, Durăul, Piatra Teiului, Borsec, Borca, Broșteni, Schitul Rarău.	53
Capitolul II. — <i>Direcția Piatra-Târgul-Neamț — Folteeni:</i> Almașul, Horaița, Războienii, Băltăteștii, Târgul Neamț, Cetatea, Humuleștii, Oglinzii, M-rea-Varatec, Agapia, Neamțul, Săcul, Săhăstria și Sihla.	119
Capitolul III. — <i>Direcția Piatra-Bacău:</i> Roznov, Buciuiești, Buhuș, Tazlău.	177
Capitolul IV. — Biserici boerești și biserici de sat, vechi.	182
Capitolul V. — Câțiva oameni mari ai județului, (dispăruți din viață).	184

TABLA ILUSTRĂȚILOR

	Pag
1. Portul național din regiunea muntelui	14
2. Tip de țaran	16
3. Casă țărănească	27
4. Turnul bisericii Sf. Ioan Domnesc din Piatra N.	47
5. Harta Județului Neamț	53
6. Planul orașului Piatra	53
7. Uzina fabricii de hârtie și mucava din Piatra N.	60
8. Biserica Sf. Ioan Domnesc din Piatra N.	65
9. Mănăstirea Bistrița	69
10. Icoana Sf. Ana din Mănăstirea Bistrița	78
11. Valea Tarcăului	83
12. Cheile Bicazului	86
13. Familia Regală la Bicaz, în 1918	90
14. O plută pe Bistrița	100
15. Vedere din Borsec	110
16. Vedere de pe valea Bistriței	115
17. Podul de la Broșteni	
18. Icoana Sf. Gheorghe, pictură de N. Grigorescu, M-rea Agapia	141
19. Cetatea Neamțului	152
20. Mănăstirea Secul	167
21. Banca Petrodava din Piatra N.	178
22. Ușa bisericii din Tazlău	181

NOTA. — Toate ilustrațiile sunt după fotografiile de A. Chevallier, Piatra N., afară de «Vedere din Borsec» după un clișeu ce ni s'a pus la dispoziție de Administrația Băilor și «Icoana Sf. Gheorghe, din Agapia, lucrată după o fotografie din atelierul Pascu, Targul Neamț.

PARTEA I.

PRIVIRI GENERALE

CAPITOLUL I.

Acest județ și-a luat numele dela Cetatea și pârăul Neamțului, de unde poartă acelaș nume și Mănăstirea ca și târgul din apropiere.

Județul are astăzi o suprafață totală de 5206 km. pătrați, cu o populație de 208.941 locuitori¹⁾.

Marca județului este o căprioară, dovadă că întinsele păduri, care fac podoaba regiunii, au fost din cele mai vechi timpuri adăpostul favorit al acestei delicate și gingașe făpturi. Pecetea orașului Piatra a avut ca emblemă și căprioara, desigur, dar, că mai în urmă, și-a luat și județul aceeaș emblemă pe care o avea vechiul oraș de reședință.

Neamțul se megieșește la răsărit cu județele Folticeni și Roman, la apus cu Câmpu-Lungul și Ciucul, la nord cu Câmpu-Lungul și Folticeni și la sud cu Ciucul și Bacăul.

¹⁾ După „Expunerea situației generale a jud. Neamț pe 1927” alcătuită de Prefectură.

Munții acestui județ fac parte din lanțul *Carpaților răsăriteni* sau *Dacici* și alcătuiesc două grupe: grupa Carpaților propriu ziși, formați din *Munții Bistriței*, ce se întind dela Rodna și până aproape de Piatra, cu culmile Petrosul, Grințieșul și Ceahlăul și Munții Bicazului și ai Tarcăului.

Grupa a doua, a *Sub-Carpaților*, se alcătuiește din un șir de dealuri ce merg descrescând până în luncile Siretului.

Intre lanțul Carpaților propriu ziși și între dealurile sub-Carpatice se interpune un soi de depresiune ca un adevărat uluc „*Depresiunea Subcarpatică*“¹⁾. Ulucul acesta se distinge foarte bine în valea Tazlăului, a Cracăului și a Nemțișorului.

Structura solului. Județul Neamț are o alcătuire geologică destul de variată și de interesantă, regăsindu-se, în spațiul lui limitat, geologia aproape a întregii Moldove de nord. Astfel, catena Carpaților propriu ziși, ce se întinde spre răsărit, până la o linie ce ar trece prin Tazlău și Agapia, este formată din două zone geologice importante: *Zona cristalino-mezozoică*, la vest și *Zona Flișului*, la est²⁾.

Zona de vest cuprinde formațiuni paleozoice (pri-

¹⁾ Numele de Carpați vine dela o ramură a Geto-Dacilor, Carpii, care locuiau deoparte și de alta a acestui lanț de munți.

²⁾ Din pricină că atât rocile cretacice din *Secundar*, cât și cele paleogene din *Terțiar*, sunt aproape la fel și formate în aceleași condițiuni; s'au cuprins la un loc sub denumirea de Fliș. Astfel sunt diferitele conglomerate, gresii și marne, care formează masive puternice în jud. Neamț, în această zonă a Flișului.

mare), care prin sfărămăturile și presiunile ce le-au suferit au fost metamorfizate și transformate în sisturi cristaline. Peste ele plutesc petece de roce mezozoice (triasice și jurasice), ca niște simple resturi rămase dintr'o manta, continuă altădată.

Zona de est, sau Zona Flișului, e formată din depozite cretacice și terțiare vechi (paleogene), care fiind mai tinere, deși au fost și ele cutate și dislocate ca și cele de fundament ale zonei precedente, n'au suferit nici un metamorfism. Limita dintre aceste două zone urmărește Valea Dămucului și, ținând apoi spre nord de Valea Jidanului și prin pârăul Pintecului, trece pe la fundul pârăului Grințieșul, că în Valea Dreptului pentruca de acolo, continuându-se spre nord, pe la vest de Borca, să iasă pe marginea de est a Broștenilor, pentru a trece mai departe spre Câmpulung, pe la răsărit de Rarău.

În zona de Vest, munții cei mai înalți și mai plini de variații sunt cei alcătuiți din petecele mezozoice, așa cum sunt bună oară munții dela fundul Bicașului (cu vestitele lui Chei), Heghieșul, Măgura Priscanilor, Pietrile Roșii, Rarăul etc. Pe când temelia cristalină, chiar când a format masive puternice, acestea sunt mai uniforme și cu spinări mai rotunzite. (Grințieșul, Budacul, Pietrosul, etc.).

În Zona Flișului, monotonia morfologică este ceva mai accentuată, căci numai pe ici, pe colea, răsar masive mai impozante, alcătuite de obicei din mase puternice de conglomerate. În fruntea acestora stă Ceahlăul, vin apoi Halăuca, Stănișoara, Măgura Tarcăului și alți munți cu fruntea mai puțin semeață.

Dela marginea ecsternă a Flișului, spre răsărit,

până la o linie ce ar trece prin Șerbești, Târgul Neamț, Oglinzi, etc., adică pe fășia ce am numit-o mai sus Zona Subcarpatică, se găsesc numai formațiuni miocene, bogate în aparițiuni de izvoare sărate și chiar masive de sare, de unde și numele ei de zonă saliferă subcarpatică, sau zonă miocenă subcarpatică.

Dincolo de marginea acestei zone, spre Siret, se întinde așa numitul Podiș Sarmatic, ce trece mai departe, peste Prut, până în Nistru și ale cărui strate orizontale aparțin Sarmațianului, cel mai tânăr etaj al Miocenului ¹⁾).

Clima. Neamțul, fiind un județ de munte, are o climă cu variațiuni neașteptat de repezi, de aceea călătorul trebuie să fie foarte prudent și să nu judece vremea după clipa de față. În general, clima este în timpul verii mai răcoroasă ca la șes; iarna însă, frigul este mai puțin aspru ca la câmp. În regiunea muntelui, din pricina ploilor mai dese, umezeala se resimte mai mult ca în restul județului.

Apele județului Neamț se adună în trei mari văi mai principale: Valea Bistriței, a Moldovei și a Trotușului.

Bistrița este apa cea mai mare din județ și cea mai frumoasă din tot cuprinsul Moldovei.

„Cine străbate în lung Valea Bistriței, va băga de seamă că înfățișarea ei se schimbă după felul pământului prin care trece: în munți, până la Broș-

¹⁾ Acest capitol este scris special pentru lucrarea de față de către Domnul G. Macovei, profesor-geolog la Universitatea din București.

teni, are înfățișarea alpină, — atât cât străbate mezul cristalin al lanțului Carpatic.

După ce trece de Broșteni și intră în ținutul pietrelor mai tinere (Fliș), valea se lărgeste și numai insula calcaroasă a Ceahlăului mai înfățișează priveliști sălbatice de munte. În sfârșit, dela Piatra-Neamțului iesă pe podișul tânăr și neîncrețit al Moldovei, șerpuind între maluri mediocre, până la Bacău, unde intră în lunca Siretului. Poți zice că sunt trei Bistriți deosebite¹⁾.

— Multe râuri s'arunca din strâmtoarele Carpaților în roditoarele noastre câmpii, nici unul însă nu deschide în băteleştea munților o vale mai luminoasă și mai fermecătoare ca Bistrița Moldovei. Ea întrunește în întinsa-i somnie sălbătăcia Jiului, măreția Oltului și bogățiile Prahovei.

Călătorii străini, care au străbătut-o pe plute, din Dorna până în Piatra, o pun cu drept cuvânt printre cele mai frumoase ape din lume. În vechime curgea pe pat de aur și purta numele de „Aurar“. Drum lung despică printre Măguri valurile-i repezi și falnic îi e mersul. Să înalță codrii să o privească, sprintăre-i sar pâraele în cale, plutașii îi cântă doine, satele huzuresc pe mândrele-i maluri. Pădurile au căprioare, isvoarele păstrăvi și Bistrița Iostriți²⁾.

Bistrița, în cursul ei prin valea strâmtă din munții Barnarului, formează un fel de cataracte, numite „Toancele“, cu priveliști de o neîntrecută frumusețe³⁾.

¹⁾ Simion Mehedinți. „Geografia“ pag. 201.

²⁾ Al. Vlahuță. „România Pitorească“.

³⁾ „Repezișuri“ și „Chel“, caracteristice apelor tinere au mai multe râuri din România, dar cataracte, afară de Dunăre, nu are nici o apă mare, afară de Bistrița. (Din „Geografia“ de D-l S. Mehedinți).

CAPITOLUL II.

Viața de altădată și viața de astăzi.

În județul Neamț se găsesc urme de viață omenească, începând chiar din vrâsta pietrii; din nefericire însă, în această regiune a țării, nu s'au întreprins săpături sistematice spre a scoate din pământ singurele dovezi ce le mai putem avea pentru viața omenească, nu numai din timpurile preistorice, dar chiar și din cele mai apropiate, până la descălicare.

Întâmplător, s'au găsit: un topor de piatră la Ghindăoani, un ciocan de silex lustruit, la M-rea Bistrița, un cuțit de silex la Borlești, cioburi de oale la Dobreni și pe Cozla, etc. ¹⁾.

Ținând samă de datele ce le găsim în „*Getica*“, monumentală lucrare a lui V. Pârvan, și în acest județ se poate urmări viața omenească până la 3000 a. Hs., de când se cunoaște ca, trăind în întregul cuprins al Daciei — între Nistru și Tisa — o populație Geto-dacică foarte numeroasă, cu o civilizație înfloritoare și peste care au năvălit, venind din Asia, pe la 1000 a. Hs. Cimerienii și pe la 700 a. Hs. Sciții. Amândouă aceste neamuri, după ce au distrus, în parte, frumoasa cultură a băștinașilor, s'au asimilat în masa localnicilor.

După Ptolomeu, care înșiră numele popoarelor ce locuiau Dacia înainte de Romani, trăia, cam în nordul județului Neamț, o ramură Geto-Dacă, nu-

¹⁾ Toate aceste obiecte și încă multe altele se pot vedea în colecția Muzeului, întemeiat de regretatul, fost director, M. Stamat, la liceul „Petru Rareș“ din Piatra Neamț.

mită *Costobocii*, iar în restul județului, mai spre sud, locuiau *Caucoenzii*.

Strabo, în harta Daciei, fixează chiar *Petrodava*, o cetate Geto-Dacă, între râul Bistrița și Siret ¹⁾.

În adevăr că atât *Peste Vale*, în apropiere de Piatra, unde se crede că a fost vechea *Petrodava*, cât și pe muntele *Cozla*, pe locul unde în 1897 s'a surpat o mare porțiune de deal, s'au găsit numeroase cioburi de oale și alte urme ale unor însemnate stațiuni preistorice, care prezintă caractere sigure spre a fi determinate. Atât stațiunea de pe *Cozla*, cât și cea de pe locul numit astăzi *Petrodava*, sunt așezate în pozițiuni perfecte de apărare, așa cum sunt așezate toate cetățile Geto-Dace.

Cercetări serioase pentru studiul stațiunilor acestora, ce și pentru identificarea *Petrodavei* pe teren, nu s'au făcut încă ²⁾.

În județul Neamț se găsesc numeroase urme ale vieții străvechi, ne cercetate încă: movili, cetățui, șanțari, etc. Notez aici câteva localități din județ, unde s'au găsit diferite lucruri vechi: *Movila Urișului*, care încă din timpul lui Ștefan cel Mare e cunoscută sub numele de *Movila Iucașului*, în *Mărgineni*; *Movila lui Cireș* în marginea *Grumăzeștilor*; *Dealul Movelei* în *Girov*; *Cetățuia* în *Tazlău*; în *Bodeștii Precistei* și în *Bozieni*, unde e și *Dealul Comorii*, în pământul căruia s'au și găsit bani și o-

¹⁾ Referitor la *Petrodava* să se vadă amănunte, de *Părvan*, în *Getica*, pag. 258, 454, 470, 556 și 583.

²⁾ Avem o singură descriere a stațiunii de pe *Cozla*, publicată de Căpitan Gh. Grințescu în ziarul „Științelor populare și al Călătoriilor“, din Decembrie 1915.

Tot aici se vorbește și despre *Petrodava*.

biecte vechi; Cetățuia în comuna Siliștea; în M-rea Bistrița; Cetățuia Altanul în Hangu și Cetățuia lângă Piatra, pe unde ar fi fost Petrodava, etc.

* * *

Multe din satele de astăzi le găsim amintite în vechile documente, începând de prin secolul al XIV-lea, ceea ce presupune că în deosebi pe valea Cracăului și a Tazlăului, așa numitul „uluc subcarpatic“, vor fi fost sate mai înainte chiar de descălicare ¹⁾.

Astfel, din documentele dela Ștefan cel Mare, vedem că Voievodul întărește mai multe dani făcute de Domnii anteriori către Mănăstiri și boeri, dani prin care sate vechi din acest județ treceau, împreună cu moșiile inconjurătoare, din stăpânirea Domnului, în stăpânirea celor miluiți ²⁾.

Dintr'un document dela Ștefan cel Mare, din 30 Oct. 1458, se vede, bunăoară, că Braniștea M-rei Bistrița se întindea până în „poenițele de sub Ceahlău“ și că exista satul Ooașul; din alt document, din acelaș an, se vede că exista „mănăstirea dela Hangu în hotarăle ei vechi“. Dacă ținem samă apoi că într'un vechiu document se vorbește de pârăul Răpciunii și de altă veche mănăstire, „Poenile“, de

¹⁾ În depresiunile subcarpatice, adică în ulucul format din șirul Carpaților și dealurile subcarpatice, cum sunt în Jud. Neamț văile Tazlăului, Cracăului și Nemțisorului, unde omul avea la îndemână loc pentru agricultură, lemn pentru casă, apă și dese isvoare de slatină, așezările omenești sunt foarte vechi.

²⁾ I. Bogdan „Documentele lui Ștefan cel Mare“, 2 volume.

sub Ceahlău, este foarte probabil că regiunea Hanguului a fost locuită din străvechime.

Alte documente dela Ștefan cel Mare ne pomenesc de satul Pângărați, pe Valea Bistriței, cum și de o serie de sate vechi pe valea Cracăului, pe unde sunt astăzi comunele Bodeștii-Precistei, Girov, Șerbești, Căciulești și mai la vale Roznov și Margineni și anume: Turtureștii, Cauceleștii, Căcăcenii, Grieleștii, Lupșa, Lăslăoanii, Stolnicii, Bahna, Făurei, Mănești, Gostilești, Bârzotești, Gheuroești, Serbești, Ghigoești, Trudești, Obârșia, Băhnești, Zănești, Bălășești, Văleni, Itrinești, Balosinești, Averești, Boțești, etc.

Dobrenii, apoi și Almașul, unde sunt și astăzi, asemenea și Podolenii, Negriteștii, Obricul, Cârliși, Socii, Dușeștii, Borniș, Crăeștii, Hlăpeștii, Mălăeștii, Dragomireștii, Dâmbeștii, Negoeștii, Dobruleștii, etc.

Pe pârăul Neamțului și afluenții săi găsim altă serie de sate: Iemereștii sau Gumăneștii, Tâmpăștii, Mânjeștii, Belceștii, Arămoaia, Tutueștii, etc.

În regiunea Nechidului, pe unde sunt astăzi satele Căndești, Borlești, Tazlău, etc., se întindea odinioară o pânză de sate foarte vechi, dintre care nu e exclus ca unele să fi fost anterioare descălicării¹⁾.

Regiunea aceasta era cunoscută în vechime sub numele de Câmpul lui Dragoș. Numele acesta vine dela „Dragoș Viteazul, cunoscutul curtean „miles aulae” al lui Roman I dela 1392, al lui Ștefan I dela 1395 și al lui Alexandru Cel Bun. Două docu-

¹⁾ Într'un uric dela Alexandru cel Bun, din 1400, se vorbește de satul Poiana pe Tazlău și din alt document dela acelaș Voevod se vede că exista pe lângă Cârliși de astăzi, un sat numit Bereștii. Vezi „Buletinul I. Ne-culcea”, Iași, anul 1926—1927, Fascicola 6.

mente ale acestuia, unul dela 29 Iunie 1400 și altul dela 16 Septembrie 1408, îl numesc „Dragoș dela Neamț“. Câmpul lui Dragoș a fost proprietatea lui și dela el a trecut la nepoții săi¹⁾.

Pe acest câmp, între Nechid și Bistrița, se aflau în secolul XV-lea, cel puțin următoarele sate: Bărbășanii, Bețeștii, Borileștii, Dâmbăștii (judecia lui Dâmba), Drăgăneștii (judecia lui Dragan), Drăgoțeștii, Drăgușanii, dela Dragoș primul proprietar al câmpului, Jurcanii, Pașcanii de lângă Borilești, Urseștii, etc.²⁾.

Tot în regiunea Tazlăului mai cunoaștem din vechime și satele: Sacalușeștii, Balcanii, Bereștii, Petrișeștii, Basotenii, Năsoeștii.

Încă un document foarte prețios, din care se pot vedea vechile așezări în județul Neamț, este Harta Geografică a Moldovei, alcătuită de Dimitrie Cantemir. Cercetând această hartă, se văd numeroase sate pe văile amintite mai sus și în deosebi se constată de aici, ceea ce de altfel și documentele mai vechi ne confirmă, că județul Neamț, mai de mult, cuprindea și satele ardelen: Bicazul, Tulgheșul, Corbul și Bilborul, întinzându-se spre apus până la obârșia apelor, care curg încoace; că spre nord, atingea râul Moldova; spre sud urma o linie cu mult mai jos de Tazlău și spre răsărit mergea până în apropierea Siretului³⁾.

¹⁾ I. Bogdan „Documentele lui Ștefan cel Mare“, Vol. I, pag. 250.

²⁾ I. Bogdan „Documentele lui Ștefan cel Mare“, Vol. II, pag. 551.

³⁾ P. P. Panaitescu „Contribuții la Opera Geografică a lui Dimitrie Cantemir“.

Treptat-treptat populația românească a județului s'a înmulțit, adăogându-se vechilor așezări sate mai noi, formate în marea lor majoritate de Români ardeleni, fugiți din căminurile strămoșești din pricina greutăților de traiu, pe care nobilii Unguri le făceau din ce în ce mai apăsătoare pentru Români.

Frații ardeleni erau bine primiți în Principate și Voevozii le acordau înlesniri, deoarece aici, țara era adeseori pustiită prin năvălirile Tătarilor, Turcilor, Cazacilor, etc., care duceau între prăzi și mii de oameni ca robi.

Populația fiind deci rărită prin năvăliri, prin dese războaie și groaznice epidemii — mai ales ciurma, — care săcerau un număr considerabil de oameni, era nevoie pentru lucrarea pământului de locuitori străini. În acest scop de multe ori Domnitorii și marii proprietari trimeteau un fel de agenți, cari făceau prin Ardeal o întinsă propagandă spre a determina — în taină — lumea satelor să emigreze.

Imigrarea Românilor ardeleni în Principate a ajuns să fie o adevărată deslocare de mase în întreg secolul al XVIII-lea și cu deosebire în timpul Mariei Tereza. Sate întregi părăseau Ardealul și se așezau în Moldova împreună cu preotul lor și cu ceilalți fruntași. Mulți fugiau din pricina recrutărilor forțate, alții din pricina boerescului prea apăsător, la care erau supuși; în cele mai multe cazuri însă, Românii ardeleni fugiau și din pricina persecuțiilor religioase¹⁾.

Ardelenii veniți dincoace erau numiți de localnici „Ungureni” și numele de Ungureanu îl poartă și

---

1) I. Nistor „Emigrările de peste munți”.

astăzi, în județul Neamț, foarte multe familii de prin sate.

Astăzi satele de pe valea Bistriței, în apropierea vechii frontiere, sunt, în marea lor majoritate, formate din ardeleni și localitatea de unde sunt plecați se mai păstrează încă și acum, în amintirea celor mai bătrâni, dovadă că nu sunt veniți de mult.

În restul județului, către câmp, atâtea nume de sate și de familii, care ne spun de unde sunt veniți oamenii, ne arată marele număr de Ardeleni așezați și în această regiune, ori formând sate noi, ori adăogându-se la populația celor vechi. Astfel avem în jud. Neamț următoarele nume de localități: Bârgăoani, Valea Brețcanilor, Tuțuenii, Brășăuții, Oșlobenii, etc. și nume de familie: Ardeleanu, Mureșanu, Crișanu, Bârgăoanu, Bârsanu, Corduneanu, Tuțuianu, Mocanu, Ciucanu, etc.

Din vechile sate răzășești au mai rămas în acest județ. Uscății, Dragomireștii, Unghiu, Hlăpești, Ghi-goești, Arămoaia, Totoești, Borșeni, Borniș, Soci, Dușești, Ghelăești, Mastacăn, Reditu, Căndești, Bărcănești. Cele mai multe însă au dispărut prin strămutarea locuitorilor din pricina birurilor mari, sau pentru că marii proprietari vecini le cotropise răzășia ¹⁾.

* * *

Caracterele esențiale ale vieții locuitorilor din ținutul Neamțului sunt — mai ales în partea dela

¹⁾ Să se consulte în această chestiune și „Statistica Răzeșilor” de P. Poni. (Publicată de Academia R.).

mente — cele ale strămoșilor Geto-Daci. Sumanul, rechiul cumanac al ciobanilor, incingătoarea lată, de piele și împodobită cu ținte inflorite, opinca, chipul de a-și construi casele și gardul de prinprejur, vin dela acești strămoși ¹⁾).

Casele se fac astăzi din bârne de lemn, iar către câmp se construiesc adesea și din gard de nuele lipit cu pământ. Acoperișul se face din șindrilă, în satele dela câmp se mai acopăr casele și cu stufiș, dar din ce în ce mai rar.

Față de un trecut nu prea îndepărtat, locuința săteanului a făcut un mare progres. Nu mai departe decât cu 70—80 ani mai în urmă, casele dinspre câmp erau în majoritatea lor un fel de bordeie (hâje, slavonește) așezate direct pe pământ, sau chiar îngropate unele și cu ferestrele mici de tot, făcute din beșică de vită (bărdăzan sau bărdăhan). Acoperișul caselor la munte se făcea ca și astăzi, din draniță, dar nu bătută în cue de fier, care erau foarte rare, ci în cue de lemn de tisă sau din cep de brad. Rar se mai vede și astăzi câte o casă veche, acoperită în chipul acesta, prin unele sate mai izolate din munte. Gardurile din răslogi — un fel de scânduri făcute cu toporul, mai mult despicateuri — sunt făcute în zig-zag, cu pari, întocmai cum se văd cele de pe columna lui Traian, reprezentând gospodăriile Dacilor.

¹⁾ Amănunte de cel mai mare interes pentru această chestiune se pot găsi în V. Pârvan, „Getica“, pag. 294, 316, 366—478 și 690.

Asemenea se pot consulta cu folos și lucrările: Dr. Gh. Crăiniceanu „Igiena țăranului Român“ și G. Oprescu „Arta țărănească la Români“.

Temeiul portului era pe vremuri: căciula înaltă de miel, neagră la tineret și albă la gospodari, adeseaori și un fel de căciulă (cumanac) cusută din suman negru; mai în urmă, pălăria, cu marginile late. Pentru femei,

Portul național din regiunea muntelui.

ștergarul de in sau de bumbac, frumos ales, astăzi broboade cumpărate. Pentru corp: suman lung, cojoc — lung în vechime, — bondă frumos înflorită, cu

deosebire la munte. Aceiaș îmbrăcăminte o avea și femeia, care purta — ca și astăzi — cămeși înflorite cu frumoase cusături și împodobite cu fluturi, după moda străveche, Geto-Dacică ¹⁾.

Mijlocul încins — la șes — cu brâu și pe deasupra curea lată, iar la munte numai curea de 15—20 c. m. lată și bătută în multe șiruri de ținte înflorite, de alamă sau de cositor, turnate adesea de ciobani după modele păstrate din moși-strămoși. Femeile, ca și în trecut, se încing cu brâu și cu bârnețe.

Bărbații poartă vara ȋțari subțiri, iar în timpul iernii bernevici albi de lână. În picioare și bărbații și femeile purtau, și cei mai mulți poartă și astăzi, opinci legate cu ațe de păr sau cu fășii de curea. Aproape toți bărbații purtau la încingătoare „la curea” un cuțit lung, vârât în teacă și mulți aveau la șold o trăistuță pentru purtat obiecte mărunte, trebuitoare omului — peste zi — la muncă. Trăistuța era împodobită cu împletituri de curea și cu nasturi de metal lucitor, înflorind la mijloc un frumos „prâsnel” de alamă.

Pe vremea mai aspră, bărbații — adesea și femeile — purtau în spate gluga, ce se mai vede astăzi doar la ciobani, făcută din suman alb așa fel că pe ploae și omăt se putea acoperi capul și umerile bine, iar pe vreme uscată se puteau pune în ea lucruri de trebuință, ca într'o traistă.

Bețele de mână ca și obiectele casnice și mobilie-

¹⁾ Aplicele (nasturii înfloriți sau țintele) pe încingători, cuțitul cu teacă, la brau, fluturii ca podoabe la cămeși și preponderența desenului geometric (zig-zag, cruci, etc.) și a spiralei în arta țărănească veche, sunt caracteristice artei Geto-Dace. V. Pârvan, Op. citat.

rul, erau împodobite cu iscusite deseme liniare — câteodată și spirale — gen ornamental specific Geto-Dacic, spre deosebire de păoarele orientale (Sciții), cari întrebuițau figuri de animale în ornamentația casnică.

Tip de țăran din Județul Neamț.
Copie după un tablou pictat de A. Băeșu.

Țăranii mai de mult, se hrăneau mai bine ca cei de astăzi, care pun mai mult preț pe lux — când pot —

decât pe un traiu sănătos. Cu 60—70 ani în urmă, nu era țăran în satele dela munte care să nu aibă vite multe și mai ales oi, care desigur se puteau ține mai cu înlesnire atunci, ca acum, fiind lume puțină și locurile largi.

Brânza, laptele și carnea erau — împreună cu mămăliga — hrana principală a săteanului. Acesta mânca atunci mai multă carne ca astăzi, fiindcă știea să o și conserve, făcând așa numita tocană românească¹⁾, care ca și brânza, era un aliment foarte hrănitor și ușor de transportat sau de ascuns în timpul deselor bejării și prădăciuni din țară.

---

¹⁾ Cred că nu va fi lipsit de interes să se știe cum se prepara această tocană tradițională, care prin alte părți se mai zicea și Sloiu.

Se făcea în orice timp al anului, dar mai ales toamna. Se tăia o oaie sau dacă era o vită grasă, se împărția între mai mulți gospodari — câte 20—30 de oacă, de casă.

Intr'o căldare mare sau într'un ceaun de stână se punea toată carnea tăiată în bucăți și se fierbea bine cu apă și cu sare până când se desfăcea perfect de pe oase și scădea toată apa. Se alegeau oasele și carnea, se punea adouă oară la fiert numai în grăsimea ei — dacă nu era destul de grasă, se mai adăoga grăsime — se punea piper, ciapă și alt zarzavat care să-i dea gust bun mâncării și se mai fierbea, amestecându-se bine, până ce scădea complet. După ce se lăsa să se răcească, se bătea într'o puțină bine închisă și se punea într'o groapă, în pământ. Când îi trebuia omului să-și ia mâncare la lucru — undeva mai departe — nu-și lua la traistă, ca astăzi, o bucată de mămăligă rece cu ciapă, ci-și tăia din puțină un sloiu de tocană și când îi era foame, punea o bucată într'o lingire, o încălzea numai, și avea o mâncare gata, hrănitoare și deosebit de gustoasă.

Am văzut cum se pregătește această mâncare, când eram acasă la părinți în comuna Hangu și se mai face și astăzi unde și unde — în satele de munte — dar din ce în ce mai rar.

CAPITOLUL III.

Viața de astăzi.

Impărțirea administrativă. După punerea în aplicare a legii pentru unificarea administrativă, județul Neamț s'a mărit, cuprinzând astăzi un număr de trei comune Urbane: Piatra-N. capitala județului, Târgul Neamț și Buhuș. Comunile rurale sunt în număr de 60:

PLASA BISTRIȚA

Com. Blăgești	cu	1663	sufl.	Com. Podoleni	cu	2776	sufl.
" Borlești	"	2976	"	" Reditu	"	2227	"
" Buda	"	1810	"	" Siliștea	"	3571	"
" Calu-lapa	"	3527	"	" Tazlău	"	1718	"
" Căndești	"	2838	"	" V. lui Ion	"	2230	"
" Costișa	"	2999	"	" Zănești	"	3171	"
" Mastacăn	"	1985	"				

PLASA BROȘTENI

Com. Borca	cu	2024	sufl.	Com. Farcașa	cu	2086	sufl.
" Broșteni	"	2129	"	" Galu	"	1927	"
" Călugăreni	"	2241	"	" Mădei	"	1460	"
" Crucea	"	916	"				

PLASA CEHLĂU

Com. Bilbor	cu	1489	sufl.	Com. Corbu	cu	1307	sufl.
" Bistricioara	"	1975	"	" Hangu	"	3131	"
" Borsec	"	1916	"	" Ceahlău	"	1906	"
" Buhalnița	"	2369	"	" Tulgheș	"	3871	"

PLASA CETATEA NEAMȚULUI

Com. Bălțatești	cu	2817	s.	Com. Petricani	cu	3472	s.
" Crăcăoani	"	3088	s.	" Pipirig	"	3601	s.
" Filioara	"	3104	s.	" Gl. Averescu	"	2450	s.
" Vasile Conta	"	2130	s.	(fostă Uricheni)			
(fostă Ghindăoani)				" Vîn. Neamț	"	4316	s.
" Grumăzăști	"	3260	s.				

PLASA PIATRA

Com. Biczaz	cu 3317 s.	Com. Pangarati	cu 2220 s.
" Biczaz. Ard.	" 7864 s.	" Roznov	" 3287 s.
" Bistrița	" 1242 s.	" Slobozia	" 2350 s.
" Dumb. Roșie	" 2977 s.	" Tarcău	" 1963 s.
" Gărcina	" 2822 s.	" Vaduri	" 1512 s.

PLASA RĂZBOIENI

Com. Bălănești	cu 2194 s.	Com. Dochia	cu 2428 s.
" Bod. Precis.	" 4265 s.	" Dragomirești	" 1476 s.
" Căciulești	" 1891 s.	" Girov	" 2382 s.
" Ștef. cel Mare	" 1481 s.	" Mărgineni	" 3602 s.
(fostă Carligi)		" Ion Brătianu	" 1005 s.
" Dobreni	" 2165 s.	" Războeni	" 3385 s.
" Negrești	" 1961 s.	" Șerbești	" 2247 s.

Intreaga populație a județului se ridică la 208.941 suflete¹⁾).

Starea economică. Creșterea vitelor ar putea fi pentru județul Neamț un mare izvor de bogăție, dacă s'ar face în chip mai rațional — selecționându-se rasa și îmbunătățindu-se îngrijirea — de oarece în această regiune sunt întinse fânețe și iamașuri de cea mai bună calitate. Cum însă agricultura se face în chip rudimentar, desigur că nici creșterea vitelor nu poate fi în mai mare progres. Cu foarte puține excepții, sătenii obișnuiesc și astăzi să țină vite multe, dar de rasă inferioară, nedând cuvenita însemnată calitate nutrețului, adăpostului și îngrijirei.

Pe anul 1927 se găseau în județ: 17.681 cai, 12.157 boi, 35.380 vaci, 120 tauri, 19.137 juncani, 19.216 viței, 32.181 porci, 235.938 oi și 521 capre.

¹⁾ După Anuarul județului pe 1927, publicat de Prefectură.

În acest județ, statul are întemeiată la Grași, nu departe de Târgul Neamț, o fermă agricolă cu un depozit de reproducători de rasă superioară, cuprinzând 182 armăsari, 90 porci „mangalița” și 121 oi de rasa țigae „Karnabat”. Folosul acestui depozit, bine condus și organizat, este de mare preț pentru îmbunătățirea rasei vitelor, nu numai din județul Neamț, dar și din județele vecine.

Deși condițiunile de dezvoltare sunt dintre cele mai prielnice în județul acesta, totuși pomologia, apicultura și sericicultura n'au căpătat încă dezvoltarea cuvenită; aceste ramuri de bogăție nu se arată aici — afară doar de câteva neînsemnate excepții — decât în stare primitivă¹⁾.

Serviciul Agricol în județul Neamț este condus de un Consilier Agricol cu reședința la Piatra și care are în subordine șase Șefi de Regiune cu reședința în: Târgul Neamț, Piatra, Roznov, Buhuș, Războeni și Farcașa.

Sunt trei loturi demonstrative a câte 20 H-are lotul, în comunele: Căciulești, Dochia și Podoleni.

Din suprafața totală a județului de 5205 km. p.,

¹⁾ *Livezi sistematice* notăm câteva mai de samă: la Doamna, pe moșia D-nei A. Costinescu, la Mărgineni pe moșia D-lor General G. Dragu și Penciulescu, la Negrești, Dobreni, Roznov și Girov.

Prisăci mai mari sunt, la Schitul Tarcău, M-rea Agapia, Căciulești, Dochia, Români, Costișa, etc.

Din *moșiile care sunt cultivate mai sistematic* în acest județ, servind de exemplu și săfenilor, notăm: moșia Mărgineni, proprietatea D-lor General G. Dragu, N. Penciulescu și Cristea Solomon; moșia Costișa, proprietatea Cantacuzino Pașcanu; moșia Siliștea, proprietatea D-lui C. Nanu; moșia Dănești, proprietatea fraților Lalu și moșia D-lui G. Isăcescu în Com. Dochia.

terenul cultivabil este în întindere de 1383 km. p., pădurile în întindere de 3092 km. p. iar terenul ne-productiv: ponoare, râpi, prundișurile apelor, 729 km. p. În 1919—1924 s'au dat locuitorilor 14.591 H. a. pădure, care urmează să fie defrișată; terenul acesta este destinat pentru islazuri.—Treizeci și cinci de mii H-are, sau 50% din suprafața arabilă a județului, o formează pășunile și fânețele comunale.

Pentru îngrijirea și paza întinselor păduri din județul Neamț funcționează următoarele *Ocoale silvice*: Broșteni, pe domeniul regal cu acelaș nume, Borca și Bicz pe domeniile Coronei. Apoi Galu, Tulgheș, Biczul Ardelean, Buhalnița, „Regina Elisabeta” în Tarcău, Vaduri, M-rea Neamț, Pipirig, Calu-Iapa, Tazlău, Gârcina și Târgul Neamț și Văratec. Jud. Neamț ține de Direcțiunea a IV-a Regională Silvică, Bacău.

Esența care predomină în pădurile de aici este bradul, după care urmează fagul, stejarul, masta-cănul, etc. Bradul, ca lemn de construcție, este cunoscut în comerț sub două nume: moliftul sau bradul roș și bradul alb, două specii deosebite și ca preț și calitate. Moliftul, o specie de brad foarte căutată pentru rezonanță, se găsește mai ales în regiunea Galu—Farcașa—Broșteni și foarte mult în ocolul Tulgheș; mai puțin, se găsește și în celelalte păduri.

Vânatul nobil, adică cerbul și căprioara, era cu 20—30 de ani în urmă, foarte mult în județul Neamț. În timpul din urmă, înmulțindu-se lupii, adevărații stăpâni ai pădurilor noastre de astăzi, vânatul nobil se rărește. Dacă nu se vor lua măsuri pentru stărpirea lupilor, cum s'au luat în alte țări, nu mult va

trece și va dispărea și cerbul ca și căprioara. Chiar astăzi, cerbul este foarte rar, se găsește în deosebi în regiunea Ceahlăului. Un vânat foarte căutat, dar care se prinde greu, este jderul și vidra. Râsul, este foarte rar. Se găsesc mai des: urși, mistreți, vulpi și epuri. În regiunea Ceahlăului, a Grințieșului și Broștenilor, la altitudini mari, se găsește cocoșul de munte sau gotca, un vânat foarte căutat, dar și greu de prins ¹⁾).

Un pește delicios este lostrița, care se găsește în apa Bistriței; începe a se împuțina fiind foarte căutată. Tot în Bistrița se găsea până mai anii trecuți scobaiul, astăzi aproape dispărut; se găsește mult clean, mreană și lipan, ca pește mai ales. În afluenții Bistriței, pe pârâele mai mari dela munte, se găsește mult păstrav, un pește delicios dacă e prins la vreme potrivită și e bine pregătit, după datina lui. Lostrița și păstravul ar trebui ocrotit, ca de altfel și cerbul și căprioara. Păstrăv mult se găsește pe pârâele: Tarcău, Bicz, Bistricioara, Neagra și în deosebi pe Barnar.

Starea sanitară. De sănătatea locuitorilor acestui județ se îngrijesc: un medic primar, 14 medici de circumscripție — la sate — dintre care 4 au și spitale, un medic la Târgul Neamț și unul la Buhuș, 34 agenți sanitari și 28 moașe. Spitaluri sunt în Piatra, Târgul Neamț, Hangu, Războeni, Roznov și Broșteni. Un mare Sanatoriu pentru tuberculoși, la Bisericieni, adună bolnavi din toată țara.

¹⁾ Informațiile relative la vânat sunt culese dela D-l C. Rujinski, un maestru vânător.

Sifilisul și tuberculoza sunt boli foarte răspândite, mai cu seamă în populația de jos.

Serviciul veterinar are trei circumscripții: Piatra, Târgul Neamț și Buhuș, având fiecare circumscripție câte un medic veterinar. Vor trebui mari eforturi ca și acest serviciu să-și poată da roadele, pe care le cer nevoile vremii de astăzi.

Poștă-Telegraf-Telefon. Oficii de Telegraf și Poștă sunt în următoarele localități din județ. Piatra, oficiu centralizator, sub direcția căruia lucrează celelalte, din restul județului: Tarcău, Bicz, Biczul-Ardelean, Hangu, Tulgheș, Borsec, Borca, Broșteni, Târgul-Neamț, Răsboeni, Roznov, Buhuș și Tazlău.

Toate au și regie, afară de oficiile: Borca, Biczul-Ardelean și Tazlău.

Marea industrie și comerțul

Solul și subsolul jud. Neamț cuprinde imense bogății naturale, care nu pot fi valorificate din pricina greutateii transporturilor, județul Neamț fiind foarte slab legat cu rețeaua căilor ferate ale țării. Dela Piatra N., capăt de linie ferată din spre răsăritul județului și până la Toplița, capăt de linie dinspre apus, sunt peste 120 km. Este evident dar că orice exploatare în această regiune este extrem de îngreuiată din pricină că transportul cu căruțele este prea costisitor și dificil.

Inginerii Dimitrie Leonida și Cristea Niculescu, sprijiniți de Banca Crissoveloni, au studiat complet instalarea unei căi ferate electrice Piatra-Dorna și Piatra-Toplița, în legătură cu marea lucrare a căderii

Bistriței. Statul n'a aprobat însă lucrarea, preferând să plătească concesionarilor mari despăgubiri.

Proiectul pentru utilizarea căderii Bistriței și pentru electrificarea aproape a întregii Moldove, prevedea o mare uzină în satul Stejarul, în comuna Pangarați și închiderea Bistriței printr'un baraj de 60 metri înălțime, la punctul Isvorul Muntelui, 2 km. mai sus de Bicz. Prin această lucrare se forma un lac de 20 km. lungime. Lacul ar fi avut un considerabil volum, de peste 400 milioane metri cubi de apă, suprafața inundată fiind de 1678 H. a., din care 507 H. a. ar reprezenta terenurile deja inundabile de pe malurile Bistriței.

Spre a se căpăta o cădere mare, apa din lac urmează să treacă — printr'un tunel — muntele Botoșanului, ocolindu-se astfel bucla pe care o face Bistrița la Bicz și eșind direct la Stejaru, unde este proiectată uzina principală.

Căderea obținută era de 120 metri înălțime și energia produsă ar fi de 150.000 H. P., ceea ce ar permite electrificarea întregii rețele de cale ferată din Moldova, deosebit că ar fi dat naștere la întinse industrii, prin care s'ar fi pus în valoare mulțimea bogățiilor naturale care zac în solul acestei regiuni ¹⁾.

Afară de industriile de care ne-am ocupat aici, când am vorbit despre orașele Piatra și Târgul Neamț, mai sunt de remarcat următoarele mari întreprinderi:

---

¹⁾ Referitor la acest proiect să se vadă publicațiunea „Perspectivele economice legate de valea Bistriței Moldovene”, de Inginer D. Leonida.

„*Fabrica de Postav Buhuș*“ înființată de colonelul Alcaz la 1885. După mai multe schimbări în conducerea întreprinderii, societatea și-a mărit capitalul în 1902 la 1.300.000 aur, capital pe acțiuni și din acest moment, datorită unei noi direcțiuni tehnice și administrative, Fabrica a început să prospereze ajungând ca astăzi să aibă instalațiuni complete, dela spălatul lânii până la terminarea postavului celui mai fin. Fabrica are o uzină modernă cu o putere de peste 2000 H. P., afară de mașini cu vapori și turbine de apă, cum și 1000 răsboaie de țesut, în care sunt ocupați aproape 3000 lucrători.

De unde Fabrica, până la războiu, nu lucra mai mult decât mărfuri de rând, astăzi a ajuns să lucreze stofele cele mai fine, atât pentru doamne, cât și pentru bărbați.

„*Cooperativa Albina*“, societate pentru exploatare de păduri și fabrică de cherestea în comuna Tarcău.

Cooperativa Albina s'a înființat la 1914 cu 30 membri și 800 lei capital deplin vărsat. Astăzi are 1.750.000 lei capital și 560 membri. În 1924, Cooperativa a avut o datorie de 78.500.000 lei, din care a plătit până în 1928 suma de 47.000.000. În instalații: fabrică, cale ferată, mașini, etc., Coop. are investit un capital de 67.000.000 lei. A exploatat până în prezent circa 1200 H.a. pădure. Producția pe 1928 era în valoare de 60.000.000 lei. Lucrează în fabrică și exploatarea pădurii, aproape 2000 lucrători..

Societatea a dat până în prezent suma de aprox. 1.500.000 lei pentru diferite opere de binefacere.

„*Cooperativa Tazlăul*“, cu un capital de 574.850 lei, aur. Fabrică de cherestea și exploatare de pă-

duri. Are 5 gatere și o producție anuală de circa 40.000 m.³ cherestea. Lucrează peste 200 muncitori. Nu se poate desvolta satisfăcător, din cauza greutății de transport a produselor, gara fiind departe de Fabrică.

Mai menționăm apoi fabricile de cherestea: „Bistricioara” în Borsec, „Bradul” în comuna Galu, „Cracăul Negru” în com. Crăcăoani, Fabrica de rezonanță „N. Georgescu” în com. Pangarați, fabrica „Mihaeți” în com. Pipirig, „Piatra Corbului” a Domeniului Coroanei Bicaz. Fabrici de cherestea în comuna Tulgheș, în Negrești, în M-rea Agapia și altele mai mici.

Târguri și iarmaroace. Târgurile sau bâlciurile care se făceau în vechime, în regiunea muntelui, aveau o însemnătate deosebită pentru viața românească de atunci. Târgurile — de obicei numai la zile mari — se făceau pe vârfuri de munte, pe platouri cu padini și priveliști frumoase și totdeauna în calea drumurilor mari. Astfel de târguri — numite astăzi iarmaroace — erau rari, odată pe an, și constituiau un bun prilej nu numai pentru schimbul obișnuit de mărfuri, vite mai ales, dar și pentru legăturile dintre oameni. Se improspătau prietenii vechi, se legau altele nouă și se puneau la cale căsătorii, pentru că nu lipsea dela aceste petreceri nici tineretul. Cei din mari depărtări veneau călări, cei mai de pe aproape călătoreau pe jos, în pâlcuri de 20—30, pe sate, clocotind munții și pădurile de chiuituri și cântece.

Târgurile acestea de păstori, imbinat și cu pe-

treceți, adevărate „Olimpiade” românești, cum le caracterizează un bun cunoscător al vieții pastorale vechi, se numeau și „Nedee”¹⁾.

O casă țărănească.

În această privință este interesant de amintit că

¹⁾ N. Dragomir, „Din trecutul oierilor Mărgineni”. Cluj.

în județul Neamț sunt câteva localități care poartă denumiri ce s'ar părea că n'au astăzi nici un sens, cum sunt: „Pârâul Târgului“ în Galu, ¹⁾ „Târgușorul“, un nume ce se dădea mai înainte unei localități din Biczaz²⁾, apoi „Târgurile“ în Pipirig și „Bâtca Nedeei pe Muntele Lung din Broșteni³⁾).

Faptul că aceste localități sunt tocmai în calea vechilor drumuri pe care circulau nocontenit ciobanii încoace și încolo, peste munți, ținând Valea Bistriței, a Bistricioarei și a Biczazului, ne dă dovadă că în aceste locuri trebuie să fi fost cândva „târguri“ și „nedee“, ca și cele așa de obișnuite în munții Transilvaniei, până nu demult. Dealtfel o tradiție a acestui obicei bătrân s'a mai păstrat aici până prin preajma marelui războiu. De Schimbarea la Față (6 August), sărbătoare de mult socotită ca patron al Ceahlăului, sătenii din toate satele de prin jurul acestui munte: Schiteni, Răpciuneni, Hanganii, Buhălniceni, Isvorăni, Sacani și Bicăjeni, obișnuiau din moși strămoși să se urce sus pe munte și să petreacă acolo toată ziua. Lipsea doar iarmarocul ca să fi avut imaginea exactă a datinii străvechi⁴⁾.

Astăzi se fac iarmaroace mai mari în următoarele

¹⁾ C. D. Ghiorghiu, „Dicționarul Geografic al Jud. Neamț“, pag. 304.

²⁾ Ibidem. pag. 43.

³⁾ A. Popovici și G. T. Kirileanu, „Descrierea moșiei Regale Broșteni“, pag. 17.

⁴⁾ Ar fi de mare interes să se cerceteze cu deamănuntul dacă nume ca cel de „Târg“ și „Nedee“ se mai întâmpină și în alte localități din jud. Neamț. Foarte folositor lucru ar fi și o culegere de nume a vechilor sate și localități. Aceasta ar servi pentru un studiu al toponimiei județului.

localități din județ: Piatra N., iarmaroc anual la Dumineca Mare. Târgul Neamț, iarmaroc la 13 Mai. Roznov, la Sfinții Impărați și la 14 Septembrie, iarmaroc anual la Buhuș.

Târg săptămânal la Piatra este Joia, la Târgul Neamț, Lunea, la Buhuș Mercuria și la Roznov Marțea.

CAPITOLUL IV.

Instituții Culturale

Cutul. În județul Neamț sunt 9 parohii urbane ortodoxe și 91 parohii rurale cu 14 biserici la orașe și 153 la sate, din care 62 biserici sunt de zid și 92 de lemn. Bisericile acestea sunt deservite la oraș de 14 preoți, 2 diaconi, 22 cântăreți și 14 paracliseri. În parohiile rurale sunt 86 preoți, 177 cântăreți și 5 eromonahi, suplinitori în parohiile vacante.

Clerul de mir, în județ, este sub conducerea a doi protoierei, unul cu reședința la Piatra N. și altul cu reședința la Târgul Neamț. În județ mai sunt 5 mănăstiri și 5 schituri de călugări cu 315 monahi și 3 mănăstiri și un schit de călugărițe cu 725 călugărițe.

În comunele: Bicazul Ardelean, Tulgheș, Corbu, Borsec și Bilbor, populația românească este de confesiune Greco-Catolică.

În orașul Piatra trăesc 60—70 familii de Lipoveni, care se ocupă în deosebi cu grădinăritul. Catolici și protestanți sunt în număr mic. Evreii care locuiesc cu deosebire la orașe: Piatra, Târgul Neamț și Buhuș, au ca supremă autoritate în materie de credință pe

Rabinul dela Buhuș, cu mare renume în întreaga populație evreească din țară.

Instrucția Publică. În Piatra N. se află următoarele școli secundare: liceul Petru Rareș, întemeiat ca gimnaziu la 1869¹⁾, Școala Secundară de Fete, Școala Normală de Invățători „Gh. Asachi“, Școala Normală de Invățătoare, o Școală Comercială Superioară, 2 Școli Comerciale Inferioare, una de fete și una de băieți, Școala Profesională de fete, Orfelinatul de Fete „Iulia Antonescu“, Școala de Cântăreți Bisericești, înființată la 1869 și o școală inferioară de meserii.

În Târgul Neamț avem: Gimnaziul „Regina Maria“, Orfelinatul și o Școală inferioară de meserii. În comuna Hangu se află Gimnaziul mixt „Dr. Anghelescu“ și în Bălțatești o școală de economie casnică.

Invățământul primar este reprezentat prin 28 școli primare urbane, 197 școli rurale, 8 grădini urbane și 6 grădini de copii, rurale. Aceste școli au fost deservite de 568 de dascăli. Din cele 28 școli urbane au local propriu numai 18 și din cele 203 rurale au local numai 106. Populația școlară în întregul județ pe anul 1927 a fost de 23.259 băieți și 21.763 fete.

Invățământul primar din județ este controlat și îndrumat de un Revizor Școlar, un Sub Revizor Școlar de Cancelarie și patru Sub Revizori Școlari de Control, bugetari.

Invățătorii din acest județ au și o bancă pentru

¹⁾ Liceul „Petru Rareș“ are și un internat, în care pot fi primiți până la 100 elevi. Internatul funcționează într'un local propriu, donat de defunctul *Alexandru Maxim*.

nevoile lor, cu un capital însemnat de aproape cinci milioane lei, Banca fiind în plină dezvoltare.

* * *

Oștirea. *Regimentul de infanterie No. 15 „Războeni“.* La 1 Ianuarie 1877, prin o nouă organizare dată armatei, ia ființă și al XV-lea regiment de Dorobanți, având ca zonă de recrutare județele Neamț și Suceava, cu reședința la Piatra. Regimentul avea 2 batalioane de dorobanți cu schimbul și primul comandant al Regimentului a fost L-t. Colonelul Fotea Alexandru. La 14 April 1877 armata română se mobilizează. Din Regim. 15 dorobanți se formează un singur batalion sub comanda maiorului Necolae Ion, intrând ca al treilea batalion în Regim. 14 de dorobanți.

Batalionul maiorului Neculae Ion trece Dunărea pe la Nicopole, la 21 Iulie 1877 și ia parte la lupte distingându-se prin acte de vitejie. În deosebi, în luptele date la Plevna și Grivița, batalionul face minuni de vitejie, pentru care este citat printr'un ordin de zi de Domnitorul Carol. În aceste lupte batalionul pierde foarte mulți oameni, iar dintre ofițeri, însuș comandantul cade mort împreună cu alți ofițeri. Comanda Batalionului o ia maiorul Burchi N. și continuă luptele la Rahova, Vidin, Smârdan, etc. până la 15 Martie 1878, când batalionul se reintoarce în țară.

În August 1891 se desființează regimentul de Dorobanți și se creiază regim. de infanterie; cu această ocazie ia ființă și regim. 15 cu reședința la Piatra.

La 1913, regim. 15 „Războeni“ ia parte și la campania din Bulgaria, fiind printre unitățile care au ajuns până sub zidurile Sofiei. În războiul de întregire, regim. 15, trece vechea frontieră prin valea Uzului și respingând pe Unguri, ajunge în valea Mușului.

După retragerea din Ardeal, regimentul resistă pe crestele Carpaților, oprind pe dușmani să pătrundă în Moldova. Ia apoi parte la luptele din jurul Bucureștiului, în munții Vrancei, ai Oituzului și la Târgul Ocna. Acest Regiment n'a pierdut niciodată un pas măcar din poziția ocupată.

În a doua campanie, în Ungaria, Regim. 15 ia de asemenea parte activă până la sfârșit, ducând în chip glorios tricolorul românesc până la Buda-Pesta.

Pe câmpiile Ardealului, pe crestele Carpaților, la Uz, la Pralea, la Cașin, pe Cireșoaia, la Coșna, pe câmpiile Bucureștiului, în munții Buzeului și ai Vrancei, pe câmpiile Ungariei, bravii ostași ai acestui Regiment au vărsat sânge din abundență. În acest războiu (1916—1919) Regimentul pierde pe câmpul de luptă peste 800 viteji, iar dintre ofițeri au căzut morți: maior Mihăileanu Șt., Căpitan Neagu D., Căpit. Nastasă N., Căpit. Vulovici Nec., Locotenentii Diamandescu Eug., Gotcu Petru, Ghervasia Ștef., Milo Matei, Necolau Gh., Hurjui Pant., Diaconu Mihai, Sândulescu, Nistor M., Sub-lt. Ciupercă, Sub-lt. C. Constantiniu.

Regimentul 55 de infanterie, a luat ființă în anul 1914 sub comanda Lt.-Colonelului Al. Calmuschi. A luat parte în războiul 1916—1918 și a săvârșit nenumărate fapte de vitejie. Drapelul Regim. 55 a fost

decorat cu ordinul „Mihai Viteazul“ pentru eroismul ostașilor lui. În timpul războiului Regim. acesta a fost condus cu multă vrednicie de către viteazul colonel Gh. Dragu, luând parte la luptele din Ardeal, pe valea Mureșului, apoi pe valea Prahovei unde la Bușteni, în ziua de 26 Octombrie 1916, a dat memorabila luptă cu armata bavareză, când Regim. 55 pierde peste 800 de morți și răniți, păstrându-și totuș poziția până când a primit ordinul de retragere. Regim. 55 a mai dat apoi lupte grele, în care s'a distins în chip deosebit, la Mărășești, Nămolosa și Mărăști. Regim. 55 a fost cel mai distins dintre unitățile Diviziei a XIV, supranumită Divizia de fier.

Regim. a pierdut în timpul războiului peste 1000 de viteji, iar dintre ofițeri pe: maior Căplescu, Căpitani Scarlet Gh., Borcea D., Lăceanu D., locotenenții Antistescu Nec., Grosu Andrei și sublocotenenții Mogărdici Ioan, Erinici Dum., Adămoae Const., Popa Gh., Lefter Nec., Alexandrescu Gh., Moisei Alex., Matasaru Const., Lupei Ion, Florescu Ion și Ioan V. Gh. La terminarea războiului, în urma unei noi organizări a armatei, Regimentul 55 a fost desființat ¹⁾.

Jandarmeria. În județul Neamț se află și o *Companie* de jandarmi rurali cu reședința la Piatra. Compania are 9 secții și 56 de posturi cu 9 plutonieri majori, 28 plutonieri, 23 sergenți instructori, 19 sergenți, 45 caporali și 76 soldați.

În Târgul Neamț își are reședința un *Batalion* de jandarmi rurali, compus din 4 companii de instrucție.

¹⁾ După notele date de D-l Lt.-Colonel C. Ionescu.

Batalionul acesta are de scop formarea elementelor în termen, recrutate pentru serviciul jandarmeriei, care, după terminarea instrucției, se trimit pe la companii, în județe. Acest batalion ar fi deci un fel de școală pregătitoare pentru jandarmi.

Dreptatea se împarte: în Piatra N. prin un Tribunal cu două secții și două judecătoriai; în județ prin judecătoriile rurale din Broșteni, Hangu, Tulgheș, Războeni, Târgul Neamț și Buhuș.

Instituții culturale și filantropice din inițiativă privată. Deosebit de instituțiile de Stat, în jud. Neamț mai dezvoltă o frumoasă activitate, închinată educației și asistenței poporului și următoarele instituții din inițiativă particulară: Crucea Roșie, Cercul de gospodine, Societatea pentru profilaxia Tuberculozei, Crinul Vieții, Societatea „Principele Mircea“, Ate-neul popular și Casa Națională „Regina Maria“.

„*Crucea Roșie*“, sub conducerea unui comitet, activează pentru strângerea fondurilor, de care ar avea nevoie la vremuri grele pentru țară.

„*Cercul de gospodine*“, societate înființată aici și condusă apoi câțiva vreme de D-na Valentina Focșa, cu multă destoinicie, întreține în oraș și județ mai multe dispensarii pentru asistența copiilor mici.

„*Societatea pentru profilaxia tuberculozei*“, din inițiativa D-nei Profira Groholschi și cu sprijinul Prefecturii a isbutit să achiziționeze o confortabilă vilă la Techir Ghiol, unde în fiecare vară își îngrijesc sănătatea un număr de copii și funcționari lipsiți de mijloace, din jud. Neamț.

„*Crinul Vieții*“, societate a căreia suflet este D-na El. Lălu și D-na Cecilia Grințescu. Intreține un dispensar în Piatra N., unde se dă o bună îngrijire unui mare număr de copii mici, săraci.

„*Societatea Principele Mircea*“, sub conducerea Doamnei N. Palade, se străduiește și ea pentru asistența gratuită a copiilor săraci, întreținând un dispensar în acest scop.

Ateneul Popular, înființat în 1925 din inițiativa Asociației Profesorilor secundari și condus astăzi de D-l Profesor Panaite Popovici, a organizat până în prezent un număr de 40 șezători culturale, din care publicul pietrean doritor de lumină a folosit mult, având prilejul să asculte pe mulți din fruntașii culturii românești.

Casa Națională „Regina Maria”. În iarna anului 1917—1918, un grup de luptători de pe front, activi și rezervă, din armatele I-a și a II-a a luat inițiativa întemeierii *Caselor Naționale*, instituție menită să lucreze și după terminarea războiului, pentru sporirea și cultivarea virtuților strămoșești, pregătire absolut necesară pentru preîntâmpinarea altor vremi grele ce ar putea să ne mai ajungă. Un mare noroc pentru inițiatori a fost și hotărârea de a da D-lui General I. Manolescu, pe atunci Colonel, Șef al Marelui Stat Major de pe lângă un corp de armată, sarcina de a conduce această inițiativă spre înfăptuirea de toți dorită.

Astfel, în scurt timp, iau naștere una după alta diferite secțiuni ale *Caselor Naționale* în mai multe orașe din Moldova și din Basarabia, ba chiar și în sate.

O secție cu numele „Casa Națională Regina Maria” se înființează și la Piatra N. în anul 1919, având ca președinte pe D-l General Gh. Dragu, pe atunci colonel și comandant al Regimentului 55 infanterie. Secțiunea aceasta își are astăzi un local propriu, cu o frumoasă sală pentru conferinți, birou, bibliotecă și camere de serviciu. Localul a costat aproape un milion de lei și s'a construit într'un singur an cu sprijinul Centralei Caselor Naționale și prin străduința preotului C. Matasă, în colaborare inimoasă cu D-nii General G. Dragu, Colonel A. Fotin, L. Mrejeriu, L-t Colonel C. Ionescu, Gh. Stan, Eugenia Popovici și V. Șoarec, membri în comitet.

CAPITOLUL V.

Arta vechilor biserici¹⁾

Județul Neamț păstrează numeroase monumente istorice. Printre ele, un mare număr de biserici și mănăstiri întemeiate în vremea lui Ștefan Cel Mare — secolul al XV-lea și al XVI-lea, — în vremea voevodilor Bogdan Chiorul, Ștefan¹ Cel Tânăr, Lăpușneanu și Petru Schiopu. Câteva au fost întemeiate în secolul al XVII-lea.

Nici unul din aceste monumente nu se păstrează

¹⁾ Deoarece în jud. Neamț se găsesc multe monumente vechi, care au și o mare valoare artistică, m'am folosit bucuros de prețioasele îndrumări, pe care cu multă bunăvoință mi le-a dat D-l Profesor I. D. Ștefănescu și cred că n'am greșit făcând loc în prezenta lucrare capitolului „Arta vechilor biserici”. Acest capitol socot că va folosi și celor mai puțin inițiați în această materie, înlesnindu-le înțelegerea și prețuirea comorilor ce ne-au rămas dela bătrânii noștri.

în forma lui originală. Incendiile, devastările războaielor și ruina vremii au prilejit rând pe rând numeroase reparații, restaurări și prefaceri. Aceste prefaceri sunt uneori de mai mică importanță, cum e la Biserica Sf. Ioan din Piatra. Alte ori prefacerile sunt foarte importante și schimbă adânc fizionomia monumentului primitiv, cum s'a întâmplat bunăoară la Agapia.

Din aceste motive socotim că e de cea mai mare nevoie să dăm aici o serie de date și de lămuriri cât de scurte și elementare, din care călătorul să cunoască originile și evoluția stilului religios moldovenesc, precum și fizionomia unei biserici din veacul al XV, din veacul al XVI și dintr'al XVII-lea.

La obârșia dezvoltării artei religioase moldovenești stă stilul bizantin constantinopolitan, introdus în sec. al XIV și al XV-lea, din Muntenia și direct din Constantinopol, pe calea mării. Leagănul artei moldovenești și centrul ei de dezvoltare a fost sudul Bucovinei și nordul Moldovei, cam în regiunea vechilor capitale Baia și Suceava.

Evoluția artei bizantine în aceste două centre a fost puternic înrăuită de stilul roman medieval, în primul rând, și de stilul gotic în al doilea rând. Interiorul catedralei episcopale din Rădăuți, biserică basilicală cu trei nave longitudinale și cu două rânduri de coloane, este mărturia cea mai limpede a celei dintâi înrăuirii.

Contraforturile, ușile și ferestrele de piatră, în arcuri ogivale, precum și podoabele bolților constituite în secol. XV-lea din arcuri ogivale și din chei de boltă, dovedesc cea de a doua înrăuire.

Impodobirea pereților exteriori ai bisericilor, în secolul al XVI-lea, cu picturi, fapt neexplicat definitiv până astăzi, poate să stea în legătură cu catedralele romane medievale, ai căror pereți exteriori purtau podoabe picturale.

S'a vorbit și de influențe armenesti în evoluția artei moldovenești, fără a se putea preciza rostul și întinderea lor. Au existat și înrâuriri ale artei italienești în Sec. al XV-lea și al XVI-lea, aceasta în pictură. Se recunosc ușor influențe rusești în sec. al XVII-lea. Ceeace ne interesează însă mai mult și ceeace nu poate fi uitat este elementul original moldovenesc și puterea creatoare, care a îmbinat elementele esențiale într'o artă originală.

Stilul moldovenesc s'a hotărît în cel din urmă sfert al sec. al XV-lea, sub domnia și de bună seamă sub puternica înrâurire a personalității lui Ștefan cel Mare ¹⁾. Epocile următoare au alterat în chip mai

¹⁾ Stilul moldovenesc al bisericilor lui Ștefan Cel Mare s'ar caracteriza în general prin: planul clasic bizantin (altar, naos și pronaos), bolțile rotunde — în plin cintru — și apoi absidele laterale ale naosului, care alcătuind cu absida principală un plan trilobat, formează (sec. al XVI) împreună cu naosul prelungit, o cruce cu brațele, la început vizibile numai în interior, mai târziu, vizibile și în afară. La acestea se adaugă caracterele de influență gotică: înălțimea, care lipsește stilului bizantin, întrebuințarea contrafortului spre a da construcției mai multă soliditate și podoabele dela uși, ferestre, etc., tăiate în arcuri frânte, așa numitele „ogive“. O caracteristică a stilului moldovenesc — în arhitectură — sunt și arcurile piezișe ce se suprapun celor patru mari arcuri ale naosului, înălțându-se astfel și discrecând în mod ingenios. Datorită introducerii acestor arcuri piezișe, turla, în stilul moldovenesc, are o siluetă sveltă și elegantă. Prin procedeul acesta se înlătură stâlpii interiori, care susțin cupola și turla bizantină.

mult sau mai puțin fericit și foarte ușor fizionomia acestui stil.

Secolul al XV. Biserica Sf. Ioan din Piatra N. ne oferă monumentul cel mai bine păstrat al artei moldovenești din vremea lui Ștefan cel Mare. Celelalte edificii ale Veacului al XV-lea ne întregesc în chip foarte clar fizionomia unei biserici moldovenești de la sfârșitul veacului al XV și de la începutul celui al XVI-lea.

Biserica, din această epocă, este construită, ca plan, în dimensiuni relativ foarte mici, dintr'un trup subțire și elegant cu naos, pronaos și abside abia vizibile la exterior. Înălțimea bisericii și acoperișul, de obicei fără turlă, accentuează eleganța și frumusețea clădirii. Zidurile sunt construite din piatră tăiată, la temelie, și din bolovani și cărămidă de dimensiune mare și foarte bine arsă, în restul construcției. În afară, zidirea nu se tencuia. Bolovanii și piatra, șirurile de cărămizi — multe din ele și în anume ordine, smălțuite în galben, verde și roș — alcătuiau o podoabă simplă, organică și foarte plăcută ¹⁾. Discuri smălțuite, în aceleași culori și împodobite cu siluete de animale fantastice, decorează partea superioară a pereților.

O ușă tăiată în piatră și cu profil ogival, se deschide în trupul bisericii, la miază-zi sau la miază-noapte. Prin ea pătrundem în pronaos. Interiorul bisericii, luminat de ferestre mici, este împărțit în trei încăperi. Absida principală (Altarul) este separată de Naos prin catapeteazmă. Naosul este separat de

¹⁾ Numim „organică“ această podoabă, în sensul că nu e vorba de vreun adaos, ci de însăși materialul de construcție, din trupul clădirii.

pronaos printr'un perete de zid, în care se deschide o ușă, de proporția unui om și de profil roman medieval sau gotic.

În cele mai multe din vechile biserici, o minunată podoabă de zugrăveli „*a fresco*“¹⁾, cu înțeles teologic și de mare valoare artistică, împodobește pereții de sus până jos. În bolta Naosului se înfățișează Iisus Hristos — Pantocratorul. El figura pe împăratul lumii înconjurat de profeții, care l-au prevestit și de apostolii care l-au urmat și i-au răspândit învățătura.

Pictura absidei principale înfățișează, în boltă, pe Maica Domnului stând pe tron și ținând pe genunchii ei pe Iisus Mântuitorul. Aceasta însemna și ilustra dogma întrupării Mântuitorului și credința în cele două firi: dumnezeiască și omenească.

Pereții altarului înfățișau împărtășirea apostolilor de către Mântuitorul, oficiind ca arhieru, la altarul păzit de serafimi. Cina cea de Taină și Spălarea picioarelor, scene cu înțeles liturgic, precum și marii părinți ai bisericii, oficiind ca episcopi, complectau decorația absidei principale. Întreaga podoabă a pereților ilustra în acest chip liturghia și amintea, odată cu liturghia veșnică, pe care Mântuitorul o săvârșește în ceruri și jertfa sa dumnezeiască. În adevăr, la fereasta de răsărit a altarului, în vremea lui Ștefan cel Mare și un veac mai târziu, s'a zugrăvit totdeauna un miel alb, sau un copil culcat în discul de aur și acoperit cu procovățul de mătăasă roșie. Amândouă aceste imagini simbolizează liturghia și înfățișau pe Mântuitorul.

Pereții Naosului înfățișau, în scene numeroase, viața

¹⁾ Pictură murală, cu culori de apă, executată pe tencuiala umedă.

Mântuitorului pe pământ, ilustrația principalelor sale parabole și minuni, precum și patimile sale, dela rugăciunea pe muntele Măslinilor, pictată pe perețele de miază-zi, până la Răstignirea Sa, înfățișată pe perețele de miază noapte. Scene din viața Maicei Domnului și Adormirea Fecioarei Maria, împodobeau perețele de apus al Naosului. Sfinții ostași și Sfinții doctori fără de arginți ocupau partea de jos a pereților. La stânga ușii, pe zidul de apus, apărea Domnitorul ținând în mâini chipul bisericii. Imbrăcat în haine domnești, cu coroana pe cap și urmat de familia sa, el închina ctitoria lui, Mântuitorului care-l binecuvânta de pe tronul său de aur.

Pronaosul — în boltă — înfățișa pe Maica Domnului rugându-se cu brațele deschise. Pe pereți se vedeau cele șapte sinoade ecumenice, scene din viețile sfinților constituind calendarul bisericesc cu toate zilele de peste an și chipuri de sfinți mucenici și de sfinți pustnici.

Amintim toate acestea, fiindcă zugrăveala bisericilor lui Ștefan cel Mare, ruinată și des refăcută, nu mai poate fi admirată decât în câteva monumente ale țării. Biserica Sf. Ioan din Piatra pare a nu fi fost zugrăvită, iar pictura bisericii principale din M-rea Neamțului nu e din vremea lui Ștefan cel Mare.

Zugrăveala Paraclisului M-rii Bistrița, despre care vom vorbi la vreme, părți din podoaba picturală a bisericii Sf. Nicolai din Dorohoiu și a bisericii din Bălinești, precum și minunatele broderii păstrate în tezaurul M-rii Putna, ne îngăduie să cunoaștem frumuseța și valoarea picturii religioase moldovenesti din sec. al XV-lea. Ea se distinge prin admirabilele

proporții date trupurilor de sfinți și sfinte, printr'o execuție a hainelor și draperiilor care vădește o adâncă cunoștință a anatomiei și printr'o minunată armonie a culorilor întrebuintate. Dar ceea ce înalță mai presus de toate pictura vremii aceștia este de bună seamă adâncimea simțirii religioase și cugețarea, din care au isvorât chipurile reprezentate pe pereți. Toate acestea vădesc limpede cunoștinți teologice temeinice, convingere și simțire creștinească.

In secolul al XVI-lea, influența gotică se face și mai simțită. Meșteri arhitecți vin, de cele mai multe ori, din cetățile săsești ale Ardealului și din Polonia. Bisericile se înalță și tind către proporții însemnate. O cupolă înaltă acopere Naosul. Ea se rezimă pe o îndoită boltă stelată, vizibilă pe din afară. Pe din lăuntru, un sistem de pendentivi și de arcuri suprapuse constituiesc razemul cupolei și elementul original moldovenesc de construcție. Clădirea bisericii se lungeste prin adăogirea unei camere a mormintelor ctitorești, așezată între naos și pronaos și a unui exonartex sau tindă, prevăzut cu ferestre mari gotice. Absidele se văd limpede la exterior și lămuresc planul cruciform al bisericii. Pereții exteriori sunt în întregime tencuiți și îmbrăcați într'o podoaabă frumoasă de pictură. Acoperișul era constituit din cinci elemente și anume: trei acoperișuri de formă conică încoronau calotele absidelor, un al patrulea acoperiș îmbrăca cupola Naosului; iar un acoperiș în două ape, asemenea celuiia întrebuintat la case, apăra camera mormintelor, pronaosul și tinda. În Biserică se pătrundea pe două uși, deschise, una la miază-noapte și una la miazăzi, în pereții tindei

și printr'o ușă deschisă la apus, în zidul care despărțea tinda de pronaos. Interiorul monumentului era împărțit, prin ziduri și catapetează, în cinci încăperi: altarul (absida principală), naosul, camera mormintelor, pronaosul și tinda. Pronaosul avea totdeauna dimensiuni maiestose, ferestre mari gotice, care dau lumină multă și podoabe sculpturale construite din arcuri și chei ogivale. Dintr'o încăpere într'alta se pătrundea printr'o ușă mică, de profil Roman-medieval sau Gotic, deschisă în perețele despărțitor. Decorația picturală se distinge prin adaosul unor subiecte noi și prin însușiri de lux, culori vii și aur mult.

În absida principală apar portrete de sfinți părinți închise în medalioane și scene din viața Fecioarei Maria. În unele biserici (Sucevița de pildă) apare o scenă cu totul nouă și anume, Liturghia lui Aron sau Tabernacolul.

În Naos se înmulțesc scenele din viața Mântuitorului. În camera ctitorilor, bolta înfățișază scene din viața lui Moisi, ori scene din viețile sfinților. Pe pereți se continuă ilustrația calendarului bisericesc.

În pronaos apar — în boltă — portretele melozilor (Sf. Ioan Damaschin, Sf. Cozma, etc.), mielul liturgic, tronul judecării din urmă și Sfânta Treime la stejarul dela Mambri.

În tindă se ilustrează scene din Biblie, din Geneză și din Proverbele lui Solomon, precum și judecata din urmă. Această scenă înfățișază, în partea superioară a peretelui dela apus, pe Mântuitorul ca judecător al lumii. În jurul tabloului sunt înfățișate cetele dreptilor și paradisul cu Maica Domnului și

cei trei patriarhi ai N. Testament: Abraam, Isac și Iacov. De obicei, în dreapta tabloului este zugrăvit infernul cu chinurile, diavolii și vinovații care-și ispășesc păcatele.

În tindă se povestește pe larg, de multe ori, viața Sfântului Ioan cel Nou, a Sfintei Paraschiva, a Sfântului Neculai și a Sfântului Gheorghe.

În afară, biserica este îmbrăcată într'un covor albastru de zugrăveală și ilustrează, la miază zi Aca-tistul Maicei Domnului și Arborele lui Iese; la miază noapte se înfățișază scene din Biblie, scara lui Ioan Climahos, zisă și scara dreptilor și reprezentarea vânilor văzduhului. Pereții absidelor sunt împodobiiți cu figurarea Mielului Liturgic, a Maicei Domnului și a lui Ioan Botezătorul.

Aceste imagini formează centrul zugrăvelii și ocupă mijlocul peretelui de răsărit. Către ele se îndreaptă cu pași de procesiune, ori cu pași repezi, serafimii, ingerii, profeții, apostolii și sfinții mucenici.

Pictura Sec. al XVI-lea înfățișază în Moldova trupuri înalte de sfinți, uneori exagerat de înalte, în scopul de a atinge o eleganță căutată. Capetele sunt mici și talia personajilor așezată sus. Simțirea religioasă a Veacului al XV-lea apare mult atenuată în pictura veacului următor. Acum își fac loc pretenții artistice și încercarea de a reda mișcarea și expresia sufletească în sensul renașterii italiene.

Socotim că este de mare folos pentru călătorul care cercetează asemenea opere de artă, o observație de ordin foarte delicat. Pictura religioasă moldovenească, ca și întreaga pictură bizantină, este o pic-

tură care stă în strânsă legătură cu textele religioase și cu dogmele bisericii creștine. Ea nu era despărțită în gândul artistului creator de dogme și de texte. Ea nu poate fi despărțită, fără mare pagubă, nici în spiritul privitorului. Contemplarea și înțalesul picturii religioase cere, cu alte cuvinte, cunoștința serioasă a Bibliei și a Evangheliei în deosebi, precum și aceea a principalelor dogme. Fără această pregătire de ordin intelectual, pictura bizantină rămâne fără înțales și călătorul ajunge, prin comparații nepotrivite cu pictura modernă și cu gustul artistic de astăzi, la concluzii cu totul greșite.

Veacul al XVII-lea, însemnează, din toate punctele de vedere, pentru Moldova, o stare de stagnare ori de regres. Arta acestui secol nu prezintă nimic prea deosebit. Influențe muntenești și rusești, încep a se simți, dând bisericilor un aspect relativ deosebit. Absidele sunt umflate și dau edificiului forma trifoiului. Acoperișul are două cupole, așezate în axa longitudinală a clădirei. În interior biserică are trei încăperi: altarul, naosul și pronaosul. Naosul se desparte de pronaos printr'un arc cintrat, sprijinit pe două coloane scunde. Exteriorul, tencuit, este împodobit cu 3—4 icoane murale, așezate câte una pe fiecare latură a bisericii.

În interior zugrăveala întrebuintează din ce în ce mai mult aur și roș viu. Făpturile sfinților păcătuiesc prin lipsa lor de proporție; iar ordinea și înțalesul teologic al scenelor sunt din ce în ce mai puțin pricepute de artiști. Simțirea religioasă aproape lipsește.

Tot aici e locul să amintim că bisericile și Mă-

năstirile moldovenești posedau, din darul ctitorilor, o minunată zestre de covoară vechi orientale și scoarte moldovenești, de stofe și broderii lucrate în țară, ori aduse din Orient, de obiecte și vase liturgice sculptate în lemn, aur și argint, la Constantinopol și în Orient, în Veneția, la Sașii din Ardeal, și în Moldova. Cea mai mare parte din aceste obiecte s'au pierdut cu vremea, ori au fost duse în Rusia la 1917, cu prilejul marelui războiu. O parte din ele se mai găsesc răslețite pe la biserici, o mică parte, în sfârșit, constituie tezaurile Mănăstirilor Neamț, Secu, Agapia și Varatec și de acestea ne vom ocupa la locul lor.

Viața religioasă în vechime

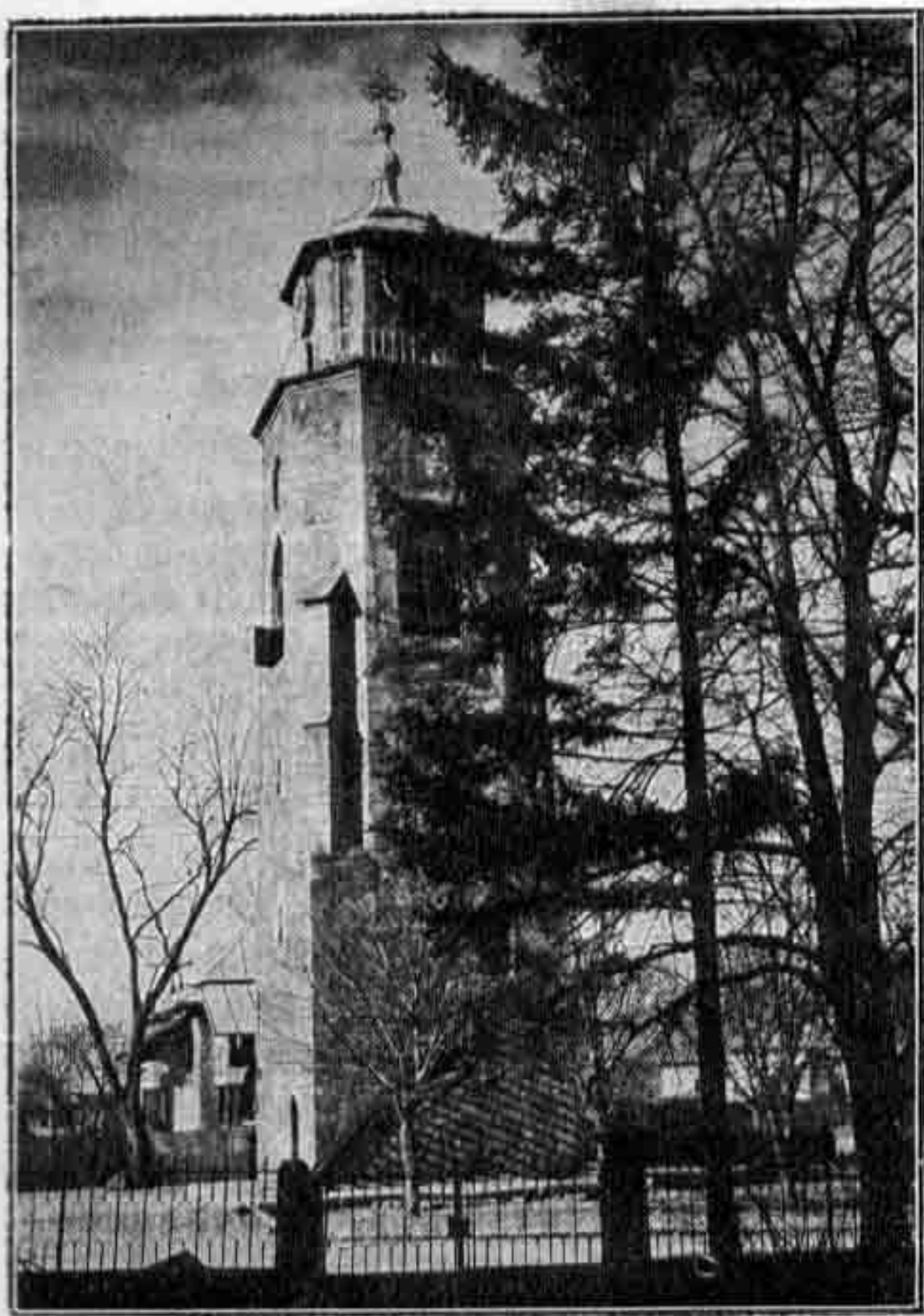
În județul Neamț a existat odinioară o viață religioasă mai înfloritoare ca în oricare altă parte a țării. Aceasta se dovedește din marele număr de mănăstiri și schituri, din care mai sunt și astăzi 10—12; cele mai multe însă — peste 20 — s'au desființat, ori s'au ruinat ¹⁾).

Mulțimea aceasta de vechi schituri și mănăstiri e în legătură, desigur, cu faptul cunoscut că în acest județ au fost din străvechime dese așezări omenești, că, prin această parte de loc, trecea al doilea mare

¹⁾ Din schiturile și mănăstirile dispărute, ori desființate notăm: Topolița, Dumbrăvelele, Horăicioara, Mitocul lui Balan, Schiturile Draga, Gârcina, Vălenii și Doamna lângă Piatra, Schiturile Sofia, Silvestru, Hangu sau Pionul, Buhalnița, Poenile, Călugărenii, Ciribucul și Sahastrul, în jurul Ceahlăului, Dăneștii, Cioplanul, Runcul, Nechidul, Rădenii, Măneștii, Frumoasa ș. a.

drum de legătură (cel întâiu fiind drumul Trotușu-

Turnul bisericii Sfântul Ioan Domnesc.
zidit de Ștefan Cel Mare Ia 1499.

lui) între părțile de nord-vest ale Transilvaniei și
gurile Dunării și apoi, firește, prin împrejurarea că

în trecut, trebuințele sufletești și satisfacerea lor prin cult, era una din cele mai de căpetenie griji a vieții omului. Din această nevoie și din împrejurarea că acest județ oferă omului atâtea poziții naturale foarte bine adăpostite și de un neîntrecut pitoresc, se lămurește bine numărul mare de mănăstiri, care de obicei se așezau în așa locuri, încât puteau oferi și populației — la vreme de cumpănă în țară, — un adăpost prețios.

Când, mai târziu, după ce țara se așezase bine, vestea despre viața sfântă a călugărilor din cutare schit ajunsese departe, îndată se găsea ori un Domn, ori un boer, care — cum spun hrisoavele de danie — „se milostivea” de înălța biserică frumoasă de piatră în locul bisericuței de lemn sărăcăcioase și primitiv lucrată de călugări. Ctitorii, care zideau biserică, o și „miluiu” cu moșii, vii, mori, case, robi, etc. pentru înlesnirea vieții, cum și cu prețioase podoabe pentru biserică.

Prin aceste mănăstiri și schituri, adevărate centre de înaltă viață morală și religioasă, se făcea o sănătoasă educație poporului, atât prin căldura credinții, cât și prin pilda faptei celei bune. Mănăstirile erau atunci și școală, și spital, și loc de milă și de refugiu pentru cei necăjiți; ba adesea erau chiar adevărate ferme model, cu minunate livezi, prisăci și crescătorii de vite de cea mai bună rasă, cum a fost bunăoară M-rea Neamțului.

Pe câtă vreme orașele se mărgineau numai la rolul de centre comerciale, pentru care se și numeau „Târguri”; mănăstirile rămăneau, până nu tocmai de mult, ca singurele vetre ale culturii românești.

Cărturăria noastră aici a început și toată cultura românească veche, prin munca mănăstirilor era reprezentată.

Cât privește sfințenia vieții din vechile noastre mănăstiri, este foarte interesant ce ne spune Mitropolitul Dositeiu în „Viețile Sfinților“, tipărită la 1682 ¹⁾.

„Mulți sfinți se fac și la Rosia și până astăzi. Dar încă și din Români mulți sunt a cărora am și văzut viața și traiul lor, dară n'au fost căutați, fără numai Daniil de Voroneț și Rafail de Agapia a căruia i-am și sărutat și sfințele moaște. Am apucat în zilele noastre părinți înalți întru bunătăți și în petrecere și plecați la smerenie adâncă: pe părintele Chiriac din Bisericieni, gol petrecând și ticăloșit în munte 60 de ani, și pe Chiriac din Tazlău, Epifanie din Voroneț, Partenie de Agapia, încă și pe Ioan de Râșca, arhiepiscopul cel sfânt și minunat, pe Inochentie de Pobrata și pe Eustație. S'a adăogăt această înștiințare aicea, ca nu prin trecerea vremii, să se facă cu totul neștiuți acești cuvioși părinți neamului acestuia mai de pe urmă și ca să se arate că dintre toate neamurile își alege Dumnezeu pe robii săi, cei ce urmează voi și poruncilor lui“.

Toate vechile rosturi și bune rândueli s'au stricat, în parte, prin așezarea călugărilor greci în mănăstirile „închinat“; iar mai pe urmă „secularizarea“ le-a risipit aproape cu totul.

Spiritul de „inoire“ al vremii de astăzi, începând treaba cu ceea ce trebuia să sfârșască, pare a fi uitat de cele mai multe ori că temeiul vieții de mănăstire, punctul de plecare am putea spune, e îndreptarea și înălțarea sufletului prin biserică, carte și ascultare.

Pe de altă parte, sărăcia în care au fost lăsate, a făcut ca multe din aceste ctitorii, așa de bogat în-

¹⁾ După „Prologul“ tipărit la M-rea Neamțului în 1854.

zestrate de strămoșii noștri, să nu aibă astăzi nici cu ce face un frumos serviciu religios în biserică.

O veche și cuminte datină a mănăstirilor este să dea oricând o creștinească ospitalitate străinilor. Lucrul acesta se mai face și astăzi cu mai multă, sau mai puțină bună voință, după simțul celor puși să servească; păcat numai că mulți dintre oaspeți — datorită unei regretabile ușurătăți de minte și educație — uită cu totul că altfel trebuie să trăiască cineva într'o mănăstire, decât cum trăește și se poartă în satul sau orașul lui.

CAPITOLUL VI.

Drumurile vechi și noi

O foarte veche legătură între regiunea Târgului Bistrița și a Rodnei din Transilvania și între târgul Pietrii se făcea pe apa Bistriței, cu plutele.

Drumuri de uscat, mai vechi, erau în acest județ următoarele: Piatra-Bacău, pe lângă apa Bistriței; Piatra—Târgul Neamț—Baia—Șuceava, pe valea Cracăului și Piatra—Roman, prin Cârliți—Tupilați. Legătura cu Transilvania se făcea prin trecătoarea Prisăcani—Tulgheș, de unde singurul drum bun și de căruță, trecea prin Răpciune, urma pe pârăul Hanguului în sus și urcând peste Dealul Doamnei — în apropierea cetății Altanul — cobora în valea Cracăului, unde se făcea legătura cu drumurile mari ale țării. Dela Prisăcani spre Târgul Neamț trecea un drum pe Valea Largului, prin Pipirig. Dela Hangu la Piatra, pe valea Bistriței, în vechime, nu

era drumul pe unde e astăzi; era un drum mai mult pentru turme și care, din Buhalnița, trecea peste munte, urmând calea practică și astăzi de plutași și scobora în Stejaru-Pangarați. De aici până la Piatra, drumul ținea tot malul stâng al Bistriței, peste care nu mai era pe atunci alt pod decât cel dela Răpciune. Dinspre Broșteni, drumul trecea „pe plaiu” peste muntele Halăuca și cobora prin Pipirig, către Târgul Neamț.

Până la 1860—1870, când oeritul decade în Transilvania, Tuțuenii ¹⁾ cu turme de mii și mii de oi treceau încoace prin Prisăceni — în fiecare an — venind mai ales din regiunea Săliștei. Dela gura Bistricioarei, Tuțuenii o luau, uneia pe Valea Largului către Târgul Neamț—Pașcani; iar alții treceau peste Dealul Doamnei spre a lua aceeași direcție în spre Iași sau Botoșani. Tuțuenii, care luau direcția spre Vaslui sau sudul Basarabiei, scoborau pe valea Bistriței, spre Piatra ²⁾. La reîntoarcere, luau aceleași căi.

În anii 1871—1888, prin stăruința Colonelului Roznovanu și mai apoi prin energia lui Nicu Albu, amândoi foști prefecți ai județului, oameni de mare vrednicie, drumul vechiu de pe valea Bistriței, Prisăceni—Hangu—Piatra, s'a transformat într'o adevărată podoabă a județului.

¹⁾ Tuțuenii se numiau ciobanii ardeleni, veniți din regiunea Săliștei. Mulți oieri dintre aceștia s'au așezat cu vremea în Târgul Neamț, unde și astăzi o mahala curat românească se numește „Tuțuenii”.

²⁾ Cu privire la legăturile puternice dintre Ardeal și Moldova, prin ciobanii ardeleni, este interesant de consultat lucrarea „Din trecutul oierilor margineni din Săliște și comunele din jur” de N. Dragomir. Cluj.

Astăzi șoseaua națională străbate județul pe o întindere de 210 km. și soselele județene pe o întindere de 150 km.

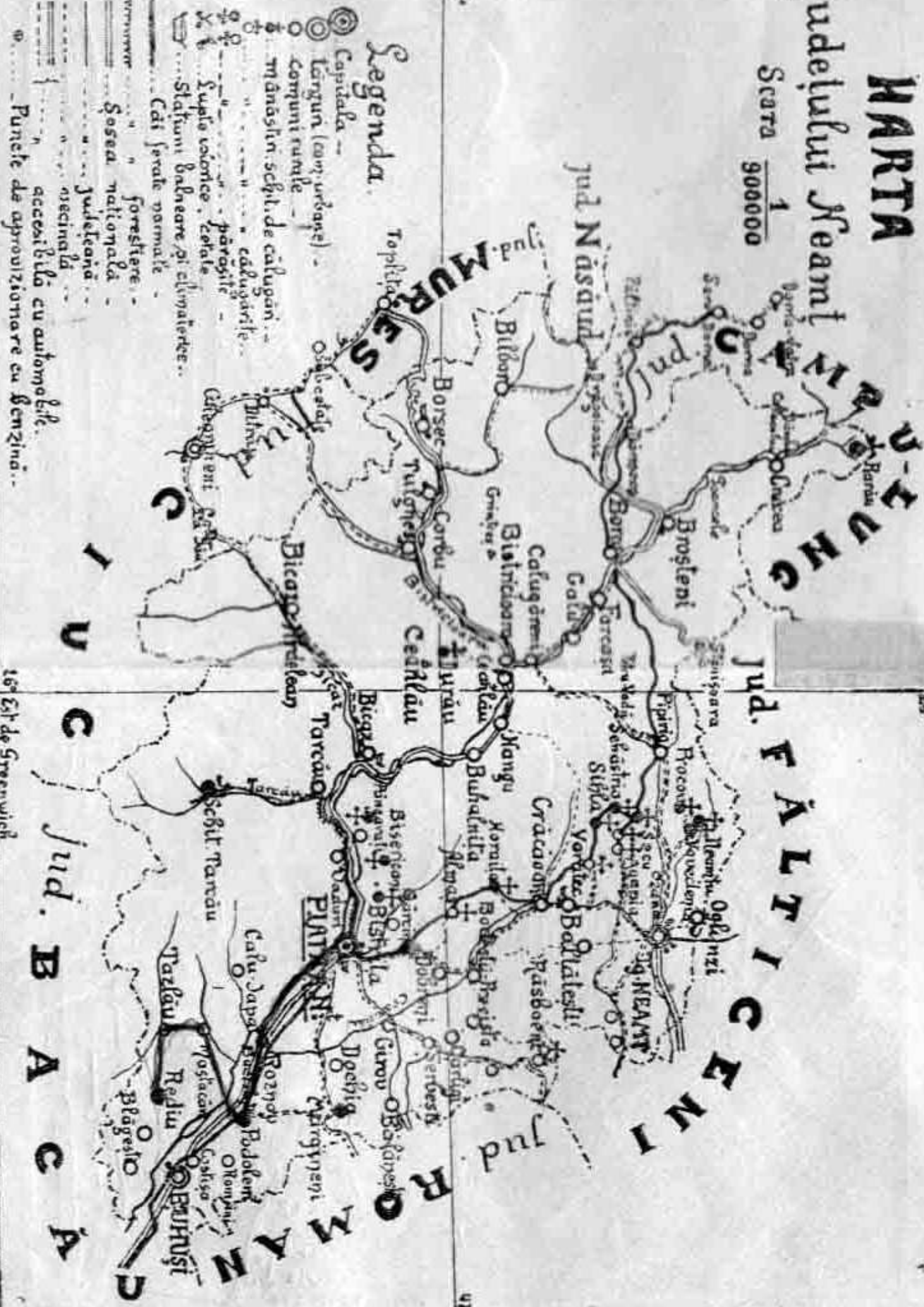
De unde mai înainte județul Neamț era vestit prin drumurile sale bune, astăzi lasă mult de dorit. Răul însă se va remedia ușor, căci pietrișul este din bielșug și la îndemână.

În județ, până astăzi, este o singură linie ferată care leagă orașul Piatra cu Bacăul. Linia a fost construită de Stat și pusă în exploatare în 1885 și are în județ, pe o întindere de 40 km., următoarele gări: Piatra, Roznov, Podoleni și Buhuș. Între Piatra și Roznov este halta Dumbrava Roșie, 7 km. depărtare de Piatra.

MARTA

Județului Meant

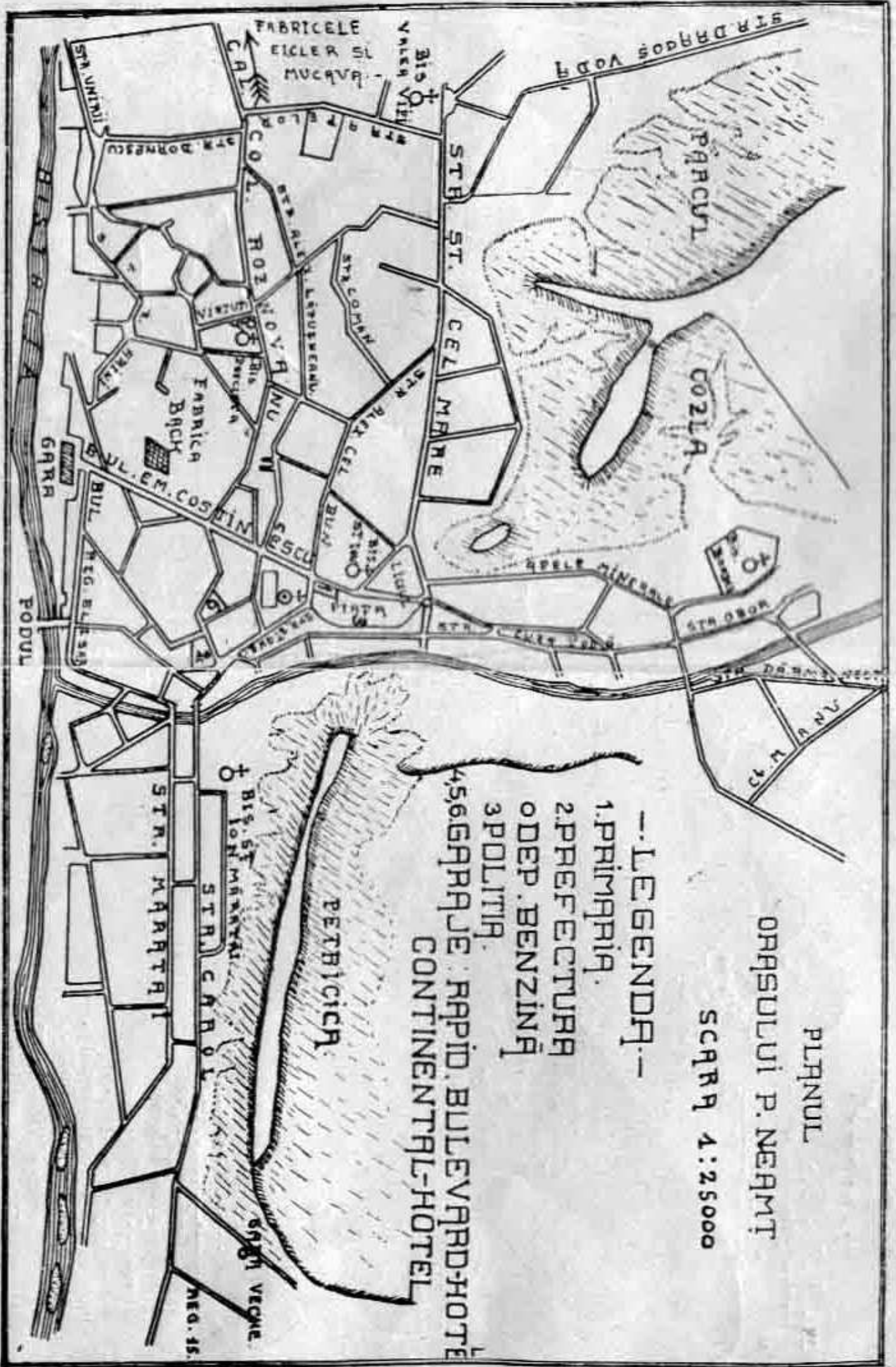
Scara $\frac{1}{900000}$

Legenda.

- ⊙ Capitala --
- ⊙ Orașul (com. urbane) --
- ⊙ Comuni rurale --
- ⊙ mănăstiri, școli, de călugări --
- ⊙ călugărie --
- ⊙ pășuni --
- ⊙ Stații balneare și climatice --
- ⊙ Căi ferate normale --
- ⊙ forestiere --
- ⊙ Șosea națională --
- ⊙ județeană --
- ⊙ mecină --
- ⊙ accesibile cu automobile --
- ⊙ Puncte de aprovizionare cu benzină --

16° Est de Greenwich

PLANUL

ORAȘULUI P. NEAMȚ

SCARA 1:25000

-- LEGENDA --

- 1. PRIMĂRIA.
- 2. PREFECTURA
- 3. POLIȚIA.
- 4, 5, 6. GARA DE RAPID, BULEVARD-HOTEL
- CONTINENTAL-HOTEL

PARTEA II

LOCALITĂȚILE MAI INSEMNAȚE ȘI MONUMENTELE ISTORICE DIN JUDEȚUL NEAMȚ

După considerațiunile generale asupra județului Neamț, expuse până aici și menite în deosebi să înlesnească mai bine înțelegerea vechilor mărturii ce se mai păstrează în cuprinsul acestui județ, în așa de bogată măsură; voi da în cele ce urmează descrierea cât mai complectă a localităților și monumentelor care prezintă un interes deosebit.

Ca să poată cunoaște cineva județul Neamț, plecând din orașul Piatra, capitala județului și cap de linie ferată, trebuie să ia următoarele direcții principale:

Dela Piatra, pe valea Bistriței, în sus, către Borsec—Broșteni.

Piatra — Târgul Neamț — Mănăstiri și Târgul Neamț—Folticeni.

Piatra—Buhuș—Tazlău.

CAPITOLUL I.

**Direcția Piatra-Bicaz-Ceahlău, Borsec,
Broșteni-Dorna**

Pe drumul acesta, bine întreținut și minunat de frumos, întâmpinăm următoarele localități mai în-sămnate: *Mănăstirea Bistrița*, la 8 km. depărtare de Piatra; *Bisericanii* la 11 km., *Pangarații* la 13 km., *Schitul Tarcău* la 37 km., *Bicazul* la 27 km., *Cheile Bicazului* până la hotarul Ciucului — prin Bicazul Ardelean — 54 km. și prin Tulgheș—Ghiorghieni, 150 km.¹⁾; *Buhalnița* la 38 km., *Durăul* la 59 km., *Tulgheșul* la 75 km., *Borsecul* la 95 km. și *Toplița* la 126 km., *Borca* la 78 km., *Broștenii* la 93 km. și *Vatra Dornei* la 165 km.

Cu pluta, pe Bistrița, când apa e bună, dela Dorna la Piatra se fac 17 ore, dela Broșteni 10 ore și dela Hangu 5 ore.

Piatra-Neamț

Târgul de altădată. Este neîndoelnic că pe unde să răsfiră astăzi orașul Piatra, au existat însemnate așezări omenești încă înainte de Hs. Dovezi sunt: s'au găsit prețioase urme pe Cozla, s'au găsit Peste

¹⁾ Cine poate merge pe jos 7—8 km., poate merge la Cheile Bicazului prin Bicazul Ardelean; cine însă nu poate merge pe jos, fiind slab sau în vârstă, e de preferat să ia drumul prin Tulgheș-Ghiorghieni, drum de un neîntrecut pitoresc, prin vârful munților Giurgeului și care te duce cu automobilul până în imediata apropiere a Cheilor.

Vale — în direcția Valenilor — și sunt unele care afirmă că s'au găsit urme vechi și pe dealul Bâtea Doamnei, în partea de apus a orașului ¹⁾).

Că aici va fi fost vechea Petrodavă, rămâne de dovedit și în deosebi trebuiesc făcute cercetări Peste Vale, la locul ce se numește Cetățuia sau Bolăvoaea, ca și la Coadă Petricicăi, unde desigur că pământul ascunde lucruri de preț în această privință ²⁾).

Pretutindeni, la granița dintre munte și câmpie, se găseau în vechime serii întregi de așezări omenești ³⁾ și dacă e adevărat că pe această vale trecea al doilea drum: Cluj—Reghin—Bicaz—Bacău, care lega gurile Dunărei cu pusta ungurească, primul fiind cel de pe valea Trotușului ⁴⁾, și dacă ținem samă apoi de cele afirmate de I. Bogdan, un adânc cunoscător al trecutului nostru, că descălicătorilor Moldovei le erau cunoscute drumurile pe aici prin Sașii dela Rodna și dela Bistrița, care înainte de descălicatul țării se scoborau pe apa Bistriței — navigabilă cu plute — până la „Piatra lui Crăciun“ sau „Camena“, numele vechiu al Pietrii; ne dăm samă de importanța pe care va fi avut-o în vechime această așezare, situată pe una din cele mai însemnate artere de comunicație — râul Bistrița — între Transilvania și câmpia Moldovei.

Din documentele dela începutul istoriei noastre se vede că târgul Camena (Camena însămnă piatră,

¹⁾ C. D. Ghiorghiu „Dicționarul jud. Neamț“.

²⁾ În arhiva Statului, la Iași, se găsesc câteva dosare din anii 1834 și 1835 referitoare la niște comori găsite în pământ pe muntele Petricica.

³⁾ V. Pârvan. „Getica“, pag. 662.

⁴⁾ Ibidem. pag. 110.

pe slavonește) era o așezare de lemnari, locuitori care se ocupau cu industria și comerțul lemnului.

La 1497, Ștefan cel Mare ridică o biserică în târgul Pietrii și la 1457, în primul an al domniei sale, în luna Septembrie în 8, dă un hrisov din M-rea Bistrița, prin care întărește o danie făcută de Alexandru cel Bun. Tot dintr'un document dela Ștefan cel Mare se vede că acest Domn își avea curte domnească și în Piatra, dovadă că această regiune era locuită și atunci de o populație deasă, ceiace l'a făcut desigur și pe Alexandru cel Bun — mai înainte — să-și ridice ctitoria din apropiere, la Bistrița.

Curțile domnești din Piatra își aveau ca proprietate un număr de sate vechi din apropiere: Almașul, Zănești, Stolnicii (dispărut), Faurii, Turtureștii, etc., care se administrau de Curte și formau ocolul Târgului, el însuș proprietate domnească ¹⁾.

Târgul Pietrii avea un Șoltuz și 12 pângari (un fel de consiliu comunal) și pe actele oficiale se punea pecetea, din vremea lui Ștefan cel Mare și care purta următoarea inscripție: „Această peceate a târgului Pietrei dela Ștefan Vodă 7021“. La mijloc, pe pecete, era săpat chipul Sf. Ioan Botezătorul și deoparte o căprioară și două stele; iar de cealaltă parte a figurei Sfântului, o stea și câteva flori ²⁾.

Partea veche a târgului era în jurul curților dom-

¹⁾ Documentul din 20 April 1491, semnat de Ștefan Cel Mare, dă M-rei Tazlău satele Zăneștii, Stolnicii și Faurii, din jos de Cracău „sate cari au fost din ocolul curților noastre dela Piatră“. — I. Bogdan, „Documentele lui Ștefan Cel Mare“.

²⁾ V. A. Urechie „Sigiliul Târgului Pietrei“, pag. 2.

nești, pe unde e biserica Sf. Ioan și înspre Precista și Valea Viei, unde erau răzeșii. Spre răsărit de Cuejdiu, Mărățeii și Dărmăneștii erau sate, proprietăți private, care tocmai la 1858 au trecut în stăpânirea orașului¹⁾.

Orașul de astăzi are o populație de 35.952 suflete, din care 22.000 români, 13.952 evrei și restul diferite alte naționalități; e capitala județului Neamț. Așezat la o altitudine de 310 m., e adăpostit de munții Cernegura, Cozla și Pietricica, de unde-i vine și numele și este udat de apa Bistriței și a Cuejdiului. Piatra are o poziție de un neîntrecut pitoresc și „așteaptă numai munca și voința oamenilor care-i stau în frunte, ca să ajungă ceia ce demult merita“, cum spune cu foarte multă dreptate d-l profesor universitar I. Simionescu în lucrarea sa, „Orașe din România“.

Piatra are 7 biserici ortodoxe, din care singură catedrala, ctitoria lui Ștefan cel Mare, prezintă un interes istoric și artistic deosebit; celelalte, din suburbiile Mărăței, Precista, Dărmănești, Valea Viei și apoi bisericile Trei Ierarhi, Sf. Gheorghe și Sf. Nicolai, nu au o vechime mai mare de 100 sau 150 ani, deși din documente reiese că în Piatra au mai existat și alte biserici, în vechime, afară de biserica Sf. Ioan. Mai este apoi o biserică catolică și una lipovenească. Evreii au un templu și opt sinagogi.

Orașul are un liceu de băieți, unul de fete, două școli normale, una de Invățători și una de Invățătoare, o școală profesională de fete, gr. I, școală

¹⁾ Caufman, „Fragmente istorice“, articol publicat în „Reformatorul“ din 30 August 1922, Piatra Neamț.

comercială de gr. I., două școli comerciale gr. II., școala de meserii—țesătorie—la Orfelinatul de fete, școală elementară de meserii pentru băeți, școală de cântăreți bisericești, 6 școli primare de băeți, 6 școli primare de fete, 4 grădini de copii, o școală mixtă, No. 1, patru școli mixte în satele ce s'au alăturat de curând orașului: Sarata, Doamna, Văleni și Cindia și 2 școli de ucenici, una de băeți și una de fete.

Pe anul 1928, orașul Piatra a avut un buget, care s'a ridicat la 25.042.788 lei, venituri și cheltuieli.

Orașul este iluminat cu electricitate. În cursul anului 1929 va fi complet instalată noua uzină electrică, care va fi acționată de trei motoare „Diesel“ cu o energie totală de 1280 c. p. Producerea și distribuția curentului se va face sub formă de curent trifazic de 6000 volți, 50 perioade, ce va fi redus deocamdată în 10 stațiuni de transformatori la tensiunea de utilizare de 220 volți.

Alimentarea cu apă se face dintr'un bazin cu debit foarte bogat, săpat în vechea albie a Bistriței, de unde prin pompe acționate electric, apa este trimisă în instalațiunile de filtrare dela uzina de apă, de aici apa este din nou pompată la o înălțime de 65 m. într'un rezervor de 1400 m. c. capacitate, situat pe muntele Cozla și de unde se face alimentarea orașului ¹⁾).

Orașul Piatra mai posedă:

2 spitale: unul întreținut de Stat și altul din ca-

¹⁾ După datele pe care mi le-a procurat D-l Inginer I. Solomon, șeful uzinelor electrice ale orașului Piatra.

ritatea publică, spitalul israelit; un azil de infirmi și un pavilion de izolare.

Farmacii: Dimitriu C., „Centrala“, Vorel „Regală“, Papa Sotir „Aurora“, „Speranța“ Str. Cuza-Vodă și „La Sănătatea“ Str. Carol.

Hoteluri: „Regal“, „Continental“, „Bulevard“, hot. Mihăilescu, hot. „Bistrița“ etc.

Restaurante la: „Regal“, „Comisul“, „Marghetto“, „La Cavalerul“, „Terasa Leibovici“, etc.

Cofetării: Pecarek, „Victoria“, Zalman, Cosmidis, Tanasă, etc.

Librării: „Munca“, „Librăria Românească“, „La Cultura“, Sufrin și M. Reiss.

Tipografii: „Lumina“, „Reformatorul“, „Victoria“, L. Steimberg, Is. Steimberg, Tipografia județului, etc.

Fotografi: A. Chevallier, Braunstein V., Daniil P., Ditgartz A., Retenstein.

Săli pentru Teatru: Teatrul Const. Vasiliu, Sala „Regal“, Sala „Continental“, Sala de Conferințe a Liceului „Petru Rareș“ și Casa Națională „Regina Maria“.

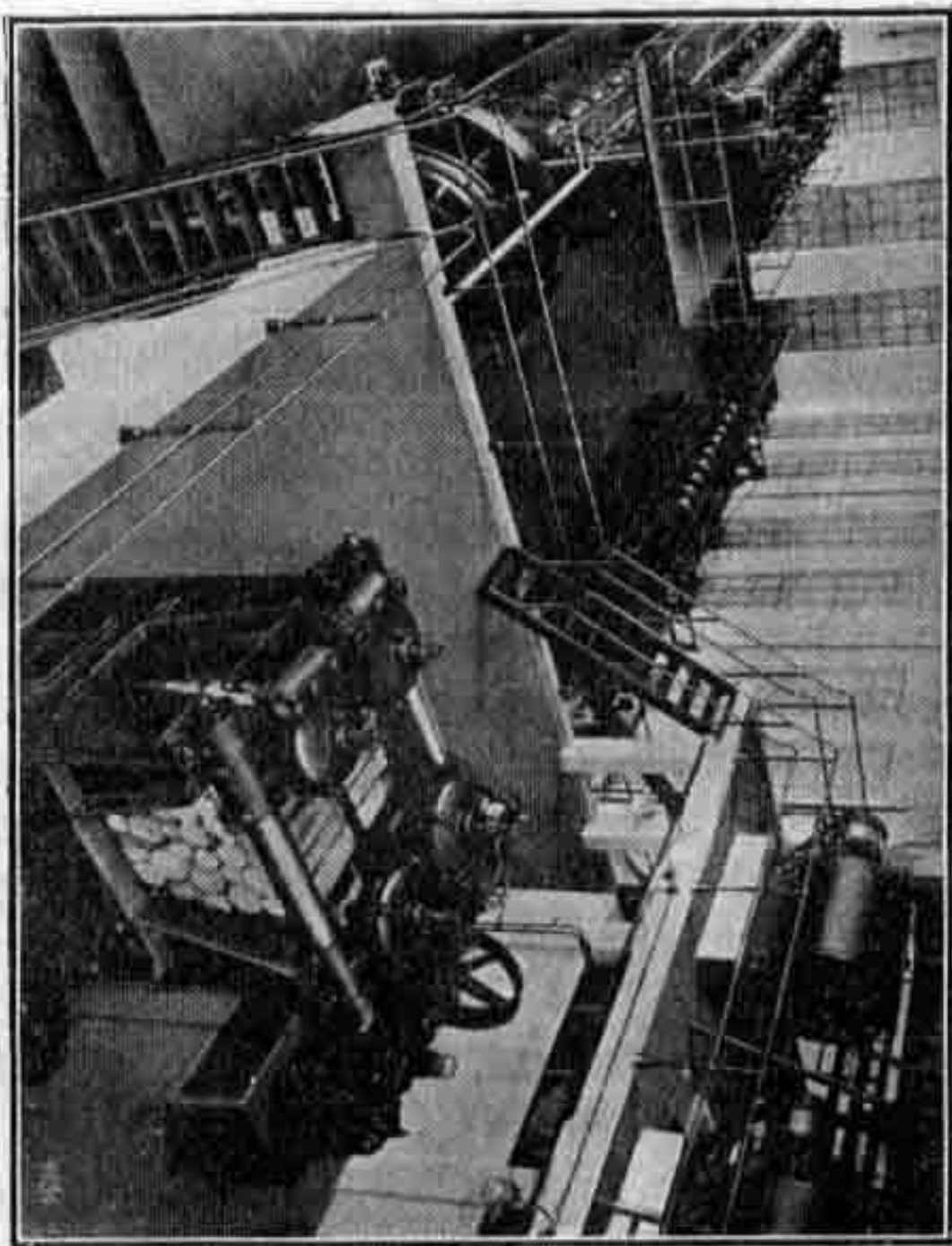
Cinematograf: Teatrul C. Vasiliu, la „Regal“, la liceul „Petru Rareș“ și la Casa Națională.

Bănci: „Banca de Credit“, „Banca Industrială și Comercială“, „Banca Petrodava“, băncile populare: „Principele Carol“, „Petricica“ și „Zimbru“, Sucursala Băncii Naționale, Banca Sindicatului Agricol, Banca Negustorească, Banca Poporului și Banca Corpului didactic și Federala Băncilor Populare.

Fabrici de cherestea: „Moldova“, cu un capital

social de 30.000.000 lei, are 8 gateri, muncesc 360 lucrători și produce 40.000 m³, cherestea anual; Societatea anonimă, foastă Eicler cu 5.000.000 ca-

Uzina fabricii de hârtie, motorul „Diesel” (1200 Hp.) și Defibratorul de produs pasta de lemn.

pital soc., 7 gateri, 200 lucrători, produce 35.000 m³ cherestea anual; Societatea Anonimă, foastă L. Iuster cu 1.500.000 lei capital soc., 3 gateri, 80 lucrători, produce 15.000 m³; Fabrica „Cerneșura”, foastă a

fraților Popovici; Fabrica Davidovici și Beral, Fabrica Măcărescu, Fabrica „Carpății”, etc.

Fabrica de hârtie și mucava „Piatra N.”, cu un capital soc. de 45.000.000 lei, cu 450 lucrători. Această fabrică face parte din marile așezăminte industriale dirijate de d-l Aristide Blank. În urma îmbunătățirilor mari ce i s'au făcut în timpul din urmă, producția pe anul 1928 s'a ridicat la 6.021.000 kgr. hârtie, carton și mucava. Forța motrice reprezintă o capacitate de 3250 P. H.

Fabrica de tricotaje „Doamna”, capital social 10.000.000 lei cu 250 lucrători, producție anuală 150 tone, diferite articole tricotate.

Fabrica de perii și parchete S. A. foastă L. Bach, cu 3.000.000 lei capit. soc., muncesc 180 lucrători.

Moara și Fabrica de pâine „Dumbrava” capit. soc. 11.000.000 lei cu 40 lucrători.

Moara Davidovici și Beral, moara Rabitz, etc.

Fabrica de bere „Zimca”, cu un capital soc. de 209.200 lei aur, cu 120 lucrători.

Fabrica „Energia”, turnătorie de fier; Turnătoria și atelierul mecanic „Eisenberg”, fabrica de ulei „Sollo”, fabrica de cărămidă presată „Pav. Chihaiia”, două fabrici de spirt, două fabrici de țesătorie, câteva tăbăcării, fabrica de mobile „Furnica”, fabrica de împletituri de sârmă, de cue de lemn, de tocuri pentru ghetete, etc. ¹⁾.

¹⁾ La 1 Iunie 1929 se va pune în funcțiune o mare Fabrică de Celuloză, proprietatea unei Societăți anonime, cu un capital de 90.000.000 lei. Sediul și funcționarea acestei industrii este în Piatra Neamț.

Sunt trei localuri pentru bae: „Centrala“ proprietatea comunității israelite, Baia populară a Școalei No. 3 de băeți și Baia fabricii de cherestea, foastă Eichler.

* * *

Autoritățile de stat, sunt cele obișnuite în oricare capitală de județ.

Clădiri mai însemnate, în afară de biserica Sf. Ioan, despre care vorbesc în altă parte, sunt: Palatul administrativ, Liceul „Petru Rareș“, Gara și Banca „Petrodava“.

Orașul Piatra este împodobit cu cinci monumente: Statuia lui M. Cogălniceanu, în piață; Statuia lui Emil Costinescu, în fața palatului administrativ; Statuia colonelului Roznovanu, pe strada care-i poartă numele; statuia lui Nicu Albu, în parcul Cozla, pe care acest vrednic gospodar al orașului l'a creat și statua Zulniei Isăcescu, în curtea școalei primare de fete No. 1.

Scara din fața liceului „Petru Rareș“ este împodobită cu trei plăci de bronz, basso-reliefuri, care înfățișează pe cei mai distinși dintre profesorii, pe care această școală i-a avut: *Ion Negrea, Calistrat Hogaș și Mihail Stamatini*.

Interesant de cercetat, pentru pricepători, este muzeul regional, lucrare întreprinsă de fostul Director M. Stamatini, căruia însă, moartea prematură, nu i-a dat răgazul să-l desăvârșască. Muzeul se află într'o sală a liceului „Petru Rareș“.

Tot liceul este singura instituție culturală, care, până în prezent, are o bibliotecă frumoasă. De

această bibliotecă se poate folosi într'o măsură oarecare și publicul.

* * *

Plimbări și excursii scurte.

Pentru cine vizitează orașul Piatra, va fi o pagubă dacă ar neglija să vadă Parcul „Cozla” și dacă n'ar face o scurtă plimbare „Peste Vale”¹⁾.

Pe partea de către Dărmănești, a muntelui Cozla, jos pe poale, sunt 6 izvoare de ape minerale, descoperite la 1882 de d-rul Predescu și analizate de P. Poni. Apele sunt cam de calitatea celor de Bălțătești și Oglinzi, și dacă ar fi captate și exploatare sistematic, ar constitui și o podoabă și un venit pentru oraș. Mai sus, în parcul „Cozla”, „Cercul de Gospodine” din Piatra, a construit un frumos pavilion, în care vara, poate cineva să ia o gustare și răcoritori. Pentru cine poate să se urce și mai sus, în vârful muntelui Cozla, până unde e cărare foarte bună, i se răsplătește osteneala prin splendida priveliște ce i se înfățișează ochilor, de jur împrejur.

Peste Vale se poate face în scurt timp o foarte plăcută plimbare dealungul râului Bistrița. Dacă drumul acesta minunat, ar fi mai bine întreținut, ar fi o mare podoabă pentru oraș și un izvor de sănătate pentru cei ce l'ar străbate.

¹⁾ În anul 1897, după o ploaie grozavă, s'a prăbușit o parte din muntele Cozla, formându-se astfel niște râpi urâte și prăpăstioase, care aveau un aspect neplăcut pentru oraș. Primarul de atunci, Nicu N. Albu, a plantat râpile, a amenajat terenul făcând alee și plantații minunate. Astfel a luat naștere „Parcul Cozla”, o podoabă a Pietrei și o mărturie a ceiace poate să facă un om destoinic, pus în fruntea treburilor publice.

Excursiuni scurte se pot face din Piatra: la Schitul Almaș, la Horoița și în spre munte, la M-rea Bistrița și Bisericiani. Despre aceste localități, cetitorul găsește amănunte în altă parte.

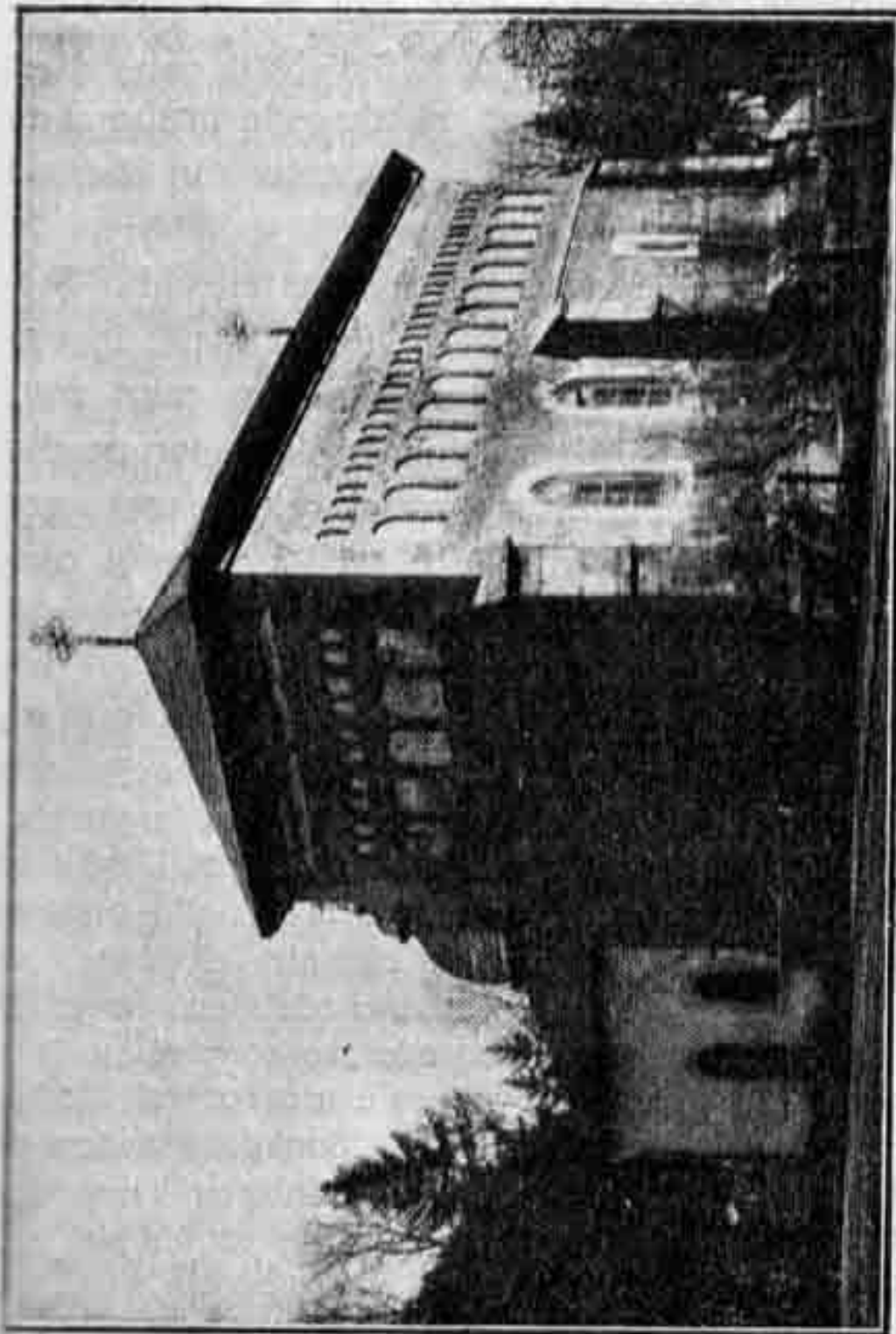
Pentru excursiuni se găsește în Piatra un mare număr de automobile, de toate mărimile și cu prețuri convenabile. În deosebi societatea „Rapid” are la dispoziția publicului un număr de zece camionete, a câte 14—16 locuri fiecare. La camionete prețul e de 2 lei și 50 bani de persoană pe km. Pentru automobilele de turism, mașini bune și confortabile, se poate găsi loc cu prețul de 12—15 lei pe km. de persoană¹⁾. Depozite de benzină se găsesc în Piatra, la „Rapid” str. Col. Roznovanu, la Gara Veche și pe Str. Petru Rareș, lângă Federală, ca și în cele mai însemnate localități din județ: Buhuș, Roznov, Târgul Neamț, Hangu și Tulgheș. În timpul verii se găsește benzină și în stațiunile climaterice. Garaje se găsesc în Piatra la: „Rapid” și la hotelurile mai mari: Continental, Bulevard, etc.

Biserica Sfântul Ioan „domnesc” din Piatra

În partea de miază noapte a orașului, pe platoul situat în fața liceului Petru Rareș, stă încă viguroasă și impresionantă biserica Sf. Ioan, ctitoria lui Ștefan cel Mare. Din zidul vechiu al incintei, care străjuia casele Domnești, astăzi complet distruse, au mai rămas doar câteva crâmpEE spre sud-est. Cu

¹⁾ În Piatra N. sunt camionete care fac curse regulate în direcția Piatra-Borsec-Broșteni, Piatra-Târgul Neamț, Piatra-Roman-Iași și Piatra-Bacău.

timpul biserica însăși a suferit oarecare modificări: i s'a adăos un pridvor la miază-noapte și s'a înlocuit peretele despărțitor dintre naos și pronaos cu un mare arc cintrat.

Biserica Sfântul Ioan Domnesc, zidită de Ștefan Cel Mare la 1498.

Turnul (clopotnița), ridicat în interiorul incintei, era obiceiul arhitecților lui Ștefan, stăpânește și biserica și orașul, ca și altădată, cu toți cei

430 de ani ai lui. Un ceasornic și grilajul construit, — mai în urmă — în înălțimea lui, pentru pompierii de astăzi, abia îi tulbură bătrâneța și pitorescul.

„Biserica, — elegantă în simplitatea ei de linie și de mijloace decorative, fără nici un artificiu înșelător, totul fiind potrivit cu clima țării, — este o excelentă pildă de rațiunea și de adevăratul bun gust de care au dat dovadă arhitecții din vremea lui Ștefan cel Mare“¹⁾.

Spre deosebire de majoritatea bisericilor lui Ștefan, Sfântul Ioan are două particularități mai însemnate. În lăntru, pentru sprijinul bolților, sunt construiți o serie de stâlpi, lipiți de perete; iar pe din afară, zidul corespunzător naosului, este mai gros ca restul. Grosimea zidului în acest loc, cum și contraforturile ce-l însoțesc, ar presupune că această biserică să fi avut la început turlă²⁾.

Dăm în cele ce urmează descrierea mai amănunțită a acestui interesant monument: „Fațada este una din cele mai caracteristice din această vreme. Un soclu larg tratat, cu o frumoasă profilatură, formează în jurul edificiului un puternic razim. Peretele e de piatră brută; din distanță în distanță, câte trei rânduri de cărămizi alcătuiesc, jur împrejurul bisericii, o bandă continuă: odată sub ferestrele mici ale naosului, pe urmă deasupra lor, ceea ce corespunde cu nașterea arcurilor ferestrelor mari ale pronaosului și în fine alta, imediat sub întâiul rând de ocnite. Sunt două rânduri de aceste ocnite; după obiceiul constant, cel inferior e mai mare și pentru o ocnită de jos avem două în rândul de sus.

În timpanele arcaturelor se găsesc rotocoale smălțuite de acelaș tip ca la Borzești. Sunt câte trei rotocoale în rândul inferior de ocnite, iar numai câte unul în timpanele rândului de sus. Pe urmă vine o friză compusă din două rânduri de discuri, alternativ verzi și galbene, cu câte un

¹⁾ Gh. Balș. „Bisericile lui Ștefan cel Mare“, pag. 97.

²⁾ Ibidem.

rând de cărămizi dedesupt, între ele și deasupra lor. Deasupra frizei smălțuite mai vin câteva rânduri de cărămizi și o cornișă de piatra profilată, imediat sub streșină.

Cărămizile aparente smălțuite sunt verzi și galbene de diferite tonalități. Se vede grija de a alterna în mod regulat culorile.

Abșida mare are nouă firide lungite, care nu întrerup rândurile orizontale de cărămizi aparente ce fac înconjurul bisericii. Aceasta este un argument în contra presupunerii că aceste arcaturi oarbe erau zugrăvite.

La altar și la naos avem ferestre mici cu chenarul dreptunghiular și cu baghete încrucișate, care formează înlăuntru un arc ușor frânt ca la Borzești și la Răsboeni.

Pronaosul are pe latura de miază-zi două ferestre mari cu mulure, însă fără ornamente; pe partea de nord, afară de ușa, nu mai sunt deschideri în pronaos. În nișele ocnițelor mari se văd câteva găuri, așa numite răsufători, care ventileaza podul bisericii¹⁾.

Zidul, care la început despărțea naosul de pronaos, a fost stricat mai în urmă spre a da mai mare lărgime bisericii, iar ușa, care se afla în acest zid s'a așezat — probabil — la intrarea pridvorului nou.

Piatra, pe care e săpată pisania se află în peretele de nord al pronaosului, lângă ușa de intrare²⁾.

În interior biserică are pereții afumați și înegriți. Ea pare a fi fost pustiită de foc. Nicăiri nu s'au descoperit urme de zugrăveală. Cafasul și lipsa de podobe dau o impresie de tristețe și de uitare.

¹⁾ G. Balș — ibidem.

²⁾ „Evseviosul și iubitorul de Christos Ioan Ștefan Voevoda, cu mila lui Dumnezeu Domnitoriu țarei Moldavei, fiul lui Bogdan Voevoda, a început și a zidit, și a săvârșit templul acesta în numele nașcerii cinstului și slăvitului proroc și înainte-mergătoriu și botezătoriuului Ioan, spre rugă șie și Domniei sale Mariei, și iubitelui lor fiu Bogdan. Carele a început a se zidi în anul 7005, Iulie 15 (1497), și s'a săvârșit la 7006; erva al Domniei lui anul al 42-lea curgătoriu, luna Noemb. 11 zile. (1498)”. Melchisedec, „Notițe istorice și arheologice”, pag. 75.

Deasupra uşei pridvorului, pe peretele din afară, se disting trei picturi murale. Ele au fost executate în sec. al XVII-lea. Cea dintâiu reprezintă pe Mântuitorul, a fost refăcută în sec. al XVIII-lea și nu prezintă nici un interes artistic. Cea de a doua, ne arată o scenă din viața Maicei Domnului; pictura e confuză și a fost refăcută. Cea de a treia, păstrează o admirabilă pagină de pictură murală moldovenească, din sec. al XVII-lea. Ea ne dă chipul Sfintei Fecioare; profilul e plin de grație, linia vie și foarte precisă, execuția foarte simplă.

Acoperișul bisericii a fost refăcut de curând, în linii generale, el reproduce — foarte probabil — acoperișul original, cu rezerva făcută mai sus, a existenței unei turle.

Exteriorul acestei biserici produce cel mai frumos efect. Lumina învie de dimineață până seara și schimbă tonurile cărămizilor smălțuite și fildeșul pietrilor. Biserica pare îmbrăcată într'un covor. Silueta ei elegantă îi dă ceva omenesc și destăinue o tinereță uimitoare ¹⁾.

Inscripția de pe turnul-clopotniță. „Ioan Ștefan Voevod, cu mila lui Dumnezeu, Domnitorul țării Moldovii, fiul lui Bogdan Voevod, a zidit această câmpănare, având Doamnă a sa pre Maria, fata lui Radu V. V. și fiul lor iubit Bogdan V. V. în anul 7007, iar al Domniei lui anul al 43-lea curgător Octombrie 24 Iulie“. (1499).

Mănăstirea Bistrița

La 8 km. depărtare de Piatra, pe șoseaua ce duce spre munte — dealungul Bistriței — se află așezată

¹⁾ După notele D-lui profesor I. Ștefănescu.

mănăstirea cu acelaș nume, în dreapta drumului, pe valea unui pârâu.

Ca început de viață călugărească, această mănăstire datează desigur de pe la finele sec. al XIV-lea,

Mănăstirea Bistrița, biserica principală,

când ucenici de ai lui Nicodim au împânzit Ardealul și Moldova, întemeind aici cele două mari mănăstiri: Neamțul și Bistrița ¹⁾).

¹⁾ N. Iorga „Două inscripții nouă găsite la mănăstirea Bistrița”. Comunicare la Academia Română în 1913.

La început — ca de obicei — trebuie să fi fost o bisericuță de lemn, în locul căreia la 1402 Alexandru cel Bun zidește o altă biserică, care — ori că n'a fost construită din material trainic¹⁾, ori că vreun cutremur va fi bătuit prin această parte de loc — a trebuit să fie refăcută din temelie la anul 1554 de către Alexandru Lăpușneanu, după cum glăsuște inscripția dela intrare²⁾.

În mijlocul incintei, închisă de un zid construit în secolul trecut, stă astăzi impunătoarea ctitorie a lui Lăpușneanu. Tradiția și documentele vorbesc și de o ctitorie a lui Petru Rareș la Bistrița, nimic nu ne destăinuiește însă astăzi opera acestui din urmă Voevod. Poate că meșterii lui Rareș vor fi făcut turnul și chiliile dela intrare³⁾.

¹⁾ Niciuna din clădirile construite înainte de Ștefan cel Mare n'a rezistat până astăzi, pentru că în acea epocă nici meșterii nu erau iscusiți ca cei aduși mai târziu de Ștefan, de Rareș și de Lăpușneanu și n'au întrebunțat nici materiale durabile.

²⁾ „Cu vrerea Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvârșirea Sfântului Duh s'a zidit această biserică din mănăstirea Bistriței, unde este hrantul Adormirii Precistei și prea binecuvântatei Stăpânei noastre Maica Domnului și pururea Feciora Maria, în zilele blagocestivului și de Hristos iubitorului Domn al nostru Io Alexandru Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn țerii Moldovei, fiul lui Bogdan Voevod, în anul șapte mii 62 (1554) curgător, în luna lui Mai 26 de zile“. N. Iorga. „Inscripții din Bisericile României“.

³⁾ Că Petru Rareș a fost ctitor la mănăstirea Bistrița ne spune și Letopisețul lui Ureche în Capit. XVIII, cum și alt document citat de D-l N. Iorga în „Două inscripții nouă găsite la mănăstirea Bistrița. ....„Atuncea am văzut (Petru Rareș) că nu voiu putea să le stăm împotriva (Turcilor) și, lăsând oștile mele, am fugit, și am ajuns la Mănăstirea Bistriței și, intrând în Sfânta Biserică, am căzut la pământ înaintea sfintelor icoane, și mult am plâns..... și am dat făgăduință lui Dumnezeu și preacu-

Din mărturiile acestor documente rezultă însă o nedumerire: dacă Rareș care a murit la 1547 a înnoit biserica din temelie, atunci ce să credem de cele ce arată inscripția păstrată până azi, și din care ar rezulta că după vre-o zece ani, numai, biserica a fost zidită de Lăpușneanu.

Se știe că stilul al cărui îndrumător a fost Ștefan cel Mare, primește în vremea lui Rareș modificări și ajunge la deplină strălucire în vremea lui Lăpușneanu. Bisericile sunt acum cu mult mai mari, zidurile numai din piatră amestecată cu puțină cărămidă pentru legătură și tencuite pe dinafară. Pridvorul închis și intrări laterale, turnurile mai înalte, pictura bogată, începându-se a se zugrăvi și pereții exteriori, și cu numeroase influențe gotice, mai ales în sculptură. Ceeace este însă mai caracteristic pentru bisericile din timpul acestor doi Voevozi, e așa numita *cameră a ctitorilor*, așezată între naos și pronaos.

Bistrița este o frumoasă ilustrare a acestui stil și dintre bisericile din acest județ are — în arhitectură — o apropiată asemănare cu biserica principală a M-rei Neamțului; iar dintre alte biserici, se asemănă în deosebi cu Probata ¹⁾.

ratei lui Maice că, de mă voi întoarce iarăș la scaunul meu cu bine și biruitor, atunce din temelie voi înnoi Sfânta mănăstire a Adormirii Preacuratei Fecioare..... și m'am dus prin locuri pustii, și am eșit la Iași, și cu mila lui Dumnezeu biruind, am luat iarăș scaunul meu, și mi-am adus aminte de făgăduința mea, și îndată trimițând, am înnoit din temelie Sfânta Mănăstire, făcând împrejur și zid și pe din lăuntru am împodobit-o, înfrumusețând cu o biserică împărătească Adormirii Prea-Sfintei Născătoare de Dumnezeu, la Bistrița“.

¹⁾ G. Balș, „Bisericile Moldovenesti din veacul al XVI-lea“.

Lungimea Bistriței — în interior — e de 36 metri și lățimea de 6 m. și 40 c. m., grosimea pereților variază între un metru și 95 c. m. și între doi metri.

Cupola și aici, ca și la celelalte biserici în acest stil, se înalță sveltă, prin mijlocirea a 2 baze reze-mate fiecare pe câte un rând de arcuri piezișe. Bolta altarului e formată prin prelungirea a trei rânduri de arcuri transversale, care merg descrescând către răsărit spre a da astfel rotunjimea sferică a absidei.

Naosul are o singură boltă, pronaosul are două, despărțite printr'un arc transversal, ce se razimă la ambele capete — între ferestre — pe câte o coloană întreită. Camera ctitorilor este boltită „en berceau”.

Ferestrele, larg deschise spre interior, sunt toate — afară de cele ale naosului, care sunt modificate mai târziu, spre a da mai multă lumină stranelor cântăre-ților — în stil gotic, înguste și lungite.

Ușa dela intrarea principală este impunătoare prin arta cu care e lucrată, în stil gotic. Larg evazată spre exterior, are chenarul format din frumoase colonete ce se întâlnesc, sus, în arc frânt, iar jos, răsar dintr'un plan inclinat, având fiecare baza artistic ornamentată cu variate săpături. Ușile interioare, larg deschise în afară prin o serie bogată de muluri, care formează laolaltă un frumos chenar în drept-unghiu.

— În această mănăstire se găsesc mai multe pietre puse pe mormintele Voevozilor ctitori și ale urmași-lor lor.

— În camera ctitorilor — încăperea dela mijloc dintre naos și pronaos — în perețele din dreapta, se gă-sește un mormânt înalt, împodobit cu frumoase săpă-

turi în stil gotic, mormântul lui Alexandru cel Bun, „adevăratul ctitor al M-rei Bistrița“, așa cum ne spune pomelnicul mănăstirei, scris la 1407. Deși inscripția de pe lespedea acestui mormânt nu pomeneste nimic de Alexandru cel Bun, totuși fapt cert este că marele Voevod e înmormântat în această ctitorie a sa, căci ne mărturisește de aceasta și Cronicarul Grigore Ureche și actul de închinare al M-rei, făcut de Doamna Safta în 1687, ca și întreaga istorie și tradiție ¹⁾).

Tot în camera ctitorilor — în stânga, lângă perete — este mormântul Anei Doamna (Neacșa), soția dintâi a lui Alexandru cel Bun. Lespedea pe acest mormânt este pusă de Ștefan cel Mare ²⁾. Dacă Ștefan cel Mare a înfrumusețat mormântul Anei Doamna, nu se poate să nu fi avut grijă și de mormântul lui Alexandru, străbunul său, punându-i lespede în podobită, care însă se va fi pierdut sau stricat, de oarece mormântul acesta a fost de multe ori deschis, mai târziu, când s'au îngropat în el Alexandru sau Alexandrel, fiul lui Ștefan cel Mare, care a fost rănit în lupta dela Războeni, Petru Lăcustă și

¹⁾ Ar fi de mare interes să se ridice pietrele și să se cerceteze mormintele dela Bistrița, care desigur ne vor procura prețioase știri cu privire la istoria țării.

²⁾ Inscripția de pe acest mormânt: „Io Ștefan Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn țerii Moldovei, fiul lui Bogdan Voevod, înfrumusețează această groapă Doamnei Ana, Doamna lui Alexandru Voevod, mama lui Ilie Voevod; care s'a strămutat la veșnicile lăcașuri în anul 6926 (1418) luna Novembre 2. (S'a pus piatra) fiind egumen popa Grigorie“. N. Iorga „Inscripții din Bisericile României“ pag. 39.

Chiajna, soția lui Lăcustă, a cărei piatră se vede așezată astăzi pe vechiul mormânt ¹⁾).

În dreapta pronaosului se poate vedea mormântul lui Ivașcu Goleșcu, fost mare vornic și mare logofăt în Muntenia. Fiind nevoit să-și părăsească țara din pricina dușmăniei ce-i purta Petru Cercel, trecu în Ardeal și vroind să vină în Moldova, chemat de Petru Schiopul, muri pe drum și fu înmormântat de Domn, aici la Bistrița ²⁾).

În pronaos, la stânga, se vede o piatră pusă de Nestor Urechie pe mormântul unui necunoscut, de oarece inscripția nu e terminată.

În pridvor, la stânga, se află mormântul Mitropolitului Atanasie al Moldovei, mort la 1632, fost probabil călugăr din această M-re.

Tot în M-rea Bistrița au mai fost înmormântați: Roman și Vasilisa, fiii lui Alecsandru cel Bun și Roman, fiul lui Ilie ³⁾).

Pictura din interior este nouă și lipsită de valoare artistică. Ea datează din 1814, când s'a făcut și ca-

¹⁾ Lespedea aceasta poartă următoarea inscripție: „Aceasta e groapa roabei lui Dumnezeu Chiajna, Doamna lui Ștefan Voevod, Domn țerii Moldovei, și a murit ea în anul 7050 (1542), luna lui Iulie 31, într'o Duminecă". N. Iorga. Ibidem.

²⁾ Lespedea de pe mormânt are inscripția: „Aceasta este groapa lui Ivașcu Marele-Vornic din Țara-Românească. I s'a întâmplat să pribegască în țara Ungurească și să treacă în țara Moldovei. Când a fost dincoace de munți, a căzut moarte năprazznică asupra lui, la satul Bălătești, și acolo a murit. Și Petru Voevod a ridicat trupul lui și l-a îngropat în mănăstirea Bistriței unde e hramul Adormirei Maicii Domnului. Și fiind egumen chiar Anăstasie, în luna lui Decembrie 20 de zile, în anul 7093 (1584); veșnica lui pomenire". N. Iorga, ibidem.

³⁾ N. Iorga, „Istoria Românilor în chipuri și icoane", pag. 31 și 32.

tapeteazma, în timpul egumenului Zaharia. Pe pereții din camera ctitorilor sunt zugrăviți, la stânga: Ana Doamna, Petru V. V., Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare; iar pe perețele din dreapta: Alexandru V. V. fiul lui Ștefan cel Mare și Doamna Maria. Pe sub pictura actuală se văd pe alocuri urmele unei zugrăveli mai vechi.

Vrednic de notat mai este că în această biserică se află icoana Sfintei Ana, despre care tradiția ne spune că împărăteasa Irena, soția lui Ioan Paleologul, împăratul Constantinopolei, a trimis-o ca dar soției lui Alexandru cel Bun, Ana Doamna, fiind adusă și așezată aici, cu mare pompă, în 1407. Pictura icoanei este foarte interesantă. Icoana a fost prădată de eteriști în 1821 de toate pietrele prețioase ca și de vechea îmbrăcăminte în aur și argint. Imbrăcăminte de astăzi este făcută de un credincios boer din Piatra N., de Neculai Albu.

În ograda M-rei Bistrița, în afară de biserică mare, mai avem un paraclis în clopotnița înălțată la 1498 de Ștefan cel Mare. Biseriçuța are hramul Sf. Ioan cel Nou dela Suceava. Pe pereții interiori ai paraclisului s'a descoperit în 1925 de profesorul O. Tafrali și s'a scos de sub varul cu care era acoperită, o parte din vechea pictură, făcută în timpul lui Ștefan cel Mare.

În altar, pe perețele de miază noapte, se vede clar rugăciunea Mântuitorului pe muntele Măslinilor. Mântuitorul este înfățișat de două ori: odată urcând poteca și a doua oară în genunchi, pe vârful muntelui; apostolii au adormit la poale. În partea de jos a paretelui de răsărit se disting bine arhieriei din

scena Leturghiei. În micul naos al paraclisului, la miază noapte, sunt scene din viața Sf. Ioan dela Suceava. Aducerea moaștelor Sfântului este tabloul cel mai limpede. La apus se distinge chipul lui Ștefan cel Mare, cu obrazii plini, fără barbă și cu părul blond, tăiat scurt, sub coroana de aur. Pictura, câtă se vede, impresionează prin precizia desenului, prin modelarea draperiei și a hainelor și cu deosebire prin admirabila mișcare a personajelor. Rugăciunea pe muntele Măslinilor, este una din cele mai frumoase pagini din pictura moldovenească a sec. al XV-lea ¹⁾.

Clopotnița are așezată, pe peretele dela sud, o inscripție ctitorească ²⁾.

În turnul de deasupra porții mari — dela intrarea în M-re — este al doilea paraclis cu hramul Sf. Necolai. Turnul acesta e zidit — probabil — odată cu vechile chilii dela poartă, de către Petru Rareș, care se știe că a făcut mari îmbunătățiri la Bistrița. Săpături și cercetări serioase ar aduce cuvenita lu-

¹⁾ După d-l profesor I. Ștefănescu.

²⁾ „Blagocestivul și de Hristos iubitorul Ion Ștefan V. V. cu mila lui Dumnezeu Domn țerii Moldovei, fiul lui Bogdan V. V. a zidit această clopotniță și biserică așeză într'însa întru numele Sfântului mucenic Ioan cel Nou din Cetatea-Albă, pentru rugăciunea sa și a Doamnei sale, Maria, și a copiilor lor, în anul 7006 (1498), și tot în anul acela le-a și săvârșit în luna lui Septembrie 13 zile“. N. Iorga, „Inscripții din Bisericile României“, pag. 42.

În această clopotniță se poate vedea și astăzi un clopot mare, cu un sunet splendid, dăruit mănăstirei tot de Ștefan cel Mare. Clopotul poartă următoarea inscripție: „Io Ștefan V. V. cu mila lui Dumnezeu Domn al țerii Moldovei, fiul lui Bogdan V. V., a făcut acest clopot în anul 7002 (1494), Iunie 25, în al treizeci și patrulea curgător din Domnia Sa“. N. Iorga. Ibidem.

mină în unele chestiuni — încă confuze — privitoare la această M-re.

În timpul domniei lui Alexandru cel Bun încep primele încercări de istoriografie națională la Români. Bistrița și Neamțul au fost focarele culturii și literaturii religioase în sec. al XV-lea. Cel mai vechiu și mai bogat pomelnic din câte se cunosc până astăzi, este pomelnicul dela Bistrița, care începe dela anul 1407; deosebit de aceasta, cele mai multe manuscrise slavone din sec. al XV-lea sunt scrise în Bistrița și Neamț.

Pomelnicul Bistriței înșiră ca ctitori pe următorii Voevozi din familia Bogdăneștilor și a Mușăteștilor, anteriori lui Alexandru cel Bun: Bogdan V. V., Lațcu V. V., Costea V. V., Roman V. V., după care pomelnicul zice „Pomenește doamne, pre bun credinciosul Domnul Alexandru Vodă, adevăratul ctitor al sfântului lăcașului acestuia“.

Tot la Bistrița s'a întocmit cel întâiu letopiseț scris în țările române, descriind faptele și Domnii dela 1359 și până la 1506. Acesta este vechiul letopiseț moldovenesc, pe care Ureche îl citează foarte des; el are un caracter pur analistic ¹).

La 1687, Doamna Safta, soția Domnitorului Gheorghe Ștefan, care se vede că se trăgea din familia lui Alexandru cel Bun, a închinat Bistrița Sfântului Mormânt, cu prilejul venirii la noi în țară a patriarhului de Ierusalim, Dosoteiu. În actul de închinare, Doamna Safta, zice că M-rea Bistrița

¹) Pentru amănunte privitoare la acest letopiseț, să se consulte „Cronicile inedite atingătoare de istoria Românilor“ de I. Bogdan. București.

„..... este zidită și făcută de moșii noștri cei buni și bătrâni....” și a închinat-o din pricină că „văzând noi că a rămas la mare pustietate și grea stricare, că

Icoana Sfintei Ana, Dăruită Anei Doamna,
soția lui Alex. Cel Bun, de către împărăteasa Irena din Bizanț, la 1406.

s'au schimonosit și au lipsit din toate podoabele ei ce s'au chemat: veștminte scumpe, odoară multe și moșii bune și mulți robi țigani ce au fost dat și

miluit și întărit Domnul Alexandru V. V. cel Bun și Bătrân, carele este acolo astrucat dimpreună cu Doamna sa Ana și cu coconii săi. Deci și noi fiind din acei ctitori bătrâni...." ¹⁾).

De acum înainte decadența M-rei ajunge din ce în ce mai mare.

Mănăstirea are astăzi cinci călugări în buget și a rămas fără altă avere decât livada de jurimpjurul ei, în întindere de 12 H-are. Datorită însă simțului de bun gospodar al actualului Stareț, biserica se întreține curat, s'au făcut însemnate reparații caselor și s'a replantat — în parte — livada.

Tot datorită actualei conduceri, s'a instalat în această mănăstire o fabrică de lumânări de ceară curată „*Lumina*“, o frumoasă inițiativă a preoților și credincioșilor din jud. Neamț, prin care se urmărește introducerea în biserici, numai a lumânărilor de ceară de albină, spre a se cruța în acest chip și pictura ca și sănătatea oamenilor. Fabrica aceasta are un capital de lei 1.200.000 cu 700 membri. E înființată în anul 1924, produce anual 20.000 kgr. lumânări de ceară curată și deservește deocamdată județele Neamț și Fălțiceni.

Mănăstirea Bisericiani

Bisericianii, ca instituție, este cu mult mai veche decât biserica de zid ce se vede astăzi. După tradiție,

¹⁾ Melchisedec, „Notițe istorice și arheologice“, pag. 73. În decursul vremurilor, mănăstirea Bistrița fusese înzestrată cu moșii, odoare etc. de Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Ion Vodă cel Cumplit, Ștefan Tomșa și alții. Mănăstirea avusese mai mult de 16 moșii. (După „Schife istorice“ de Vlădica Narcis Crețulescu).

cam pe la sfârșitul Domniei lui Ștefan cel Mare, un pusnic român, după ce petrecuse mai mulți ani în deșertul Iordanului, veni în țară și se așeză cu tovarășii lui în M-rea Bistriței, de unde, nu după mult timp s'au retras în munte — la Bisericiani — unde o peșteră le slujia de biserică, iar pădurea și crăpăturile munților, de locuință ¹⁾).

Biserica de astăzi se zice că s'a început de un călugăr, Iosif, care n'a avut însă mijloace să o isprăvească și a stat așa multă vreme. A terminat-o și a infrumusețat-o Ștefăniță Vodă la 1512, după cum se vede din pisanie ²⁾).

Rând pe rând fac acestei mănăstiri importante dani: Ștefăniță V. V., Petru Rareș, Radu Vodă, Ștefan Tomșa, Moisa Movilă, Miron Barnovschi, Dumitrașcu Buhuș și alții.

Bisericianii a fost una dintre cele mai bogate M-ri din țară, fiind multă vreme un vestit cuib de cărturari, mulți ajungând în țară episcopi și mitropoliți,

¹⁾ „Bisericianii s'au numit astfel de oarece în această mănăstire a fost stabilită orânduiala excepțională, ca în unele mănăstiri din Orient, numite ale „neadormiților“, pentru că acolo serviciul bisericesc nu contenea niciodată, nici ziua, nici noaptea“. A. D. Xenopol „Istoria Românilor“ pag. 185, Vol. III și Arhimandritul Partenie „Ochire istorică asupra originii mănăstirei Bisericiani“.

²⁾ „Această sfântă biserică ce să prăznuște Buna Vestire, fiind întâiu zidită de Ștefan-Vodă sin Bogdan-Vodă, din leat 7020 (1512) și fiind învechită și pornită spre resipire, s'au prefăcut din temelie de isnoavă cu ajutorul și mila lui Dumnezeu, prin osârdua și cheltuiala ctitorilor, în zilele luminatului Domnul nostru Constantin Dimitrie Moruzu Voevoda, prin silința și osteneala eromonahului Ioil, egumen de Bisericiani; leat 1786, Iun. 20“. N. Iorga, „Inscripții din Bisericile României“, pag. 42.

între care e și vestitul episcop de Buzău, Mitrofan¹⁾. După secularizare, M-rea a fost transformată în penitenciar iar astăzi este organizat, în chiliile ei, un mare sanatoriu pentru tuberculoși. Biserica nu mai are măcar un preot, care să pomenească pe ctitori, cel puțin în slujba din Dumineci și sărbători.

Pictura pereților este relativ nouă (sec. XIX) și nu prezintă nici un interes.

Mănăstirea Pangarați

La o depărtare de 11 km. de Piatra, pe valea Bistriței în sus, se află foasta M-re Pangarați. Biserica a fost zidită în 1560 de Al. Lăpușneanu, care după cum povestește Grigore Ureche, în cronica sa, „... și Pângărații au zidit, mai mult de frică decât de bună voe, că de multe ori i s'au arătat în vis sfântul mucenic Dimitrie, îngrozându-l ca să-i facă biserică pe acel loc; deci cu osârdie și cu nevoință s'au apucat de o au zidit“. (Letopiseț, cap. XXII). Vechea biserică, pe locul căreia Lăpușneanu a ridicat-o pe a sa, fusese ridicată de niște călugări, retrași aici în munte, din M-rea Bistrița.

Biserica lui Lăpușneanu, avea în subsol o tainiță, în care se ascundeau odoarele în vreme de pradă. Astfel, Melchisedec, în Cronica Romanului, ne spune că Episcopul Sava, temându-se ca odoarele și documentele de preț ale Episcopiei să nu fie prădate de

¹⁾ Mitrofan, fost episcop de Huși, tipăritorul cărților Mitropolitului Dositeiu, la 1686 se retrage în Muntenia și acolo, ca episcop de Buzău, are o foarte însemnată activitate, dirijând ca mare meșter tipograf, tipărirea Bibliei la 1688.

cafanele austriece care invadaseră țara în vremea lui Mihai Racoviță V. V., a vroit să le ascundă la Pangarați. Căruțele însă s'au răsturnat în Bistrița, apa fiind mare.

La 1806, egumenul Macarie, a transformat această tainiță în o nouă biserică, unde se făcea slujba religioasă pentru deținuți, când această M-re era transformată în penitenciar¹⁾.

În Pangarați, ne spune Vasile Alexandri în „O Primblare la munți“ că se păstra pe vremuri un portret original al lui Lăpușneanu, pe care însă poetul, nu l-a mai găsit acolo, când a vizitat M-rea. În Biserică se mai păstra un frumos panaghiar de argint, dăruit de Lăpușneanu, și văzut de mine acolo prin 1908; am auzit că acum nu mai este nici acesta.

Mănăstirea a fost inzestrată de ctitori și de Domnii de mai târziu cu multe moșii și s'au construit de jur împrejur — ca și la Bisericiani — un întreg șir de chilii de zid.

După ce penitenciarul s'a desființat, s'a instalat aici, după războiu, un sanatoriu de tuberculoși, care nu mai funcționează astăzi.

În timpul din urmă Pangarații, a intrat în stăpânirea unei porțiuni de pământ — în Basarabia — din o moșie de odinioară; pământul acesta îi asigură un venit de câteva zeci de mii de lei pe an. Mitropolia a trecut Pangarații sub conducerea M-rei Secului.

¹⁾ Două biserici suprapuse, ca la Pangarați, constituie o foarte rară particularitate care n'o mai găsim decât la Biserica Sf. Ioan Botezătorul din Suceava. G. Balș, „Bisericile Moldovenesti din Veacul al XVI-lea“.

Schitul Tarcău

Se află pe pârăul cu acelaș nume, așezat într'o frumoasă poiană, la confluența Tarcăului cu Bolovașișul. Chiar și numai drumul până la schit — mer-

Valea Tarcăului și marile exploatari forestiere ale cooperativei „Albina” și „Foresta” fostă „Goetz”.

gând numai pe malul apei — e vrednic de văzut, fiind de un neîntrecut pitoresc. Pârăul, trecând mai în tot cursul său pe un pat de masive stâncoase —

cunoscuta grezie de Tarcău — cade în dese și frumoase cascade. Spre a vedea schitul, nefiind drum de căruță, poate merge cineva numai cu trenurile forestiere, fie ale Cooperativei Albina, fie ale Societății Foresta. Aceste trenuri pleacă din Piatra Neamț și te duc până la Schit într'un timp de 6—8 ceasuri, distanța fiind de 37 km.

Biserița este construită la 1833, din lemn de frasin, esență care mai demult se găsea din belșug, în această parte de loc.

După pomelnic, ctitorul acestei biserici, este curviorul Avramie Ieroschimonahul. Tarcăul, este pus dela o vreme sub dependența M-rei Bistrița, ceea ce l-a salvat de ruina spre care aplecase cu câțiva ani în urmă; și e un mare bine acesta, de oarece Schitul Tarcău răspunde unei reale necesități, satisfăcând acolo, în întunericul codrilor, și nevoile sufletești ale miilor de muncitori cari lucrează tot timpul anului la marile exploatare forestiere ale „Albinei“ și ale „Forestei“.

Prin stăruința actualului egumen al Bistriței, biserica cum și chiliile s'au reparat și sunt bine îngrijite.

Tarcăul are opt călugări în buget.

Cheile Bicazului

Una din cele mai frumoase priveliști ce ni le oferă munții noștri este fără îndoială aceea a „Cheilor Bicazului“¹⁾.

¹⁾ Bicaz, cuvânt întrebuințat în Moldova și Transilvania, vine dela vorba bicaș-mineral=silex, cremene. De aici numele de bicăjei, ghicăjei=bolovani albi, sau sarea mâței. Vine probabil din ungurește: bécaso=sarea broaștei. Dicționar. Limbii Române, T. I p. I. A—B. p. 555.

Două drumuri bune de trăsură și de automobile pot duce la „Chei”: unul prin Piatra Neamț și altul prin Tulgheș-Ghiorghieni.

Pe primul se merge luând șoseaua Piatra-Bicaz,

Cheile Bicazului.

iar de aici, lăsând în dreapta șoseaua națională, o iei spre stânga, pe un drum comunal și trecând prin foasta vamă, ajungi la Bicazul Ardelean, comună,

în cuprinsul căreia se află Cheile. Acest drum, ce merge alături cu pârăul Biczaz, duce — începând dela Piatra-Corbului —¹⁾ printr'o strâmtură (chee) încântătoare, pe care apa și-o sapă în puternicul masiv al Grezului de Tarcău, prin care pârăul furios se sbate în cascade nesfârșite spre a eși mai la vale în calea Bistriței, destul de neastâmpărată și ea. Părăsind strâmtura, drumul continuă spre apus și ținând tot apa Biczazului, trece prin satele Tașca, Secu, Neagra, Biczazul Ardelean și ajunge la chei, aproape 50 km. dela Piatra²⁾.

Cheile propriu zise țin doi km., drum pe care nu se poate merge decât pe jos, după care mai străbătând cale de încă vreo patru-cinci km. se ajunge pe vârful muntelui Ghilcoș, unde la o altitudine de 1000 m. se întinde pe o mare suprafață de teren, un splendid lac „Tăul”.

Al doilea drum, pe care se poate merge foarte bine cu automobilul, chiar până la o sută de metri apropiere de Chei, trece prin Ghiorghieni, spre a lua direcția la răsărit, către Piatra Neamț.

„.....Cine pornește din valea Mureșului, dela Ghiorghieni, spre valea Biczazului, îndată ce a părăsit șesul unde Mureșul își adună apele, trebuie să sue în șerpuituri unul din cele mai frumoase drumuri ale Carpaților, spre a se afla în scurtă vreme la înălțimi de aproape 1500 m. Aci

1) Legenda spune că de pe vârful acestei stânci s'a aruncat în Biczaz o fată, care se numea Corbița, disperată din pricina că Tătarii, după ce i-au ucis logodnicul, urmăreau să o răpească.

2) Dela Piatra, 48 km. se pot face cu automobilul, 2 km. până la Chei și restul de 6 km. până la Tău, nu se pot face decât mergând pe jos; puțină osteneală, dar cu prisosință răsplătită prin priveliștile ce ți se desfășoară în chip variat și de o uimitoare frumuseță.

vede niște culmi domoale, zidite din rocile cele mai vechi ale planetei (cristaline) acoperite cu păduri, iar sus de tot imbrăcate cu vegetația mărunță a ierburilor subalpine, dintre care unele (merișorul) rămân verzi și peste iarnă.

Îndată ce privești spre răsărit, priveliștea se schimbă: în loc de culmi netede vezi ivindu-se creste golăse, cu vârfuri în chip de turnuri sau piramide, care amintesc Ceahlăul. Și forma și culoarea lor albue îți arată că intri într'o nouă fâșie: a munților calcaroși. În adevăr drumul care coboară spre Valea Bicazului te duce repede în fundul unor prăpăstii, nu se poate mai semețe. Zarea se închide: în stânga și în dreapta, pereții de stâncă se ridică întocmai ca ruinele unei cetăți. Nicăiri în Carpați, ochiul nu întâlnește o panoramă mai plină de măreție, — mai ales că sălbătăcia râpelor este însoțită jos de lumina unui lac, făcut de vreo sută de ani prin năruirea unui munte, care a oprit în loc Bicazul, silindu-l să înece o pădure a cărei copaci stau și azi în picioare. Ceva mai jos de lac, apa Bicazului pierde cu desăvârșire, sub bolovănișul care-i umple albia, pentru a eși abia mai departe la iveală, cotind printre stânci și Chei așa de înguste, că poteca nici nu mai are loc alături de râu.

În sfârșit, după ce scapă din fâșia de calcar, iesă și Bicazul iarăș la lumină; „Cheile“ s'au isprăvit, drumul intră între alți munți mai blânzi (clădiți din gresie) și bine acoperiți cu păduri și poene, unde viața omenească este iarăș înlesnită¹⁾.

Sloiul de stâncărie calcaroasă, pe care-l străpunge Bicazul spre a forma minunatele Chei, aparține din punct de vedere geologic Jurasicului și cu deosebire Cretacicului inferior, de către sfârșitul erei secundare (mezozoică); iar stâncile de calcar ce se văd ca niște turnuri gigantice la amândouă intrările în Chei și care se aștern de obicei ca niște petece peste formațiunile marnoase-gresoase, sunt ceeace geologii numesc „caicare recifale cu caprotine“ și care apar în chip de ruine de cetăți fantastice, atât în

1) S. Mehedinți, „România“, pag. 85.

jurul Ceahlăului, cât și pe Rarău — Popii Rarăului și Pietrele Doamnei ¹⁾).

În comuna Bicazul Ardelean, cam la 9 km. dela Primărie, pe Valea Jidanului în sus, se află pe un deal — nu departe de drum — o peșteră adâncă, într'un masiv de calcar. Aici se găsesc stalactite.

Bicazul

Această comună prezintă o însemnătate deosebită, fiind legată de istoria marelui războiu prin faptul că după pacea dela Bufta, familia Regală și-a luat reședința aici, stând dela 6 Iulie până la 25 Octombrie 1918.

Familia Regală: Regele Ferdinand, M. Sa Regina Maria și A. L. Principesa Elisabeta, Mărioara și Ileana s'au instalat în casele Administrației Domeniului. Pentru A. Sa R. Principele Neculai s'a construit în grădina curții un pavilion deosebit, care se păstrează și astăzi ca amintire; iar suita a ocupat clădirile personalului Domeniului Coroanei.

La 11 August 1918, întreg guvernul s'a prezentat la Bicaz spre a-l felicita pe Rege de ziua sa de naștere. La dejun, răspunzând cuvântului de omagiu și îmbărbătare ținut de Al. Marghiloman, primul ministru de atunci, Regele Ferdinand a spus: „N'au fost zile de restriște trăite de mine dela urcarea mea pe tron, ci zile de oțelire și îmbărbătare, Pronia Cerească voind să pună la încercare pe om

¹⁾ După G. Macovei, „Aperçu géologique sur les Carpates Orient“, studiu, publicat în „Guid des Excursions“ 1927.

și Rege la datoria lui. Aurora la orizont pare că renaște și incurând ostașul român va fi chemat să-și spună ultimul cuvânt. Dreptatea Celui Prea Înalt nu va îngădui să se facă nedreptate țării

Familia Regală fotografiată la Bicăz, unde era reședința în 1918.

mele și cu această încredere beau paharul meu pentru țara mea". Toți cei prezenți erau profund emoționați, clipa în adevăr era sfântă și sguuitoare

pentru o inimă românească. Regina îl sărută, iar Regele își îmbrățișează copiii, care erau cu ochii în lacrimi.

Nu trecu decât un ceas după aceste cuvinte și sosește la Bicz știrea, prin telegraf, despre marea isbândă a aliaților pe frontul apusean, isbândă care în curând a dus la retragerea inamicului din țară, după ce și soldatul român își făcuse la Mărăști și Mărășești dovada deplină a vitejiei și a dragostei sale de țară ¹⁾.

Biczul, este localitate climaterică vrednică de cercetat; are medic, farmacie, restaurant și în timpul verii, se pot găsi camere bune, de închiriat. Aici este administrația Domeniului Coronii „Bicz” și un mare centru de exploatare forestiere. În timpul când I. Kalindero era Administratorul Domeniilor Coronei din întreaga țară, s’au făcut și la Bicz frumoase construcții de utilitate publică: teatru încăpător, baie populară, local pentru bancă, etc.

Ceahlăul

Ceahlăul este regele munților din întregul șir al Carpaților orientali (Dacici) și aceasta nu doar pentru că ar fi covârșitor de înalt — are 1911 m. alt. —, dar pentru că creasta lui este de o măreție în adevăr fermecătoare prin panorama largă, ne-

¹⁾ După notele date de D-l C. Armășescu, șeful Domeniului Coroanei „Bicz”.

sfârșită și așa de variată ce ți se desfășoară de pe creștetul său, de jur împrejur ¹⁾).

„Trecem Bicazul, Buhalnița, Hangul și, de pe pârăul Schitului, pe lângă șgheabul de scânduri, prin care o lungă șuviță de apă cară ghile și dulapi din herăstraele munților în schela Bistriței. Urcăm un tapșan întunecat de brazi și ieșim în lumină, în largă fâneață de pe poalele Ceahlăului, la Schitul Durău. Toaca răsună repede în pacea cuprinsului. Soarele scapătă spre asfințit. Pete de aur se aprind pe coamele codrilor. Șuetul isvoarelor se aude bolborosind ca niște glasuri pe sub pământ. Măreț, fantastic, se ridică în fața noastră, ca un dom uriaș Pionul — bătrânul rege al Carpaților Moldovii.

Pornim, șir lung de călăreți, pe cărarea ce face la deal poiana schitului. Turlele Ceahlăului stau îmbrobodite în ceață. Și-i liniște, o liniște sfântă, care face să te crezi pe alt țărâm. Miresme dulci plutesc în aerul răcoos a dimineții. De pe zarea colnicului o luăm la stânga și intrăm în pădure. Cale de un ceas, până la „Fântâna Măcărescului ²⁾” urcușul e trăgănat și strunga, ce spintecă desișul, pare o alee. Din deal de fântână se desvelește din codru un tapșan verde, de pe care privirile scapă în zăriște largă, — vezi, în depărtare șerpuirele Bistriței și satele, imprăștiate pe poalele măgurilor. La apus, „Pietrile Roșii” par ruinele unui castel, la miază-noapte munții Călimanului își rotunjesc spinările goale, fumurii, pe bolta albastră a cerului. Deasupra noastră, Ceahlăul iese din neguri, soarele pune hlămizi de argint pe umerii stâncilor. Cărarea urcă în cotituri, prin beznă de codru, brazi lungi doborâți de bătrâneță, zac pe pat de cetină, acoperiți de muschiu. Unii, în picioare, putreziți, întind brațe negre, schiloade,

¹⁾ „Ceahlăul nu este dintre cei mai înalți ai masivului oriental al Carpaților, dar domină cu o treime pe toți munții Moldovii și ai Transilvaniei până la o mare distanță”. Geografia de Cobălcescu.

²⁾ Această fântână și-a luat numele de la fostul Subprefect al plășii Muntele, care a făcut drumul de pe muntele Ceahlău și fântâna care-i poartă numele. (Nota aut.).

cerșind parcă ajutor dela tovarășii, care-i înconjoară voinici, svelți, plini de viață. De pe curmătura Arșiții se deschide iarăș priveriște largă spre munți. Jos, sub brădișul atârnat de țancuri, se vede Schitul Durăului, cui-bărit ca în fundul unei prăpăstii. Înaintăm pe podișul descoperit, lăsând în stânga turma de stane albe: „Caprele“, cu o mogâldeată mai răsărită în mijlocul lor — „Ciobanul“ și din dreapta „Scaunele“ — o stâncă înaltă, singuratecă, tăiată în muchi regulate. Din nou ne adâncim în pădure, — cai! mărunți și inimoși se grasină pe scări de bolovani, ne plecăm pe sub scobitura „Malului pestriț“, un perete zidit din pietre rotunde, albe, vinete, roșietice. Înaintea noastră lumina începe să se cearnă prin rariștea de brazi, mai urcăm un pripor și iată-ne sus, pe zarea Ceahlăului. Din șnepenii culcați de vânturi se înalță de pretutindeni stânci uriașe, ale căror forme ciudate au toate nume și înțelesuri potrivite în închipuirea poporului: *Dochia*, *Tabăra Vulturilor*, *Turnul Sahastrului*, *Căciula Dorobanțului*, *Masa Ciobanului* — de unde ai cea mai frumoasă vedere pe valea Bistriței, „*Gardul Stănililor*“ — ridicat pe pragul unei prăpăstii înfiorătoare și în mijlocul acestei salbe de stânci — se înalță *Panaghia*, un sul măreț de piatră, scrijeiat de ploii, înfipt ca un corn în creștetul pleșuv al Ceahlăului“¹⁾. Deasupra muntelui se află un bogat izvor de apă bună de băut, dar foarte rece (2 gr. c.) căreia i se zice *Fântâna Rece* sau și *Fântâna Mitropolitului*²⁾.

Ceahlăul poate fi urcat nu numai prin Durău — drumul cel mai scurt, 3—4 ore —, ci și pe pârăul Răpciunei, pe la Secu, Neagra Biczului și pe alte văi ce se desfac din munte, de jur împrejur. Cel mai bun drum și mai îndămânos este însă prin Durău, iar cine dorește să se scoboare de pe Cea-

1) Al. Vlahuță, „România Pitorească“.

2) Mitropolitul Veniamin Costache a sfințit această fântână, când s'a urcat pe Ceahlău, împreună cu Domnitorul Mihail Sturza. C. D. Ghiorghiu „Dicționarul Jud. Neamț“, pag. 172.

hlău, către Cheile Bicazului, nu poate lua altă cale mai bună decât pe pârăul Bistrei, ce duce spre Bicazul Ardelean.

Urcând Ceahlăul, sunt vrednice de admirat nu numai încântătoarele priveliști ce ți se înfățișează de pe vârful muntelui „care stăpânește ca un Domn peste toate măgurile ce alcătuesc parcă în juru-i o strajă de onoare“, cum spune Alecu Russo în „Poiana Teiului“; ci trebuie să faci totul spre a putea să vezi — dacă ai norocul de vreme bună — răsăritul soarelui, un tablou de o măreție fermecătoare.

Deasupra Ceahlăului, nu departe de Fântâna Rece, se află construită — în beton armat — o cabană, în care călătorul se poate adăposti noaptea, sau pe vreme de ploae.

Pe poalele Ceahlăului, în spre Durău, se găsește „*Duruitoarea*“, o frumoasă cascadă formată de pârăul Rupturilor, al căruia isvor adună apele din preajma Fântânei Reci. Priveliștea acestei cascade, înaltă de vreo 15 m., este din cele mai încântătoare. „Din stânga se repede pe crăpătura unui zid de piatră un isvoraș, lungă șuviță de argint, ce cade, făcându-se pulbere la picioarele noastre. De unde vine atâta vuet?... Ne întoarcem privirile la dreapta și rămânem uimiți. O pânză lată de apă, albă ca laptele, desfășurându-se ca de pe un sul, s'aruncă dela o înălțime amețitoare într'o copcă de piatră, care o prinde la vreo 10 metri mai sus de albie și apoi o toarnă în jos, răsfirând-o ca o coadă de păun, peste pieptul rotund al unei stânci“¹⁾.

¹⁾ A. Vlahuță, „România Pitorească“.

Ceahlăul, din punct de vedere *geologic* ¹⁾, este unul dintre cei mai înalți și mai impunători munți din zona Flișului din Moldova. El e așezat în imediată apropiere de linia de despărțire a zonei Cristaline, de zona Flișului. Intreaga parte culminantă a acestui munte este constituită din conglomerate apțiene, în care se intercalează șiraguri de calcare cu Caprotine, ca resturi ale unor vechi recife. Elementele conglomeratului provin aproape exclusiv din șisturile cristaline și din așa numitele „straturi de Sinaia”. Partea mijlocie a Ceahlăului este formată din grezie apțiană, care se observă și pe versantul de apus al masivului.

Vegetația Ceahlăului ²⁾. Acest munte are trei regiuni: jos, regiunea montană, la mijloc regiunea subalpină și sus, regiunea alpină.

Regiunea I-a, caracterizată prin păduri întinse de fag, se mai numește și regiunea fagului sau a foioaselor și începe dela 4—5 sute m. altitudine, ridicându-se până la 650.

Regiunea II-a, sub-alpină, sau montană superioară, caracterizată în general prin pădurile de molid (picea excelsa), care îmbracă coastele Ceahlăului, începând cam dela înălțimea de 700 m. și urcându-se până „La Șea”, sau la „Panaghia”, 1500 m. alt.

În această regiune, molidul e amestecat cu bradul alb; extrem de rar se mai găsește și specia de

¹⁾ Să se vadă mai amănunțit în „Guide des excursions” pag. 74, 296 și 301, publicat de D-l Profesor G. Macovei.

²⁾ După „Contribuții la cunoașterea vegetației și a florei muntelui Ceahlău” de E. I. Nyarady, Cluj, și „Flora Ceahlăului” de Zaharia Panțu.

brad numită Tisă (*Taxus baccata*), care are un lemn foarte căutat pentru sculpturi și mobilă fină. La limita superioară a acestei regiuni molidul se isprăvește, încetează de a mai trăi, fiind reprezentat aici doar prin indivizi din ce în ce mai piperniciți, strâmbați și schilodiți de vânturile puternice.

Prin poenile din această regiune se găsesc varietăți de flori foarte rari în întreaga floră a României, cum e *Microstylis monaphyllos*, o specie de orhidacee și *Cypripedium Calceolus*, tot o orhidacee, numită în popor, Papucul Doamnei. Intre arbuștri, se găsește în pălcuri întinse, prin partea superioară a acestei regiuni și afinul, căutat pentru fructele lui aromate.

Regiunea a III-a, alpină, începe dela înălțimea de 1500 m., cuprinzând vârful muntelui cu tufișurile și pășunile alpine. Vegetația alpină are multă asemănare cu cea arctică. Plantele din regiunea alpină, din pricina scurtei durate de vegetație, din pricina frigului mare — noaptea, — a căldurii mari și a luminii foarte intense din timpul zilei, precum și din cauza vânturilor care suflă cu putere în această regiune, sufăr unele modificări, adaptându-se împrejurărilor în care sunt nevoite să trăiască și anume: au rădăcini puternic dezvoltate, tulpina scurtă, foile mai mici, florile mari și în culori foarte vii. Plantele erbacee trăesc strâns lipite unele de altele spre a se proteja reciproc, formând astfel un soi de perini, analoage perinilor de mușchi. Foile acestor plante sunt, pe Ceahlău, foarte păroase, ori groase și succulente spre a fi scutite

de prea marea transpirație. Plantele lemnoase sunt reduse doar la tufiș ¹⁾.

În regiunea alpină se disting două etaje:

Partea inferioară, formată din jepi (șneapăn), cari se întind pe pământ ca niște șerpi gigantici. În spre Fântâna Rece și spre Stările, se mai vede trăind, în asociație cu șneapănul, un frumos arbust cu frunze verzi deschis, numit Liliac de munte sau Aninaș. În etajul superior, șneapănul ajunge și el cu totul degenerat și pipernicit. Aici mai poate crește doar Euperul pitic (*Juniperus nana*). Acest mic arbust îl găsim trăind adesea în tovarășia Afinului. Aceștia sunt ultimii arbuști cari mai pot crește în această regiune.

Îndată ce încetează regiunea șneapănului se întinde nemărginitul covor verde al frumoaselor pășuni alpine, împetrișate cu cele mai splendide și mai viu colorate și frumos parfumate flori. „Ici, colo, se întâlnește pe stânci o frumoasă umbeliferă numită popular Schinduc. Această interesantă și delicată plantă erbacee este rară. Fructele ei aromate sunt întrebuințate de călugării din Durău pentru a prepara cu ele un rachiu plăcut la gust, cu proprietăți stomahice și carminative“ ²⁾. Călugării bătrâni, obișnuiesc să numească „mângăere“ acest rachiu, dres cu schinduc.

O aleasă podoabă a stâncilor de pe Ceahlău e și Floarea Reginei, cum și Campanula carpatica, vulgar clopoței, cu o frumoasă floare violacee-închis. Pe părțile umede ale stâncilor crește o specie de

¹⁾ Z. C. Panțu. „Flora Ceahlăului“.

²⁾ Z. Panțu „Flora Ceahlăului“, pag. 301.

plântă carnivoră, *Pinguicula alpina*, vulgar Floarea grasă sau Ingrășătoare.

Ceahlăul are multe plante, caracteristice Klipelor Calcarice din Moldova, totuș flora acestui munte este mult mai bogată și mai interesantă ca a celorlalți munți de aceeaș construcție.

Cele mai multe din stâncile și peșterile de pe Ceahlău își au în popor legendele lor și poartă nume în legătură cu întâmplări omenești și cu viața pusnicilor, cari — din cea mai mare vechime — trăiau pe acest munte frumos ¹⁾.

O legendă foarte interesantă are stânca numită „*Dochia*“. Se zice că o fată de împărat, care ar fi Decebal, văzându-se urmărită de Traian, s'a refugiat de frică pe vârful Ceahlăului, unde s'a rugat lui Dumnezeu să o prefacă în stâncă spre a scăpa de urmăritor. În forma aceasta, cu mult mai dezvoltată însă, o găsim la Asachi, ca auzită

¹⁾ Găsesc potrivit a nota aici că Ceahlăul este și astăzi socotit de popor — prin partea locului — ca un munte sfânt și temeiul acestei credinți, moștenită din moși-strămoși, n'ar fi de necrezut să nu stea în faptul că Ceahlăul, care stăpânește toți munții de jur împrejur, cât vezi cu ochiul, să fi fost din cele mai vechi timpuri un loc de preferință pentru viața ascetică. Strabon (după „*Getica*“ de V. Pârvan, pag. 162) ne spune că Geto-Dacii aveau un munte sfânt numit „*Kogeonon*“ pe lângă care trecea o apă. Muntele acela era locul sfânt de pelerinaj al strămoșilor noștri și pe înălțimea lui traiau mulți asceți și chiar marele preot. E foarte probabil că acel munte, nu e altul decât Ceahlăul, care prin înălțimea și forma vârfului, trebuie să fi impresionat totdeauna pe om. Deosebit de aceasta, însăș înțalesul numelui „*Kogeonon*“ are apropiere cu vechiul nume românesc al muntelui, „*Pionul*“, pe lângă care trece Bistrița, o străveche și bine cunoscută cale de apă pentru negoț.

dela ciobanii de pe poalele Ceahlăului. Dimitrie Cantemir în „Descrierea Moldovei“ crede că Dochia e ruina unui vechiu idol, la care se închinau păgânii. Legenda aceasta, în esența ei, așa cum am expus-o mai sus, se păstrează în adevăr în tradiția poporului din acea parte de loc, mai ales printre ciobanii și bătrânii din apropierea muntelui. Și dacă poporul o păstrează din străvechime, atunci legenda prezintă mare interes în legătură cu problema persistenței elementului Daco-Roman în Carpați. Lazăr Șăineanu, însă, în „Studii Folclorice“ susține că legenda, în înțelesul acesta, ar fi o invenție a lui Asache și că „Dochia“ nu e decât legenda cu baba răutăcioasă, care a înghețat pe munte cu oile, pe la începutul lui Martie.

Carmen Sylva în „Poveștile Peleşului“ dă următoarea legendă despre muntele Ceahlăului. Românii retrăgându-se dinspre Nistru, mai înlăuntrul țării, din pricina potopului tătăresc ce venea din Răsărit, au ajuns într'un loc mai îndepărtat, unde după multă chibzuială se ridică căpitanul și zise: „Ascultați copii! Fiecare din voi să îee o mână de țărână și s'o arunce înaintea lui. Așa făcură, cum li se poruncise. Și fiindcă ai noștri încă erau mulți ca iarba, mulți ca nisipul mării, curând aici se ridicară acest munte mare, pe care ai noștri'l numiră Ceahlăul și Caucland îi zise neamul cu părul galben.

Când cumpliții dușmani năvăliră, ridicat era muntele până la nouri și oastea tăbărâtă pe înălțimile lui, abia de vulturi umblate. Aici ai noștri erau cei mai tari și după creasta muntelui resping orice năvălire.....“

Mai sunt și alte legende în legătură cu diferite stânci și locuri de pe Ceahlău: Sahastrul, Turnul lui Butu, etc. dar cadrul restrâns al acestei lucrări nu ne permite să le dăm aici.

Numele de „Ceahlău”, dat muntelui nostru, este unguresc și vine dela cuvântul „csah”, rădăcina unei familii de cuvinte care exprimă hămăitul sau scheunatul câinelui. Astfel, prin analogia de sunet, „Ceahlău”, pe ungurește, se numește și o specie de vultur, al cărui țipet seamănă cu schelăluitul câinelui, după cum și numele muntelui Rarău, vine tot dela numele unei pasări răpitoare, o specie de șoim ¹⁾. Deci numele de Ceahlău vine dela numele vulturului, care trăește pe înălțimile acestui munte, nume dat probabil muntelui de către Românii ardeleni. E de notat însă, că în documentele vechi apare câteodată și numele de „Pion” sau „Peon”, nume de origină latină.

Schiturile și vechile mănăstiri din jurul Ceahlăului

În jurul Ceahlăului, sau mai bine zis în regiunea Hangului ²⁾, au fost în vechime mai multe mănăstiri și schituri, din care — ținând samă de vechile documente unde le vedem pomenite — vom remarca pe cele mai însemnate.

Ștefan cel Mare, printr'un hrisov din 13 Februar 1458, dă Mănăstirii Neamțului moșia Băloșești, cum și *Mănăstirea din Hang* ³⁾. Care va fi fost acea M-re nu se poate încă bine preciza, intrucât în documentul citat nu se mai dau alte lămuriri. Pare să fi fost o săhăstrie de călugări, de

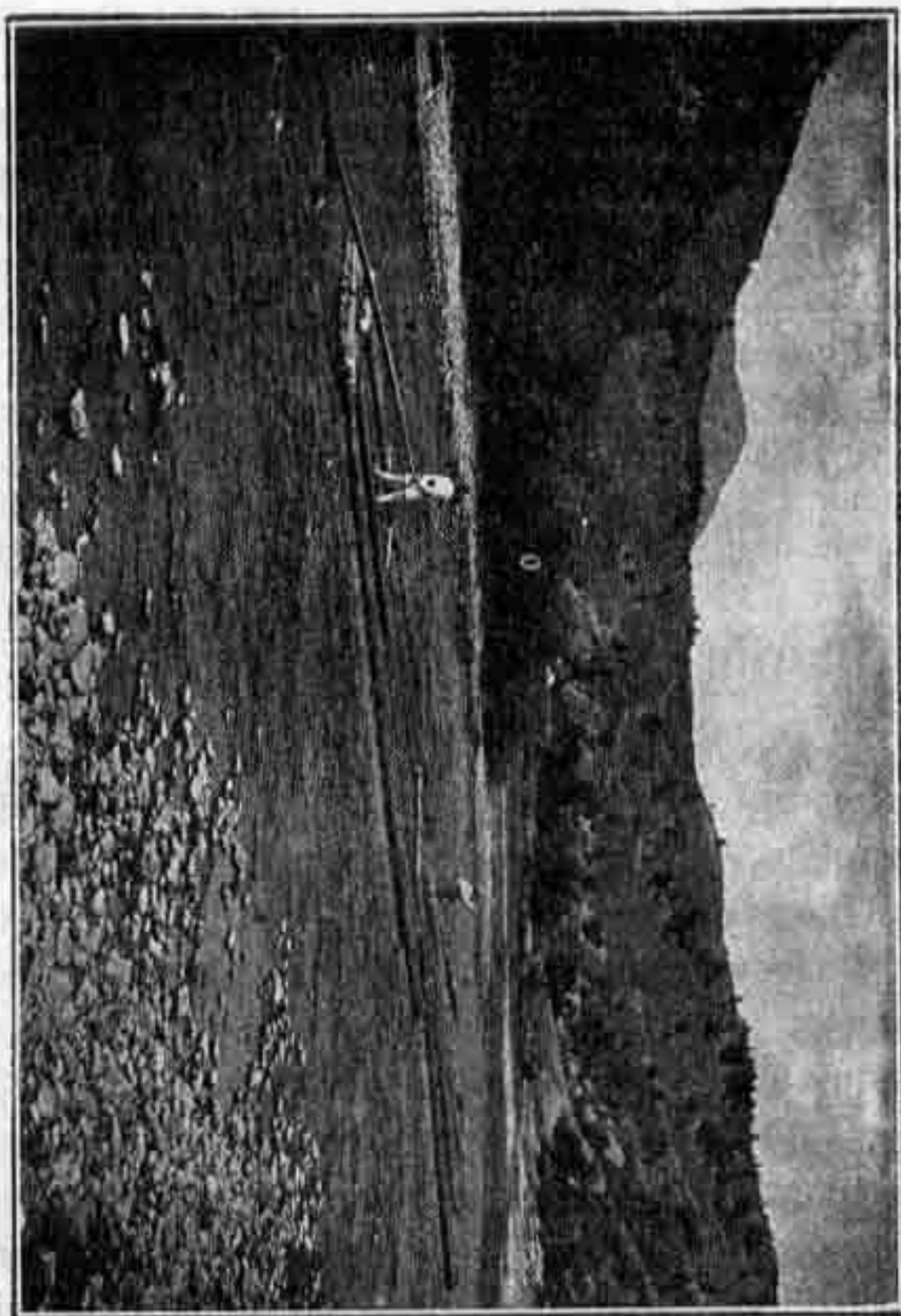
¹⁾ S. Pușcariu „Dacoromania”, buletinul muzeului limbii Române. Universitatea din Cluj.

²⁾ „Hangu” este nume unguresc și însemnă sunet, ecou.

³⁾ I. Bogdan „Documentele lui Ștefan cel Mare” Vol. I.

pe poalele muntelui Ceahlău, mai ales că legenda ne povestește de o „Săhăstrie“, care era în timpul lui Dragoș, cu o bisericuță de lemn, distrusă de

O plută pe Bistrița

cunoscuta avalanșă din anul 1704. Săhăstria aceasta, după ce s'a ruinat, s'a scoborât de pe „Piciorul Sahastrului“, pe un alt loc, mai la vale,

Iuând ființa schitul Ciribuc, ale căruia ruini s'au văzut până mai deunăzi.

„Mănăstirea din Hang“ de care pomenește suscitatul document, poate să fi fost însă și un schit de pe locul unde se află astăzi Durăul, loc unde se știe că a fost o străveche așezare călugărească, sau poate să fi fost vechea M-re din „Poeni“, în localitatea numită astăzi Boura-Fârțâgi.

Pe drumul ce duce dela Răpciune spre Durău — cam la jumătate de cale, pe partea dreaptă — se află *Schitul Hangului*, cu o biserică de zid, ctitorie a Hatmanului Gheorghe și a soției sale Ana, de pela 1626—1629. Biserica, reînnoită mai târziu, a fost înconjurată cu ziduri groase de jur împrejur și transformată într'o adevărată cetate, după ce moșia înconjurătoare și însăși biserica au intrat în stăpânirea knejilor Cantacuzini, pe timpul lui Mihai Racoviță V. V.

Un hrisov dela 1641, dat de Vasile Lupu, „miluește pe călugării dela Sfânta Mănăstire *Pionul*, care s'a chemat mai înainte Schitul lui Silvestru.... din sus de Ceahlău, unde este hramul Pogorârea Duhului Sfânt...“ Această Mănăstire este biserica de astăzi, din satul Schitul, numită biserica „dela Palat“, pentru că aici knejii avuseser case mari, construite în lăuntrul zidului înconjurător al M-rii.

Acest document este foarte important, întâiu pentru că apare în el cuvântul „*Pionul*“, nume care se dădea desigur Ceahlăului mai înainte și apoi, pentru că în înșirarea hotarului moșiei, ce fusese dăruită M-rii de către ctitori, apar nume de munți

și ape, foarte caracteristice, cum e Răpciunea, Stolovani, Hurduga, Vârtop, etc.

Tot acest document mai întărește M-rii Pionul și un loc pe apa Bistricioarei, numit „Poiana Svan-duhului“, un alt loc numit „Vârtopul“, unde e Poiana Teiului de astăzi, și altul numit „Boișcioara“, pe șesul Bistricioarei.

În această M-re — transformată într'un fel de cetățue — veneau adesea ori, în vremuri de restriște, de-și găseau adăpost, familiile marilor boeri ai țării; intrucât de aici, la nevoie, se putea trece ușor în Ardeal, trecătoarea Prisăcani fiind aproape.

Într'un document dat din Suceava, la 24 April 1599, Ieremia Movilă zice: „....am miluit și am întărit cu un loc anume „*Poenile*“, sub muntele Ceahlăului, unde este din nou Ziditul Sfântul Schit numit (*Poenile*), pe care am început a-l zidi cu ajutorul lui Dumnezeu întru cinstea și lauda a Prea Sfintei și nedespărțitei Treimi și întru lauda și numele Cinstitului Acatist al Prea Sfintei noastre de Dumnezeu Născătoarei și pururea Fecioare Maria...“ Cercetând în toată regiunea, nu găsim astăzi pe poalele Ceahlăului „sub munte“, cum zice documentul sus citat, altă biserică care să se asemene ca cea pomenită în hrisovul lui Ieremia Movilă, decât biserica din satul Boura-Fărțiți, care singură — deși construcția e nouă — poartă hramul „Acoperemântul Maicei Domnului“. Schitul *Poenile*, aici doar trebuie să fi fost, căci are în față șesul Hangului, cea mai largă poiană de pe apa Bistriței, în munte.

Mănăstirea Hangului, zisă și Buhalnița. Miron Costin, în Cronica sa, la domnia lui Barnovschi Vodă, spune că acest domn a zidit „mănăstirea Hangul în munte“, iar într'un document dela 25 Martie 1627, Miron Barnovschi zice: „.....început-am a zidi ș'am făcut biserica aceasta, întru numele Prea Sfintei Stăpânei noastre, Născătoarei de Dumnezeu și pururea fecioarei Maria și a cinstitei ei *Vovedenie*, care iaste în partea apusului depărtat și întru deosăbită pustie, în locul ce să cheamă Hangul“¹⁾.

Ctitoria aceasta, care s'ar părea că s'a început chiar mai înainte de Barnovschi, de către un boer, nu e alta decât foasta mănăstire Buhalnița, astăzi simplă biserică de mir.

Mănăstirea aceasta, numită în vechime M-rea Hangului — foarte bogată în moșii și odoară — a fost făcută pe moșia M-rii mai vechi „Poenile“, după cum se vede din următorul document dela 1638, prin care Vasile Vodă întărește M-rii „Poenile“ de pe Ceahlău, moșiile sale: „.....iată am dat și am întărit rugătorilor noștri călugări din *Sfânta M-reea veche*, ce să numește Poenile..... ca să le fie lor ales hotarul M-rei cei nou zidită de Miron Barnovschi V. V....“, după care, documentul înșiră amănunțit hotarul bucății de moșie, ruptă din moșia M-rii cei mai vechi, Poenile²⁾.

Biserica M-rii Buhalnița are și astăzi vechiul

¹⁾ Document publicat în „Viața Religioasă la Români“ de D. Stănescu, pag. 122.

²⁾ Document publicat în „Buletinul Istoric Ion Neulcea“ din Iași. Fascicola 5, anul 1925, pag. 313.

hrani „Vovidenia“ și în biserică se mai pot vedea resturi din frumoasa catapetează, ctitorească.

Durăul

Schit, așezat pe poalele Ceahlăului, în partea de miază-noapte. Numele îi vine dela frumoasa cascădă căreia poporul îi zice „durău“ sau „duruitoare“, situată sub munte — în fața schitului — ca la un ceas jumătate de cale, pe jos.

Ca câteva sute de ani, mai în urmă, pe plaiurile Ceahlăului se osteneau în viață pusnicească mulți călugări, fie singuratici prin cele peșteri care și astăzi mai amintesc de numele lor: Peștera lui Vucol, Peștera lui Ghidioan — aproape de cabană —, Piciorul Maicei, Peștera lui Nicandru, Părâul lui Martin, Ghenadie, Serafim, etc.; fie adunați laolaltă, în mici schituri din care mai cunoaștem doar: Sahastrul, Ciribucul, Schitul Maicei Sofia în Răpciune, Schișorul Silvestru și altele cari se vor fi ruinat și părăsit demult.

Dintre schiturile acestea n'a mai rămas — în străvechea lor întocmire — decât doar Durăul, a căruia biserică s'a zidit în 1835, în apropierea vechii biserici, de mult ruinată. Pela 1840, Metropolitul Veniamin Costache, a vroit să transforme și Durăul în schit de maice, s'au opus însă ctitorii cu multă energie, astfel că Metropolitul a trebuit să renunțe la hotărârea luată.

Durăul, fiind pe moșia Schitului Hangu, a fost îngrijit totdeauna de proprietarii de pe vremuri, cari deposedaseră Schitul, de partea lui de moșie, în

chip nedrept. Astfel Cnezii Cantacuzino, respectând străvechea întocmire, au lăsat în folosința Durăului toată poiana de prin prejur, ca 15 fălci. Proprietarii de mai târziu, moștenitorii Domnitorului Mihail Sturza, n'au mai respectat vechile orândueli. Astăzi schitul e împrorietărit cu 29 H-are, poiana din jur, expropiată dela proprietar.

Călugări și frați sunt cu totul, în număr de vre-o 20.

Poziția Durăului este de o rară frumuseță, cu deosebire prin superba panoramă a Ceahlăului, ce ți se deschide înaintea ochilor de îndată ce intri în încântătoarea poiană ce se așterne ca un covor minunat, la poalele muntelui.

În ziua de Schimbarea la Față — 6 August — este hramul unei mici bisericuțe din Durău, mutată aici dela Schitul Maicii Sofia, din Răpciune și tot atunci e și tradiționalul patron al muntelui Ceahlău, când din străvechime, lumea de prin satele înconjurătoare, obișnuște să se urce sus spre a culege afine și să petreacă, după vechiul obicei al muntelui.

După tradiție, Durăul a fost din vechime săhăstrie de maice, cu o bisericuță mai sus de unde este astăzi, mai sub Ceahlău. Se zice că o fată de Domn, Mariana, a venit aici cu două tovarășe, s'a făcut schivnică și a întemeiat săhăstria Durăului, unde au stat maice până când s'a făcut Schitul Hangelui, din apropiere. Schitul acesta fiind de călugări, maicele din Durău au plecat și au venit în loc călugări. Tradiția pare a exprima adevărul întrucât în această regiune avem și un deal numit

Piciorul Maicelor și alt loc, Șipotul Maicei, unde se spune că umblând prin pădure o pusnică — Melania sau Serafima — a căzut cu picioarele într'un „fier“ (capcană) întins de un vânător pentru prinsul urșilor, și că a fost găsită moartă în acel loc.

În Durău a stat multă vreme (1891—1910) șeful radicalilor, cunoscutul om politic și mare scriitor, *Gheorghe Panu*, prin sprijinul căruia Durăul a primit multe ajutoare și îmbunătățiri. Aici veneau — spre a-l vedea pe Panu — mulți fruntași ai gândirii și culturii românești din întreaga țară.

* * *

„*Pe Potecile Ceahlăului*“ de Em. Gârleanu:

„Ne scoală, dis de dimineață toaca, această trâmbiță sfântă de chemare a mănăstirilor. Sunetul ei se pierde și iar răsună străbătător, când potolit când repede, într'un șir de note armonioase, care umplu mănăstirea ca lăuntru unei viori, împrăștiind o muzică ce întârzie prin coridoare și chilia ca un zumzet prelung. Și din haurile munților vin răspunsuri, care mai apropiate, care mai depărtate, altele stinse, ca și cum schituri nenumărate ar răspunde lăcașului stăpân.

Eșim în ceardac. Dimineața e rece, deși razele soarelui străbat ici colea ca niște undrele de aur. Ceahlăul își ține vește, fumurii, crestele pe cer; cu mijlocul încins într'un vâl des de ceață pare că-și strânge șalele stâncoase într'un brâu de lână. Codrul stă încremenit, ca și când ar fi și el de piatră. În liniștea adâncă, se aude, departe, suetul isvoarelor“.

Piatra Teiului

Între Ceahlău și Stănișoara este un întreg șir de blocuri calcaroase cu caprotine ¹⁾, între care

¹⁾ Caprotinele sunt un fel de scoici-fosile, care amintesc cornul de berbece.

se remarcă cunoscuta stâncă de forma unui turn gigantic, numită Piatra Teiului¹⁾. Stâncă aceasta este un bloc de calcar apțian, formând și ca structură și ca vrâstă, continuarea spre nord a sinclinalului Ceahlăului²⁾. De altfel însăși legenda cuprinde intuiția acestui adevăr științific, când arată că Diavolul a adus-o din vârful Ceahlăului să astupe cursul Bistriței.

Dau în cele ce urmează — în rezumat — legenda acestei stânci, după Alecu Russo.

„Poiana Teiului“. Pe drumul ce duce dela Călugăreni în sus, pe malul Bistriței, „se zărește stând drept, cărunță ca un turn singuratic, o stâncă uriașă care pare că răsare din șes și se svârle îndrăsneață spre ceruri... La treizeci de picioare dela pământ, o muche mai ieșită a stâncii alcătuește ca un fel de cerdac, deasupra căreia se înalță creasta, puținel încovoiată și încununată de o mladă plecată de teiu, care a și dat pietrii numele lui, mai mult spre a face să se uite alt nume grozav (piatra Dracului), pe care ciobanii nu-l rostesc decât în șoaptă și făcându-și cruce ca buni creștini“. Diavolul într'o zi ceru voe dela Dumnezeu să pedepsească pe oameni pentru păcatele lor; gândul lui ascuns era însă răsbunarea și ura înverșunată în potriua creștinilor. Dumnezeu, ca să-l cerce și să-l facă de rușine, îi îngădui cererea, dându-i răgaz trei zile. „Ș'a treia zi, noaptea, era pe vreme de furtună și munții păreau că se clatină din temelii. Vuetul văilor se amestecă cu mugetele tunetului; prin pânza luminoasă și repede a fulgerilor, cădea ploaia cu găleata. Șuvoaele crescute deodată se rostogoleau din măruntaele munților, mânioase; în drumul lor nebun și rătăcit duceau bucăți de stâncă și brazi în-

¹⁾ Piatra Teiului, după măsurătoarea făcută de D-l Leon Mrejeru — când era învățator acolo — are 28 metri înălțime.

²⁾ G. Macovei și I. Ȑanaslu. „La zone intern du flysch dans la région des vallées de la Bistricioara et du Bicz“.

tregi, desrădăcinați de vijelie. Zgomotând cu grozave răsunete, brazil pârâiau în codri, dărâmați ca subt lovituri de secure, și vântul pravălit în hău mugea cu îndrăcită mânie. Dar încet-încet furtuna se domolește, ploaia conținește. Luna, gânditoare și mânănită, ca o mireasă părăsită, își mișca încet fața argintată deasupra Ceahlăului și se ascundea în dosul vreunui nour, rămășiță a furtunii, pe care un vânt ușor îl mână cătră miază-noapte.

Florile scuturau ca boabe de mărgăritare picăturile ploii, răspândind mireasmă dulce și subțire, ca după vijelie. Ramurile se ridicau încet, și glasul depărtat al suvoaelor tăcea din vreme în vreme. Umbra uriașă a bătrânului Ceahlău se lungea pe vale, însă cu o înfiorare peste fire..... Ici-colo raze pălite de lună străbăteau printre nouri, albeau undele fugare și intrau iar în ascunzișul lor din văzduh. Intreaga fire așa de frumoasă de obicei, așa de gingașă, cu miresmele ei, cu zimbetele ori cu plângerile ei care picurau după furtună de pe orice frunză, părea în noaptea aceea în stăpânirea unei uimiri nespuse, ca un om care ar trece nepăsător pe lângă o femeie frumoasă.

.....Înspre partea văii, pe marginea stâncii care încununează Ceahlăul, era așezat cineva, negru, mare. Alene, aplecat într'o rână, cu mâna dreaptă se sprijinea de un bolovan, adus în sus, anume pus parcă acolo spre a sluji de parmaclac așezăturii. Ochii îi scânteiau ca focuri rătăcite, pe munți, și căutau spre vale plini de răutate. Umbra lui se zugrăvea pe stâncile mai înalte, care împresoară muchea spre Ardeal, creștea și scădea pe măsură ce trupul se mișcă.

Șopotul isvorului limpede și rece care țîșnea dintr'o stâncă, părea că-l leagănă mângăetor în gândurile lui. Noaptea era târzie; se zărea geana de ziuă.

Un zgomot grozav se auzi, și cu mâna tot răzămată de stâncă, umbra svâcni în picioare. „Hai, zise, a venit ceasul..... a mea e lumea“. Aici iar rătăci un zâmbet drăcesc pe buzele ei. La vorbele acestea Diavolul (căci el era) își desfăcu aripile. Ridicând dintr'o clătinătură stâncă,

pluti o clipă pe deasupra Ceahlăului. Se îndreptă spre gura Bistriței, — când o chemare ascuțită sună în văi. Era cântecul de veghe al cucosuului.... Diavolul se cutremură, desceleștă ghiarale, și stâncă pe care o vezi a căzut greu, unde stă și astăzi. Diavolul își făcuse planul să oprească Bistrița din cale și apele, crescând într'una, din clipă în clipă, să reverse și să înece lumea".

Băile Borsec

Stațiune balneo-climaterică, de un pitoresc fără egal, situată la 882 m. alt., în mijlocul unei frumoase păduri de brad, prin care alee bine întreținute te duc departe în liniștea tainică a codrului, purtându-te adesea și prin poeni fermecătoare.

Borsecul e desigur una dintre cele mai frumoase stațiuni climaterice din țară și din punct de vedere geologic, este așezat în zona cristalină a Carpaților, la limita lanțului vulcanic, Călimani-Harghita. Masivul pe care este așezat Borsecul, fiind format din imense roci calcaroase, variind cu șisturi cristaline, apele minerale de aici, își datoresc astfel compoziția lor variată, diferitelor straturi de calcar, pe care le străbat dela mari adâncimi.

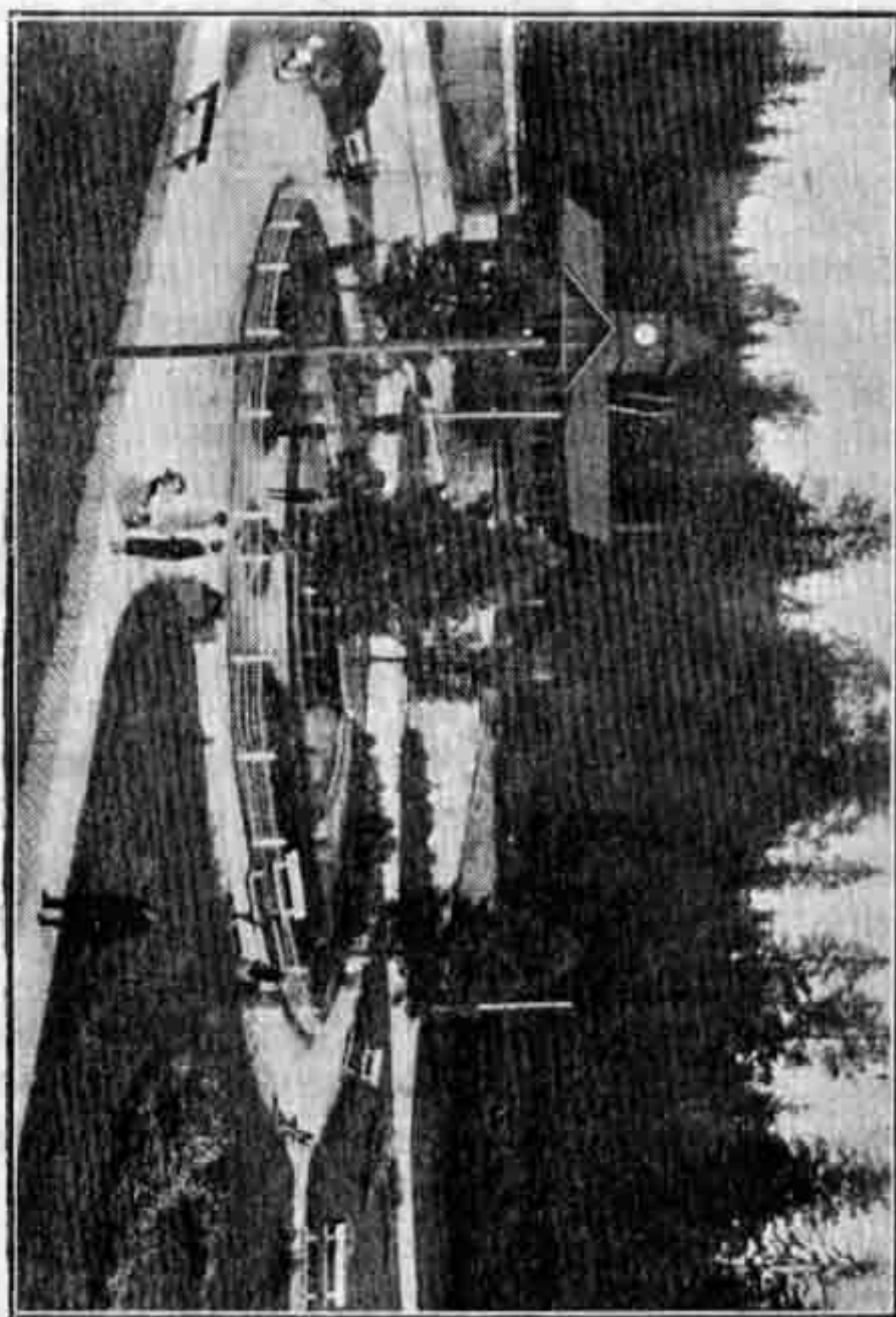
Apă minerală a acestei stațiuni e cunoscută nu numai în țară, dar și în străinătate sub numele de „*Borviz de Borsec*“, și după avizul medicilor și compoziția ei, se întrebuintază fie pentru cura internă, fie pentru băi calde sau reci.

Stațiunea aceasta, din 30 de izvoare de apă minerală, din care numai șapte sunt captate pentru băut și trei pentru băi, este mai veche de 100 de ani. Cel întâiu care a organizat o exploatare sis-

tematică a acestor băi a fost Anton Zimmethausen, după anul 1805.

Borsecul a suferit mult în timpul marelui răs-

Vedere din Borsec.

boiu, astăzi însă a ajuns la strălucirea de odinioară și progresează de pe an pe an, datorită unei des-

toinice conduceri, cum și capitalului însemnat, pe care-l investește aici Banca Crisoveloni ¹⁾.

În mijlocul stațiunii este *Isvorul Principal*, în imediată apropiere se află *Isvorul Elisabeta*; ambele sunt foarte bogate în acid carbonic și apa lor are aceiaș întrebuințare. *Isvorul Madona* — mai la vale —, o excelentă apă de masă, care nu conține fier decât în cantitate neînsemnată și apoi *Isvorul Miron*, sus în pădure, foarte bogat în fier.

Serviciul medical al stațiunii e îndeplinit de mai mulți medici balneologi, specialiști ²⁾.

Apele Borsecului sunt echivalentele apelor stațiunii franceze „Pougues“, ca și acestea, sunt bicarbonate mixte, calcice, magneziene, sodice și feruginoase, cu mult acid carbonic (peste 3 gr. la litru).

Indicațiuni terapeutice. Cura de băut, se face cu ape din izvoarele: Miron, Principal, Elisabeta și Madona.

Isvorul Miron ³⁾, realizează cura de repaos a căilor biliare, micșorând cantitatea bilei și măbind secrețiunea gastrică. Apa aceasta, prin compoziția ei, în care intră și bicarbonatul de fier în proporție notabilă de 0.10 gr. la litru, are indicațiunile: litiaza biliară cu hipopepsie stomahală (89% din cazuri: profesor Dr. Teohari), ictere cronice, con-

¹⁾ Delegatul Societății cu administrarea Băilor Borsec, este D-l Ghițescu, om foarte priceput și activ.

²⁾ Serviciul medical este sub direcția D-rului I. Borgovanu.

³⁾ Se numește „Miron“ după numele Sanctității Sale Patriarhului Miron, care obișnuiește să viziteze Borsecul în fiecare vară.

gestii hepatice, (ne conținând clorură de sodiu decât în cantitate minimă, 0.13 la litru) colici hepatice subintrânde, litiaza oxalică, în special.

Isvorul Madona, dă diureza cantitativă ca apa potabilă, dar elimină în exces, în ordine: urea, acidul uric, clorurii. Astfel are indicațiile speciale: litiaza oxalică, litiaza urică, renală sau mixtă-hepatică, nefrite azotemice neînaintate.

Isvorul Principal și Elisabeta, mărește secreția gastrică și elimină din organism clorurii, în primul rând, apoi urea și acidul uric. Apa e indicată în nefrite cloruremice neînaintate și împreună cu celelalte izvoare, are încă următoarele indicațiuni: dispepsiile cu atonie, dispepsii nervoase, mai ales hipopeptice, dispepsiile fetelor tinere clorotice, lenevirea intestinelor, enterita constipațiilor nevropați, afecțiunile ficatului, guta atonică a debilitaților, diabet, paludism, anemii, cloroză, rahitismul cu toate formele sale, neurasteria depresivă — mai ales —, uricemia, litiaza renală, arterio scleroza. Indicațiuni secundare: catarele beșicii.

Apele sunt clasificate astfel: cele cu puțin acid carbonic, se dau pentru scăderea hipertensiunii arteriale (arterio scleroză); iar cele cu mult acid carbonic se dau dinpotrivă la debilitații cardiaci, cari au nevoie să le crească această tensiune arterială.

Nomolul dela Borsec este vegeto-mineral și e exact acelaș cu cel din Franzesbad, reputata stațiune mondială a nomolului. Se utilizează în bae și cataplezme și se recomandă în diverse manifestațiuni reumatismale.

Contra indicațiunile stațiunii sunt numai în ceiace

privește utilizarea apei minerale de băut: ulcer al stomahului, gastralgii anumite, eretism vascular și tuberculoză pulmonară mai înaintată; iar băile sunt contra indicate ori de câte ori organismul este prea din cale afară de slăbit.

— In ultimul timp, D-l Profesor Dima dela Universitatea din Cluj, a descoperit că apa potabilă din Borsec, captată ireproșabil, are o mare putere radio-activă (2.5 la litru). Astfel, stațiunea aceasta câștigă un nou factor curativ, indicat mai ales în enterocolitele muco-membranoase, care în țară nu au încă o stațiune a lor, în constipațiile spasmodice și în dispepsiile hiperstenice cu aciditatea stomacală mărită ¹⁾.

Băile Borsec sunt proprietatea comunilor Ditrău și Sareghi, iar acum după războiu, o societate românească în frunte cu Banca Crisoveloni, a închiriat băile pentru un timp îndelungat. Societatea a întreprins lucrări foarte mari — investind zeci de milioane — pentru dezvoltarea stațiunii. O parte din lucrări sunt deja terminate, iar altele în curs, astfel că în curând — mai ales dacă va avea și legătură cu Calea Ferată — Borsecul va fi o adevărată perlă a țării Românești.

Pe lângă cele două mari hoteluri, Speranța și Melic, Borsecul mai are un număr de mai bine de 50 vile cochete, în care vizitatorii pot găsi adăpost și — în unele — și pensiune. Restaurante sunt vre-o zece, împărțite după clase.

---

¹⁾ Am dat proprietățile apelor, după „Buletinul Apelor Minerale naturale românești” cum și după notele D-lui Dr. I. Bergovanu.

Exploatarea apei minerale pentru băut, a luat o dezvoltare nebănuită: dela 1.364.000 de sticle vândute pe 1924, s'a ajuns la 2.809.000, în 1927.

Stațiunea are minunate promenade, printre care notăm: Peștera Ursului, Peștera de Ghiață ¹⁾, Castelul Bufnițelor, Aleea îndrăgostiților, Aleea spre Cîrșitir, la Cascadă, la isvorul Carol, la Pavilion, Captarea Nadaș, Făgețal, etc.

Distanța dela Piatra la Borsec e de 100 km., drum foarte frumos și bun pentru automobil; dela Toplița la Borsec sunt 27 km. iarăș drum frumos și bun.

Sabasa-Borca-Broșteni

La 77 km. de Piatra N. se află comuna *Sabasa*, pe valea Bistriței. Prin Sabasa trece frumosul drum care leagă Folticeni cu regiunea de sus a Bistriței: Borca-Broșteni-Dorna. Șoseaua aceasta, peste *Stănișoara*, „e una din cele mai frumoase drumuri de munte din vechiul regat. După 15 km. de urcat, (din spre Folticeni) ajungi în vârf unde e cantonul și o cruce de piatră, în amintirea inaugurării acestui drum. Aici e limita dintre județul Folticeni și jud. Neamț. Spre nord se profilează silueta Rarăului cu Pietrele Doamnei, Giumălăul cu Pietrosul, ce străjuiesc cheile Bistriței; Barnarul cu Budacul; spre sud, silueta mândrului Ceahlău.

Coborâșul e demn de cel mai minunat peisaj

¹⁾ Peștera de ghiață și Peștera Ursului sunt foarte interesante prin scobiturile curioase, pe care apa le-a făcut prin dizolvarea masivului de calcar cristalin, din care e construit acel munte.

Svițerian, lung de 10 km. Zidării mari, opresc grohotișurile muntelui și pe nesimțite, ești la Bapșa, 12 km. de Sabasa" ¹⁾).

Vedere de pe Valea Bistriței -

Peste Bistrița, în fața Sabasei, la 78 km. de Piatra și la 75 km. de Folticeni, se află *Borca*,

¹⁾ V. Ciurea. „Călăuza Județului Folticeni“ editura M. Saidman. Fălticeni.

cu reședința administrației Domeniului Coroanei „Borca”. În această localitate vizitatorul poate găsi camere confortabile de închiriat, pe vară, pozițiunea satului fiind de un pitoresc deosebit, la 610 m. alt. Borca are hotel și restaurant cum și împrejurimi frumoase pentru excursii: cheile Borcei, muntele Budacul, al cărui vârf atinge 1864 m., înălțime; Borcutul, un vechiu izvor de apă minerală cam de calitatea „borvizului” de Borsec ¹⁾; Mădeiu, Cotârgești și Broșteni.

La 93 km. de Piatra, 14 km. mai sus de Borca, este cunoscută comuna *Broșteni*, reședința plășii respective, cu judecătorie, medic, spital și cu administrația Domeniului regal „Broșteni”, proprietatea particulară a A. Sale Princepelui Neculai.

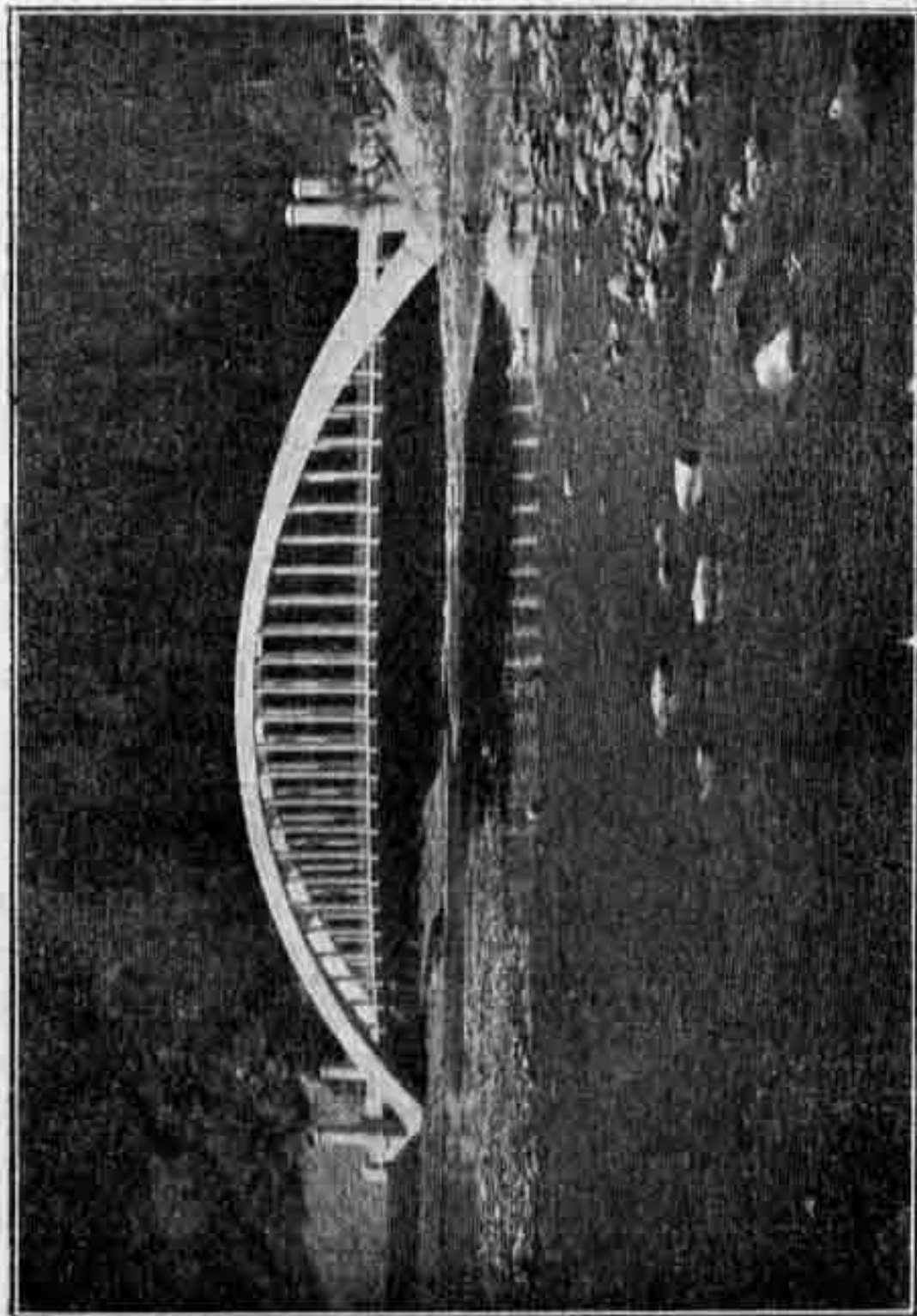
Broșteni este localitate climaterică, la 600 m. alt. Are hotel bun, restaurant, condiții lesnicioase pentru traiu, și în timpul verii, vizitatorul poate găsi case confortabile pentru locuit, în sat. Peste Bistrița, este construit acum de curând (1927) un foarte frumos pod, de beton, cu o singură deschidere. O adevărată lucrare de artă.

Din Broșteni, pornesc în sus, două drumuri înșămnate: drumul Broșteni-Barnar-Crucea-Rarău, pe valea Bistriței, 33 km. și al doilea, drumul Broșteni-Panaci-Dorna, pe valea Negrei (un afluent al Bistriței), 48 km.

Pe drumul către Rarău și care trece prin satele Holda și Crucea, nu se poate merge cu automobilul.

¹⁾ Aproape de izvor, ceva mai sus, se văd ruinele caselor de piatră ce serveau de băi Domnitorilor Dimitrie Cantemir și mai târziu Mihail Sturza. — V. Ciurea, ibidem.

În Holda, au fost într-o îndepărtată vechime, mari exploatări miniere și în deosebi de fier. Se găsesc urme neîndoelnice.

Podul de la Broșteni

Pe al doilea drum, către Dorna, peste dealul Vânăț, se poate merge cu automobilul. De altfel amândouă drumurile oferă călătorului, priveliști foarte variate și de neîntrecută frumusețe.

Muntele și schitul Rarău

„In câteva ceasuri de urcuș, pornind din Câmpulungul moldovenesc, te afli pe vârful Rarăului. Rar loc de unde priveliștea Carpaților răsăriteni să fie mai lămurită și mai măreață. Privind spre miazăzi, ai în față lunga vale a Bistriței, însoțită la răsărit și la apus de nenumărați munți în chip de valuri negre, fiind acoperiți cu brazi. Apele Bistriței curg spre miazăzi ca printr'un șanț uriaș, purtând toată vara nenumărate plute" ¹⁾.

Muntele Rarău este format din vechi roci cristaline și „Calcarele cu caprotine" dau crestelor acestui munte aspectul unei fantastice cetăți în ruină ²⁾. În deosebi Pietrile Doamnei ne înfățișază o panoramă de o rară frumusețe.

Pe vârful muntelui se află schitul cu acelaș nume. După tradiție, pe un loc numit Bâtcuțele, în Bucovina, nu departe de Rarău, se afla cu câteva sute de ani în urmă o săhăstrie cu o mică biserică de lemn. Biserica fiind prădată și distrusă de Tătari, s'a refăcut de către familia de răzăși numită Dodu și mai târziu, în locul vechii biserici de pe muntele Dodu, Petru Rareș clădește o nouă biserică, de unde și muntele în loc de Dodu, capătă numele de Rarău.

Biserica de astăzi a Rarăului a fost zidită pe la 1800 de călugărul Sisoie. Schitul are câteva chilii

¹⁾ S. Mehedinți „România", pag. 82.

²⁾ „Guide des Excursions" par G. Macovei, pag. 78.

și o casă de oaspeți făcută și întreținută cu cheltuiala Casei Regale pe a căreia moșie, Broștenii, se afla și Schitul Rarău ¹⁾).

CAPITOLUL II.

Direcția Piatra-Târgul Neamț-Mănăstiri

Călătorul, străbătând județul Neamț în această direcție, întâlnește următoarele localități, care înfățișează un interes deosebit:

Almașul, schit de călugărițe, la 12 km. depărtare de Piatra; *Horaița*, la 21 km., *Răsboeni* la 32 km., *Bălțătești* la 28 km., *Varatec* la 34 km., *Agapia* la 45 km., *Târgul-Neamț* și *Cetatea* la 38 km., *Oglinzi* la 43 km., *Mănăstirea Neamțului* la 52 km., *M-rea Secu* la 59 km., *Săhăstria* și *Sihla* ceva mai departe de Secu — drum de picior —, *Ferma Grași* la 48 km.

Din Târgul Neamț, la M-rea Neamț sunt 14 km., la Secu 18, Agapia 18, Varatec 17, Bălțătești 13 și Ferma Grași 7 km. Trg.-Neamț-Pășcani sunt 32 km. Târgul Neamț-Folticeni, sunt 34 km. și în această direcție se pot vedea: M-rea Râșca, Baia, M-rea Slatina și mai spre răsărit M-rea Probota. Dela Piatra la *Folticeni* sunt 75 km., la *Roman* 48 km., la *Iași* — prin *Tupilați* — sunt 126 km. și prin *Roman* 130 km. Dela Piatra la *Dorna Vatra*,

¹⁾ Să se vadă date amănunțite cu privire la Schitul Rarău în „Descrierea Biserișilor din Comuna Broșteni și a schitului Rarău” de M. Lupescu și Gh. T. Kirileanu.

prin Folticeni-Câmpu Lung, sunt 194 km., drumuri bune de automobil.

Almașul, schit de călugărițe, întemeiat înainte de 1715, de către Ecaterina, soția spătarului Iordache Cantacuzino, care a clădit o biserică de lemn, din care nu se mai vede astăzi decât locul sfintei mese, în partea de nord-est a actualei biserici, ridicată din zid la 1821 de Lupu Balș și monahul Rafail.

Pe la 1851, Palada, unul din proprietarii moșiei Almașul a mai mărit biserica, în partea de către pridvor.

La 1840, un Catargiu, proprietarul vecin, răpi schitului porțiunea de moșie ce-i fusese dată de răzeșii din Negrești.

Biserica nu prezintă importanță din punct de vedere istoric și artistic, este așezată însă într-o poziție frumoasă, între munți, ferită de curenți. E un bun loc de odihnă și la o depărtare de Piatra numai de 12 km.

Schitul n'are astăzi nici o avere decât livada înconjurătoare, în suprafață de 480 prăjini. Mai înainte, 1821, Almașul a fost schit de călugări. Astăzi schitul are 20 călugărițe, din care jumătate sunt trecute în bugetul M-rei Varatec, sub a căreia administrație și conducere este dat.

Hramul bisericii este Dumineca Tuturor Sfinților.

* * *

„Orice călătorie, afară de cea pe jos, e după mine o călătorie pe picioare străine; a avea la îndemână cupeaua

unui tren, roatele unei trăsurii sau picioarele unui cal, însămnă a merge șezând și a vedea numai ceiace și se dă, nu însă și tot ce ai voi. Iată pentrue eu și tânărul meu tovarăș de călătorie, ne hotărârăm a merge pe jos peste munți și în răgaz, dela Piatra până la Dorna, lăsând la o parte drumul mare. În ziua de 6 Iulie eram gata; cu alte cuvinte, aveam toate trebuincioasele de drum așezate în o boccea de forma unei raniți soldățești, legată la spate prin ajutorul unor curele ce se încrucișau pe pieptul nostru; la șoldul stâng câte un revolver, în dreapta câte un baston sănătos, și la picioare opinci de piele roșie, legate cu șferi negre de lână de capră, care ne înfășura în spirală pulpa până la genunchi, peste un colțun negru de lână vrăstat cu roș.

O pălărie neagră și mare putea, la nevoie, să mă apere și de ploae și de soare..... În revărsatul zorilor plecarăm. Ne urmarăm drumul pe prundiș, sărind ca niște capre peste bolovani, cursuri de apă, bălți și gloduri.

Dimineața era măreață și ne vestea o adevărată zi de Iulie. Nici un nor nu plutea sub albastrul cerului adânc și limpede ca ochiul unei fecioare. Toate stelele se mistuiseră și cel mult dacă îndrăzneța stea a ciobanului mai înfrunța din când în când, valurile de lumină trandafirie, cu care zorile inundau răsăritul depărtat. Nici un vânt nu mișca aerul, și grăul, în lanurile de aur, stătea tot așa de neclintit ca și firul de iarbă din fânețele înflorite. Roua avea înfățișarea unor mărgăritare, ce nu așteptau decât o rază de soare spre a se schimba în strălucitoare diamante. Umezeala și răcoarea dimineții dădeau întregii firi o nespūsă fregezime. Totul începuse a se deșteptă sub întâile raze ale zilei, dar totul era cuprins de o liniște, de o tăcere, de un fel de înărmurire solemnă; și firea întreagă părea că se află într'o religioasă așteptare. La răsărit se ivea geana de aur și de purpură a unui soare tânăr, care într'o clipă șterse într'o nemăsurată depărtare umbra de pe fruntea munților neguroși. Noi ne urmarăm drumul, cu sufletul stăpănit de măreția priveliștei; iar rarii drumeți ce întâlneam și pe care-i lăsam în urmă,

după ce ne doream cale bună, se uitau lung și mirați după noi.

După un mers grabnic de două ceasuri și mai bine, eșirăm pe creasta unui deal lutos și sfărâmat, care se ridică la o mică înălțime deasupra Almașului. Scoborâram în sat, trecând pârăul cu acelaș nume și mersărăm la micul schit de călugărițe, care se află din sus de curtea boerească¹⁾.

Horaița, mănăstire de călugări la 21 km. depărtare de Piatra, în apropierea drumului care duce la Târgul Neamț.

Biserica mare, care se vede astăzi, cu hramul Botezul Domnului, este zidită de arhimandritul Ermoghen Buhuș, la 1867, în locul altei biserici de lemn. Astfel, Horaița, ca M-re, e mai veche de anul 1763, când Constantin M. Cehan V. V. a dăruit acestei M-ri o evanghelie. Mai vechiu decât biserica mare este și paraclisul din curtea M-rei, care ar fi dela 1725.

Biserica actuală este făcută după modelul unei biserici dela Ierusalim, cu totul neobișnuit pe la noi, greoi și lipsit de estetică. Corpul întregii biserici formează — în interior — un dreptunghi, afară de perețele altarului, care e în semicerc. Cele două sinuri laterale (strănille mari) sunt scobite în lăuntru, din grosimea zidului. Altarul este despărțit de naos cu un zid pe care e așezată catapeteazma. Naosul are trei bolți sferice (calote) sprijinite fiecare pe câte două arcuri așezate pe zidul bisericii și pe alte două transversale. Atât zidul, cât și bolțile nu se sprijină nici în lăuntru pe coloane ca în

1) Calistrat Hogaș. „Spre mănăstiri“.

stilul bazilical sau bizantin și nici în afară pe contra-forturi, ca în stilul gotic. Clădirea are însă în afară, atât la intrare, cât și la altar, pe o lungime de 5—6 metri, al doilea zid, la o mică depărtare, prin care se sprijină clădirea în părțile unde apăsarea bolților este mai mare.

Cu toate aceste întăriri și cu toate legăturile în fier care străbat pereții, construcția, care are o mare lărgime, este șubredă și crăpăturile în arcurile transversale ne dau dovadă despre aceasta.

Deasupra Horaiței, cale de un ceas — urcuș greu — se află într'o minunată poziție, Horăicioara, o bisericuță mică de zid, ridicată tot de Ermoghen, pe locul altei biserici mai vechi. Această biserică este aproape părăsită (desgrădită) și nu se slujește în ea decât la hram, ziua Bunei Vestiri.

Oricum, greutatea drumului până la Horăicioara îți este răsplătită prin frumusețea acestui loc, de unde înălțimea muntelui te face să poți alunga privirea la mari depărtări, spre răsărit.

Înainte de secularizare, Horaița poseda multă avere și moșii întinse, adăpostind aici o adevărată colonie de peste 100 călugări împrăștiați cu chiliile prin poenile și pădurile vecine, care și astăzi le poartă numele: Poiana lui Calinic, Poiana lui Iov, etc., poeni prin care se mai văd temeliele vechilor chilii și urme din bătrânele livezi.

Horaița nu mai are astăzi altă avere decât o vie la Miroslava și terenul de prinprejurul M-rei, în suprafață de 24 h-are.

Războeni-Valea Albă.

Războenii, la 32 km. depărtare de Piatra și la 35 km. depărtare de Târgul Neamț, este o însemnată localitate istorică, fiindcă aici a avut loc marele războiu al lui Ștefan cel Mare cu Turcii la 26 Iulie 1476 și unde, cu 20 de ani mai târziu, marele Voevod zidi biserica, care se vede și astăzi.

Pe perețele bisericii, din spre miază-zi, în dreapta ușii și ocrotită de o mică cornișă, se vede frumoasa pisanie pusă după dorința ctitorului însuș ¹⁾.

Alexandru sau Alexandrel, despre care se amintește în pisanie, e cel mai mare fiu al lui Ștefan, născut din întâia lui soție, Marușca (după A. D. Xenopol) a fost rănit în lupta dela Războeni. El moare înainte de tatăl său, în 1496 și fu înmormântat la Mănăstirea Bistrița.

¹⁾ În zilele blagocestivului și de Hristos iubitorului Domn Io Ștefan Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn al țerii Moldovei, fiul lui Bogdan Voevod, în anul 6984 (1476), iar al Domniei lui al douăzecilea curgător, ridicatu-s'a puternicul Mahmet Impăratul turcesc cu toată puterea sa răsăriteană, încă și Basarab Voevod, căruia i se zicea Laiot, a venit cu dânsul, cu toată țara lui Băsarabească, și au venit să prade și să ia țara Moldovei, și au ajuns până aici, la locul ce se zice Pârăul Alb. Și eu Ștefan Voevod și cu fiul meu Alexandru ieșit-am înaintea lor, unde am și făcut mare războiu cu dânsii, în luna lui Iulie 26, și cu voia lui Dumnezeu, au fost biruiți creștinii de către păgâni și au căzut acolo mulțime mare dintre ostașii Moldovei. Tot atunci și Tătarii au lovit țara Moldovei din ceia parte. Drept aceea, a binevoit Io Ștefan Voevod cu buna sa vrere și a făcut acest hram întru numele arhistratigului Mihail, și pentru rugăciunea Sa și a Doamnei Sale Maria și a fiilor săi Alexandru și Bogdan și pentru pomenirea și de sufletul tuturor binecredincioșilor creștini care au perit aice; în anul 7004 (1496), iar al Domniei Sale, al putruzecilea curgător, luna lui Noembrie 8". După N. Iorga. „Inscripții”.

„Biserica aceasta se aseamănă ca plan și elevație cu cea din Piatra Neamț și cea din Borzești. Răsboenii ne prezintă un plan mai complicat al naosului; cupola, prin mijlocirea celor patru arcuri piezișe cunoscute, este rezemată pe un sistem mai dezvoltat de arcuri. Cele longitudinale sunt câte două la fiecare zid, unul mai sus ca celălalt; cele dublouri nu sunt rezemate de arcurile altarului și de zidul pronaosului ca de obicei, ci sunt separate de ele printr'un mic spațiu boltit și el în cilindru („berceau“), care se razimă la nord și sud pe două mici arcuri etajate.

Dublourile cad pe pilaștri, care prin retrageri succesive, în formă de console, ajung până sus ca un stâlp angajat cu muchile teșite. Această combinație de boltiri și această etajare de console, care mărește stabilitatea zidurilor exterioare, contribuind ca rezultanta împingerilor să nu easă din bază, sunt demne de a fi însemnate.

Se deosebesc și de soluțiile gotice, care așază contraforturile în afară, și de cea pură bizantină, care pune pilaștri sau coloane înlăuntru.

Ca și la Borzești, naosul n'are sinuri. Pronaosul, ca la Piatra și la Borzești, are două bolți în calote sferice separate printr'un arc dublou rezemat, ca cele din naos, pe o serie de console etajate, care susțin trei serii de arcuri longitudinale dealungul zidurilor exterioare“¹⁾.

Altarul n'are proscomidie și nici diaconic. Ușile și ferestrele sunt lucrate — în stil gotic — după modul obișnuit epocii lui Ștefan. Biserica este ten-cuită pe din afară.

Pentru întreținerea bisericii și pentru pomenirea ostașilor căzuți aici în luptă, Ștefan cel Mare și-a înzestrat ctitoria cu o bună parte din locul de prin prejur. Pe o parte din această moșie s'a așezat, mai târziu, satul Războeni, de astăzi. Pe vremea lui

¹⁾ G. Balș. „Bisericile lui Ștefan cel Mare“, pag. 75.

Tomşa Voevod, moşia bisericii s'a înstrăinat trecând în proprietatea unui boer, Nicoară Prăjescu.

Pela 1734, proprietarul întoarce bisericii o parte din moşie şi cu aprobarea Mitropoliei, Războenii devin schit de călugări.

La 1803, în timpul Mitropolitului Veniamin, Războenii se transformă în mănăstire de maice şi la 1811, familia proprietară de atunci — Sturza —, a închinat mănăstirea, cu moşia ce o mai stăpânea, spitalului Sf. Spiridon din Iaşi, cu obligaţia ca Epitropia să îngrijească de întreţinerea bisericii ¹⁾. În M-rea Războeni trăesc un număr de 20 călugăriţe.

Din iniţiativa căpitanilor Neamţu, Teodoresc şi Popovici din Regim. 15 inf. s'a ridicat la Războeni un frumos monument în amintirea luptei dela 26 Iulie 1476. Monumentul, opera sculptorului alsacian Veisenberger, s'a inaugurat la 27 Oct. 1897, cu o înălţătoare solemnitate, prezidată de profesorul universitar V. A. Ureche.

Era stabilit obiceiul — pentru educaţia patriotică a tineretului şi a poporului în genere — ca în fiecare an, ziua de 30 August să se serbeze cu fast, în jurul acestui monument, de către tot judeţul. Din nefericire acest obicei, ca şi încă multe altele din bunele noastre datini, s'a părăsit dela o vreme spre marea pagubă sufletească a generaţiei de astăzi.

Lupta dela Valea Albă.

„..... Domnul rămase aici numai cu zece mii, oşteni aleşi, dar.... zece mil. Şi marea oştire a Padişahului

¹⁾ C. D. Ghiorghiu. „Dicţionarul Geografic al jud. Neamţ”, pag. 326.

s'apropia ¹⁾). Grija era nu cum să trăim, ci cum să murim, zice un sol al acelor zile de scrâșnire. Atunci s'a văzut una din jertfele cele mai mărețe, ce s'au pomenit vr'odată în istoria unui popor.

Cei zece mii, care înfățișau acum toată cinstea neamului, toată mândra alcătuire a Moldovei, se 'ntăriră pe-o măgură, deasupra Pârăului Alb din ținutul Neamțului, într'o pădure de stejari, prefăcută 'n cetate, după vechiul obicei al țării, și așteptară. Domn și supuși alcătuiau, în fața primejdiei ce venea, o singură făptură, un singur suflet, logodnic morții. De data asta Laiotă-și ducea ocrotitorii încet, pe drumuri știute, cu teama celui bănuț, cu grija celui pășit.

Tocmai către sfârșitul lui Iulie codrii Ozanei prinseră a vui de freamătul duiumului turcesc. Funia se strângea la steajăr. Leu și vânătorii se simțeau tot mai aproape și inimile băteau din ce în ce mai tare. Cetatea Neamțului primi, fără să răspundă, cele dintâi ghiulele ale Turcilor. Nu brațe de viteaz, ci mâini lacome se năpustiră 'n cuibul părăsit, să caute comori. Cel ce spărsese zidurile Constantinopolului înțelesese că aiurea trebuie să fie cetatea lui Ștefan. Ș'o găsi.

Însuș Domnul Moldovii i-o descoperi în dimineața zilei de 26 Iulie, c'o salvă de săgeți, după care porniră a bate puștile, de-o parte și de alta. Multă vreme a stat lupta nehotărîtă că Moldovenii așa înțețiau cu ghiulelele din meterezele lor, cât rânduri peste rânduri cădeau neînfricoșaii leniceri, până ce, însuș Sultanul, tremurând de mânie, apucă steagui cel mare în mâna lui de viteaz bătrân, și-și năpusti odată oștirea într'un iureș năprasnic.

Întăriturile se sparseră, mulțimea oarbă năvăli ca un pohoi printr'o ruptură de zăgaz, și dreptatea își îndoi grumajli sub covârșirea puterii. „A rămas isbânda ia

¹⁾ Nota autorului. Armata turcească număra 150.000 de ostași și era condusă de însuș Sultanul Mahomed al II-lea, Cel Mare, cuceritorul Constantinoplei.

Asupra acestei lupte să se vadă și „Bătălia dela Războeni“ în Istoria Românilor. Vol. IV. A. D. Xenopol.

Turci, zice cu durere cronicarul Ureche, și atâția de mulți au pierit, cât au nălbit poiana cu trupurile lor unde a fost războiul, și mulți din boierii cei mari au picat, și vitejii cei buni au perit cu totul atunci și, nevindu-se ajutor nici dintr'o parte, au picat, nu fiește-cum, ci până la moarte se apăra, nici biruiți de arme, ci stropsiți de mulțimea Turcilor". Iar Ștefan, care cu paloșul își tăiasă drum printre năvălitori, a ridicat mai târziu o biserică pe locul acela de jertfă, numit deatuncea Războeni". A. Vlahuță. „Din trecutul nostru“, pag. 167.

Băile Bălțătești

Stațiune balneo-climaterică, la 28 km. depărtare de Piatra — pe drumul către Neamț — așezată într'o frumoasă poziție, la altitudine de 475 m. Climatul dulce, constant, media temperaturii, vara, 18° c. 1).

Din izvoarele minerale, patru sunt bine captate: izvorul Cuza-Vodă, de băut și izvoarele Carol I, Elisabeta și Independența sunt pentru cura externă.

Din apa izvorului Carol I se prepară, prin evaporatie, renumita *Sare de Bălțătești*, un foarte recomandat purgativ și analog cu sărurile de Karlsbad, Marienbad, Vichy și Empson.

Indicații. In cura internă: maladiile tubului digestiv, constipația cronică, boli de ficat, obezitate, afecțiunile catarale ale căilor urinare. Sunt și instalații pentru hidroterapie, inhalații și pulverizații. Salonul de băi are 18 căzi de porcelan și 28 căzi de lemn. Băile sunt excelente în scrofuloză, lim-

1) A se vedea pentru mai multe amănunte „Apele minerale“ de Dr. Emil Țeposu și Dr. Liviu Câmpeanu. Asemenea și: „Dicționarul Geografic al României“.

fatism, rahitism, sifilis, afecțiunile sistemului nervos, tabes, paralizii, emiplegie, afecțiunile pielii, boli de femei, etc. Bălțăteștii se pot numi cu drept cuvânt „Stațiunea femeilor și a copiilor”. Stațiunea are două hoteluri cu 68 camere, cinci vile cu 39 camere, deosebit de un număr de case țărănești curate și confortabile.

Noua direcțiune a Bălțăteștilor — Dr. Goldhammer — urmărește o mare dezvoltare a acestei stațiuni prin tot felul de îmbunătățiri. Astfel, după ce s'a mărit debitul izvoarelor minerale prin noi captări, se va organiza stropitul regulat și curățenia frumoasei șosele, care trece prin stațiune, împiedându-se astfel cu totul ridicarea prafului. Se va face pe laturi pavaj sistematic și se va îndesi plantația existentă. Se vor construi noi vile și se va perfecționa instalația pentru inhalații cu o cameră de băi cu acid carbonic împreună cu apa cloruro-sodică pentru suferinzi de cord și pentru reumatici.

Data fiind valoarea apelor, Bălțăteștii, dacă ar avea legătură de cale ferată cu Pașcanii sau cu Piatra, ar ajunge la o nebănuită dezvoltare. De altfel în aceiaș situație se află și Oglinzii. Se pot face frumoase plimbări la: Trg-Neamț, Cetate, Oglinzi și la Mănăstiri, care sunt în apropiere.

Mănăstirea Văratec

Varatecul ¹⁾, cea mai populată mănăstire din țară, este întemeiată de schimonahia Olimbiada,

¹⁾ A se vedea mai pe larg trecutul Varatecului în două broșuri: „Istoria Mănăstirii Varatecul” de maica Epistimia Hagiu și în „Talpa sau începutul Mănăstirii Varatecul”.

care venind din Iași, unde-i trăiau părinții, s'a așezat ca soră în fostul schit Topolița, nu departe de Varatec. De oarece serviciul în biserică acestui schit se făcea și pentru nevoile satului: nunți, botezuri, etc. Olimbiada, după 2—3 ani, a plecat de aici hotărâtă să caute un loc mai prielnic pentru o viață călugărească curată și liniștită, unde să întemeieze o mănăstire de călugărițe, ceea ce a și isbutit — nu după puțină trudă — așezând Varatecul, prin urzirea unei bisericiuțe de lemn și a câtorva chilii, pe locul unde se vede astăzi biserică mare a mănăstirii. Pentru că aici era moșia mănăstirii Secu, Olimbiada a trebuit să caute învoirea stareșului M-relor Neamțu și Secu, care era pe atunci vestitul Paisie. Dela Paisie a avut nu numai binecuvântarea cerută, dar și cel mai prețios sprijin în întemeierea și organizarea Varatecului, prin sfaturile sale de adevărat călugăr, iubitor mai mult de darurile sufletești, decât de cele lumești.

Olimbiada a pus astfel începutul Varatecului în anul 1785, întemeind o bisericuță cu hramul Adormirea Maicii Domnului, care prin unirea cu schitul Topolița capătă îndată și moșiile acestui schit: Nezezii și Poiana Tolici.

În 1803, Mitropolitul Veniamin Costache dă Varatecului — unit pentru moment cu Agapia — și schiturile Vânătorii Pietrii ¹⁾ și Gărcina cu moșiile lor Dăneștii și Sărata.

Biserica mare de astăzi s'a început la 1808, pe

¹⁾ Printr'un uric dela 1730, Grigore Ghica V. V. mi-luește și scutește de dări mănăstirea de călugărițe dela Vânătorii Pietrii „făcută de Iremia Moghilă V. V.”.

locul celei de lemn, slujind însăși maicele ca sa-lahori, printre care erau multe din vechi și cunoscuta familii boerești din țară.

La 1840, Mitropolitul Veniamin Costache dă Varatecului și mănăstirile Hangu și Durăul cu moșiile respective; această danie însă, n'a durat decât vreme de 5 ani, până când Mihail Sturza V. V. devine proprietarul moșiei Hangului, scoasă din stăpânirea Varatecului de către cnejii Cantacuzini.

Faima vieții frumoase călugărești ce se ducea în Varatec — după așezările Olimbiadei și ale Nazariei — s'a răspândit repede și mănăstirea se popula de pe an pe an, îmbogățindu-se cu moșii și cu prețioase odoare. Astfel la 1857, Varatecul avea 4 biserici cu 17 clopote, 300 chilii, 700 călugărițe, 12 moșii și un venit de treisprezece mii galbeni.

Cele mai de samă starețe ce le-a avut Varatecul pe vremuri — spre a nu vorbi decât de cele trecute din viață — sunt: Nazaria și Olimbiada, care pot fi socotite ca sfinte, prin ostenele și curățenia vieții lor, Agafia Balș, Veniamina Stamate, Eufrosina Lazu și Eugenia Negri.

Din punct de vedere istoric și artistic, bisericile Varatecului nu prezintă un interes deosebit. Biserica mare este bogat înzestrată cu odoare scumpe și mari icoane îmbrăcate în argint și aur de meșteri buni, ca și la Agapia.

Maicele, pe lângă grija bisericilor, care sunt ținute într'o curățenie și rânduială desăvârșită, lucrează cu minunată destoinicie, unele în atelierul de țesut covoare, iar altele se îndeletnicesc cu bro-

deria artistică, tricotajul și lucratul șaiacului — vestit odată prin calitatea lui.

Mănăstirea fiind situată la o altitudine de 470 m., într'o localitate bine expusă la soare și ferită de curenți, este cercetată în timpul verii de un mare număr de vizitatori, cari stau aici cu vădit folos pentru odihna și întremarea sănătății.

Mănăstirea este chiar la poalele unei întinse păduri de brad și modestia maicelor oferă celor ce au nevoie să stea aici, condiții avantajoase de traiu.

Ca stațiune climaterică, este indicată pentru anemie, neurastenie, surmenaj, convalescență, etc.¹⁾.

Lectură ²⁾.

„După ce ne oprirăm puțin la o colibă părăsită, cum-părirăm în Valea Cracăului. Ajunși la acest pârâu limpede ca o picătură de rouă, ne stâmpărarăm setea și începurăm iarăși a urca, de-a curmezișul, un șir de coline lutoase și seci, acoperite cu tufari de aluni, mesteacani și arini. De pe cea din urmă colină ce se înalță deasupra Varatecului, o întinsă priveliște se deschise ochilor noștri: sub noi, Valea-Sacă se răsfața cu casele ei albe și curate, între două dealuri acoperite cu grădini, fânețe și sămănături. Mai departe, între răsărit și miazăzi, Bălțateștii, cu mărețele-i grădini și așezămintele sale de băi, păreau că vor să se ascundă după nesfârșitele șiruri de plop înalți, de mesteacani blonzi și de brazi posomorîți; cu toate acestea o rază de soare, căzută din cer peste acest cuib de zină pierdut între îndoiturile verzi ale dealurilor, răsfrângea până la noi lumina strălucitoare de pe plăcile metalice, cu care e acoperit. În față orizontul era închis de cele din urmă ramuri ale răpoșilor mănți de marnă

1) A se vedea „Apele minerale și stațiunile Balneo-Climaterice“ de Dr. Em. Țeposu și Dr. L. Câmpeanu.

2) „Spre mănăstiri. Amintiri dintr'o călătorie“, de Calistrat Hogaș.

cenușie ai Neamțului, care se întindeau ca o fâșie de fum plumburiu pe zarea cerului depărtat.... La picioarele lor, orașul alb cu pârăul său limpede, scânteia sub lumina soarelui. Alătura, în umbra depărtării, stătea nemișcată și gânditoare, pare-că, vestita cetate a Neamțului, cetatea lui Ștefan, martoră nepieritoare a gloriei noastre trecute. Stăturăm, deci, la umbra unui mestecăn, spre a ne odihni și a ne sătura ochii și sufletul de această măreață priveliște și, când soarele aproape scăpătase după Ciungi, intrarăm în Varatec“.

A se vedea o interesantă descriere a Varatecului și în „Din Moldova“, tablouri și schițe din 1850 de Vilhelm Kotzebue.

Mănăstirea Agapia

„Mănăstirea Agapia e vârată în munți, pitită într'un ungher de văi, așa că n'o vezi decât când intri în ea. Dinspre miază-noapte o păzește de crivăț, o măgură înaltă, descoperită — „Muncelul cu flori“. La apus se ridică zid întunecat de codru și în față iarăș pădure de brazi, străbătută de cărări, ce te scot în luminișuri neașteptate: — „Poiana Mitropolitului“, „Poiana Stariții“, iar mai în sus, prin bungete de fagi, de-asupra opcinei înalte, în fermecătoarea priveliște de pe „Ciungi“, de unde vezi jos mănăstirea Văratecului, în dreapta băile Bălțatești, în stânga Cetatea și Târgul Neamțului, în față larga, nemărginita vale a Moldovei“¹⁾.

Și Agapia, ca așezământ pentru desăvârșirea vieții creștinești, este o sămânță sburată din trunchiul

¹⁾ A. Vlahuță. „România Pitorească“, pag. 170, în Biblioteca Pentru Toți.

bătrân al M-rii Neamțului, ca și alte mănăstiri din regiunea aceasta. S'a întemeiat întâiu o săhăstrie în Agapia din deal, cam la doi km. mai în munte, cu o săracă bisericuță de lemn, ca după obiceiul vremilor străvechi. Vrednic de luat în samă este că Agapia din deal, chiar când era o mică săhăstrie, unde se nevoiau într'o viață extrem de severă 10—15 pustnici, a avut în țară renumele celei mai desăvârșite pietăți și mulți dintre pustnicii trăitori acolo au fost socotiți după moarte ca sfinți și luați ca pildă de călugării de prin alte mănăstiri din țară¹⁾.

Petru Schiopul puse să se ridice o biserică de piatră pela 1585, în locul celei de lemn²⁾. Biserica aceasta fiind zidită pe un teren fugitiv, s'a ruinat de multe ori și i s'au făcut dese înoiri care au păstrat-o până pe la 1913, când a fost dărâmată. Câțiva copaci și flori însămnă încă locul Sfintei Mese. Pisania se păstrează în ogradă.

Clopotnița și casele din stânga foastei biserici, datează dela Anastasia, Doamna lui Duca Voevod, după cum ne spune inscripția din stânga porții.

Mare parte din chiliile vechiului schit au fost stricate; o casă situată la nordul incintei, este transformată în paraclis, care are de patron „Schim-

¹⁾ Câțiva călugări din această săhăstrie a Agapiei din Deal, pentru viața lor pioasă au fost trecuți în rândul sfinților și numele și viața lor se găsește în Mineiul de pe Decembrie.

²⁾ Melchisedec în „Notițe Arheologice“ spune că s'a zidit la 1572; preotul N. Dărăngă în „Istoria Sf. Mănăstiri Agapia“ susține că Agapia din deal a fost făcută de Petru Rareș la 1569 și că Petru Schiopu a reparat-o numai; cred însă că opinia Profesorului N. Iorga — din „Sate și Mănăstiri“ — după care adevăratul ctitor e Petru Schiopul, e cea mai vrednică de luat în samă.

barea la Față". Paraclisul acesta servește celor 3—4 schimonachii, ce s'au retras aici.

Partea de jos a tâmplei din mica biserică este zugrăvită în chip deosebit ¹⁾. La stânga ușii diaconești dinspre miazăzi, pictorul Elefteriu, ucenicul și tovarășul lui N. Grigorescu, a zugrăvit în 1863 Fuga în Egipt. Tabloul bine păstrat prezintă mari calități și se apropie mult de Fuga în Egipt, pictată de Grigorescu. (Tezaurul M-rei Neamțului). Amândouă tablourile au, de altfel, drept isvor gravura lui Chauvin, care se poate vedea în unul din saloanele M-rii Agapia. În partea stângă a catapetezmei se află o icoană de aceeași valoare, pictată poate de însăși Grigorescu și reprezintă Minunea Arhanghelului Gavril.

Dela Agapia din deal, minunat loc de reculegere și bine apărat de curenți, o potecă duce prin poeni și prin pădure la M-rea Secului, iar alta la Schitul Săhăstria.

La anul 1644, hatmanul Gavril, fratele lui Vasile Lupu și soția sa Doamna Li'iana au înălțat biserica principală a M-rei. Din ea n'a mai rămas astăzi nici o urmă. Clădirea din mijlocul incintei, ce ne întâmpină acum, reprezintă foarte vag forma bisericii originale. La 1858 i s'a luat monumentului una din cele două cupole și anume cea de pe pronaos. I s'a adăugat un pridvor cu două uși de intrare deschise, una în peretele de mează-noapte și

¹⁾ Descrierea frumoaselor picturi din biserica principală a Agapiei, cum și a obiectelor din muzeul Mănăstirii, e făcută aici, după notele date de D-l Profesor I. D. Ștefănescu.

una în peretele de miază-zi. Tot atunci s'au zidit și adaos proscomidia și diaconicul, ce es din planul bisericii.

Pereții exteriori sunt decorați cu arcade și pilaștri „engagés”, în gustul anilor 1840—1850. O frescă înfățișează, deasupra ușii de miază-zi pe Sfinții arhangheli Mihail și Gavril, patronii bisericii. Ea reprezintă o încercare slab reușită a lui Grigorescu.

Insuccesul l'a determinat pe marele artist să renunțe la tehnica frescei, pe care n'o cunoștea.

Interiorul bisericii, bogat luminat de ferestrele deschise la 1858, este împodobit fără gust și fără pricepere. Grilajuri urâte de fier, în genul celor întrebuintate la morminte, înconjoară și susțin icoane mari în Pronaos. O piatră mohorâtă acoperă mormântul unde se păstrează osemintele Doamnei Liana. Un iconostas, în genul celor din pronaos, susține icoana Maicei Domnului cu Iisus în brațe. Legenda atribue această icoană secolului al XV-lea. Inscricția ascunsă de îmbrăcăminte de argint, a fost scrisă pe marginea icoanei la anul 1873 și amintește de faptul că această icoană a fost adusă dela schitul Gârcina. O cercetare mai amănunțită ne arată că icoana a suferit multe prefaceri ¹⁾.

O minunată avere de obiecte religioase a luat drumul Moscovei la 1917. Biserica principală a Agapiei posedă un splendid Epitaf pe catifea albastră (după care nu ni s'a păstrat măcar o fotografie), el data din timpul lui Ștefan cel Mare.

¹⁾ Se zice că această veche icoană a fost adusă dela Constantinopol, unde fusese expusă de credincioși pe zidul cetății, în timpul când orașul era asediat de Turci.

Un potir și una din crucile de pe Sfânta Masă erau tot din secolul al XV-lea. Numeroase alte obiecte, prezentând o mare importanță artistică, erau din Sec. al XVI, dela Petru Șchiopu și dela alți ctitori, din secolul următor.

Pereții și tâmpla bisericii sunt împodobiți cu o pictură de o valoare inegală, dar de foarte mare interes. Ea reprezintă ucenicia unui geniu și opera marelui nostru pictor N. Grigorescu, la vârsta de 18 ani. O parte din tablouri sunt executate de ucenicul și tovarășul său Elefteriu. O mică parte sunt datorite altor zugravi. Isus purtându-și crucea spre Golgota, (la stânga amvonului) este o copie după Tițiano și e lucrată de Elefteriu. Sfântul Stahie, pe peretele de miază-zi, în pronaos, este lucrarea mediocră a unuia dintre ucenici. Drape-riile grele și culorile opace ne înștiințează îndată că nu e vorba de o lucrare a lui Grigorescu. Sf. Dumitru, de pe ușa din dreapta a tâmplei este o lucrare slabă a pictorului Dumitriu. Rugăciunea de peste fire (Mântuitorul pe muntele Măslinilor), lucrare de Grigorescu, refăcută — mai târziu — în partea de jos, de un zugrav mediocru, acum 25 ani. Chipul Mântuitorului, ochii și nasul precum și draperia înfățișează o prefacere lipsită de talent.

Zugrăveala bisericii s'a executat între 1858 și 1862 cu mijloacele Mănăstirii și din îndemnul și stăruința celei mai viteze stărițe a Agapiei, maica Tavefta Ursachi, despre care s'a spus cu drept cuvânt că ar fi putut governa foarte bine o țară.

N. Grigorescu venise la Agapia dela M-rea Neamțului, unde trăise o vreme lângă prietenul său, ar-

hidiaconul Iosif Ghiorghian, veneratul Mitropolit Primat de mai târziu. El aducea la Agapia, pe lângă o adâncă credință religioasă și admirabila lui disciplină sufletească de om tăcut și plin de gânduri înalte, dar și cuvenitele cunoștinți tehnice pe care le dobândise de mic dela rudele sale, zugravi. Zugrăvise la 8 ani iconițe, pe care le vindea la bâlcu, pe vremea când iscălea cu litere mari de tipar „Nicu“. Insoțise la lucru, pe la diferite biserici din Muntenia și Oltenia, pe un unchiu al său și pe alți zugravi. Cunoscuse la vrâsta de 10—12 ani și arta occidentală, în casa pictorului ceh „Chladek“, care poseda multe originale și copii de maeștrii apuseni. Chladek însuș era un foarte bun miniaturist și lucra tablouri în ulei, în genul pictorilor flamanzi ai sec. al XVII-lea.

La M-rea Neamțului și la Agapia a putut vedea o bogată serie de gravuri din care s'a inspirat. Unele din ele, păstrate în M-rea Agapia și M-rea Neamț, ne slujesc să ne lămurim multe lucruri.

Grigorescu a adus la Agapia mai presus de toate, avântul său tineresc, credință religioasă și un rar simț al vieții. Punctul său de plecare a fost îndoit: cetirea cărților sfinte și modelul viu. În icoana Sfinților Arhangheli, din tâmplă, el a făcut portretul a două fete tinere dintr'o familie boerească, care petrecea atunci în M-re. Unul din diaconii Agapiei i-a slujit drept model pentru Mântuitorul, o țarancă frumoasă și cuvioasă din satul Agapiei, drept model al Maicei Domnului. Iar copilul, care a dat chipul Mântuitorului din brațele Maicei Domnului, trăește și astăzi în mănăstire.

Către sfârșitul primului an de lucru, Grigorescu s'a înălțat dela acest naturalism, poate prea accentuat, la concepția plină de farmec a figurilor de sfinte, care decorează absidele din naos. În ochii acestora apare limpede o idealizare discretă, dar foarte hotărâtă și plină de înălțare sufletească. Pentru punerea în mormânt se servește de celebrul tablou al lui Titiano, iar pentru Sfinții Antonie și Teodosie, darul de expresie sufletească al pictorului atinge înălțimi neîntâlnite încă în arta românească. Ochiul sfinților au o privire îndepărtată și blândă, gura lor șoptește parcă o rugăciune, bărbile sunt asemenea fumului, iar trupurile sunt îmbrăcate în haine călugărești executate cu o măiestrie, de redarea materiei, absolut uimitoare.

Trei tablouri înfățișază capodoperile lui Grigorescu în biserica Agapiei, acestea sunt: Intrarea în Ierusalim, portretul Sfântului Gheorghe de pe ușa Altarului și Maica Domnului cu Iisus în brațe, tronând în nouri, înconjurată de îngeri, (la fereastra absidei de miazăzi). În intrarea în Ierusalim, orizontul, dealurile și peisajul care se desfășoară dincolo de arcadele porții prin care a pătruns Mântuitorul, sunt pline de aer, de căldură și de sărbătoare. Ele amintesc un peisaj de vară din munții Neamțului. Poarta și casele bătrâne din dreapta tabloului sunt model de execuția arhitecturilor. Gruparea personajelor este din cele mai simple și mai savante. Unitatea tabloului este desăvârșită. Atenția întreagă se concentrează asupra Mântuitorului, al cărui chip radiază lumină. Bătrânul din primul plan, în stânga tabloului, și femeia ingenunchiată,

în colțul din dreapta, sunt adevărate figuri sculpturale. Culorile sunt în tonul lânurilor și al florilor din vechile alesături. Intregul tablou trimite lumină și vestește mare sărbătoare.

Sfântul Gheorghe este inspirat din statua lui Donatello dela Or San Michele din Florența. Profesorul Miltiade Toni dela Universitatea din Iași a servit drept model. Icoana este impresionantă prin naturalismul, viața și eleganța figurii. Măinile Sfântului sunt împreună cu mâinile Sfinților Teodosie și Antonie un model de execuție picturală. Maica Domnului tronând în nouri, este desigur și ea o capodoperă a lui Grigorescu la Agapia. Norii sunt de un albastru aerian, chipurile serafice și trupurile sculpturale. Capetele de ingeri, care se deosebesc în jurul compoziției principale, sugerează spațiul și infinitul cerului. Intreaga grupare plutește și farmecă ca o adevărată arătare divină ¹⁾.

Afară, patratul de clădiri al incintei oferă cea mai frumoasă priveliște. Distruse de foc la 1821 și 1903, chiliile și saloanele ce compun un edificiu foarte încăpător, însă pitoresc și vesel, au fost reconstruite în 1905 și complectate în 1928 ²⁾. Colonețele scunde ale celor două etaje, cerdacul larg care aleargă jur-împrejurul bisericii, streășina largă și albeața potolită a pereților văruiți curat, produc o impresie de tihnă și de primire prietenească. În aripa de răsărit e arhondaricul mănăstirii, poate cel

¹⁾ Pictura bolților este făcută de Grigorescu.

²⁾ Aripa dela miază-noapte a fost refăcută în 1927—1928 prin stăruitoarea energie a maicei starițe Epraxia Macri și în mare parte cu propriile sale resurse.

mai bine ținut și mai încăpător din țară. Tradițiile de ospitalitate moldovenească și creștinească de aici

Icoana Sfântului Gheorghe
de pe ușa altarului, în M-rea Agapia

sunt înălțate de o rezervă călugărească, care-i mândria mănăstirii și pe care ar face așa de bine să o

sprijine și să o respecte toți cei ce se folosesc de dânsa.

În aripa de miază-zi, la etajul de sus, este paraclisul mănăstirii cu hramul Nașterea Maicei Domnului. Interiorul este nezugrăvit; tâmpla, opera unor meșteri greci mediocri, datează din 1850 și vine dela M-rea Pangarați.

În aceeași aripă se găsește *Muzeul mănăstirii Agapia*, în care profesorul I. D. Ștefănescu a așezat lucrurile de valoare artistică descoperite de dânsul în cuprinsul acestei Mănăstiri. Pe foad de matasă verde sunt așezate trei mari icoane de Grigorescu, încadrate în rame vechi italienești. Două din icoane înfățișază pe Maica Domnului, iar cea de a treia pe Mântuitorul cu globul pământului în mână, toate de o mare valoare artistică. Chipurile sunt românești și pline de o viață și de o distincție dumnezeiască. O a patra icoană, de dimensiuni mai mici, reprezintă pe femeia păcătoasă ștergând cu părul său picioarele Mântuitorului. Chipul lui Iisus Hristos nu este lucrat de Grigorescu, e o pictură slabă. Fariseii așezați la masă în fața lui Iisus Hs. impresionează însă prin linia fină și precisă a desennului, prin atitudinile și expresia lor plină de înțeles și prin tonul draperiilor de o calitate care trădează îndată pe Grigorescu. Peisajul de vară caldă și munții din zare amintesc de tablourile marilor măștri italieni din sec. al XVI-lea și întrec în farmec, în redarea aerului și a spațiului, precum și în zugrăvirea luminii, multe din tablourile celebre ale maestrului.

Pe o cervea frumos înflorită cu broderii de aur

stă o iconiță dela finele sec. al XVI-lea, care are drept subiect Nașterea Domnului. Pictura impresionează prin simplitatea și naivitatea artistică a concepției și prin farmecul culorii. Modelajul drapelelor este obținut prin linii paralele de aur. Marginea icoanei este acoperită de o broderie de argint în „repoussé“.

O icoană mare înfățișează sfinți și sfinte închinându-se Maicei Domnului, care stă pe tron, ținând pe Iisus în brațe. Printre ei se vede Sf. Zosima și Maria Egipteanca. Porțile cerului s'au deschis și Cel Vechiu de Zile („I palion ton imeron“ al Bibliiei) apare la partea superioară a icoanei. Subiectul, siluetele înalte ale personajelor, tonurile întrebuintate — un roș închis și un verde de smalt — arată că icoana datează din primul sfert al veacului al XVII-lea și că a eșit din atelierele M-rii Sucevița.

Unul din cele mai interesante obiecte ale muzeului este desigur și icoana care reprezintă pe Maica Domnului cu Iisus la piept, amândoi cu brațele deschise spre rugăciune, între îngeri. Expresia figurilor este plină de viață și de naturalism. Deși icoana este destul de ruinată, tonurile își păstrează toată puterea ¹⁾).

Un crucifix sculptat în sedef ne arată pe Mântuitorul pe Cruce, Nașterea Domnului și figurile în picioare ale Fecioarei Maria și Apostolului Ioan. Crucifixul de o deosebită valoare artistică este

¹⁾ Să se vadă amănunte asupra acestei interesante icoane, de Profesor I. D. Ștefănescu „L'évolution de la peinture religieuse en Bucovine et en Moldavie“ pag. 72, planche XXV.

opera unui meşter grec şi poate fi datat din primii ani ai veacului al XVIII-lea.

Muzeul mai posedă, pe lângă alte lucruri, un interesant epitaf zugrăvit pe pânză de Grigorescu, o icoană oltenească dela 1800, o scoarţă moldovenească cu fond negru presărat cu buchete de trandafiri — dăruită mănăstirii de Regele Carol la 1868 —, un covoraş de Smirna, unul de Brusa şi scoarţe basarabene.

O mică friză de fotografii reprezintă stareţile Agapiei şi pe oamenii mari ai ţării, cari au petrecut mai multă vreme în mănăstire. Intălnim astfel chipurile lui Caragiale, Vlahuţă, Delavrancea, Hajdeu, N. Grigorescu, Haret, etc. şi alături, casele mănăstireşti în care au locuit.

M-rea Agapia mai are o biserică de lemn, cu hramul Adormirea Maicei Domnului, aşezată pe malul râului Agăpioara, în mijlocul unei ogrăzi liniştite, închise de căsuţele umile în care trăesc schimonahiile.

Pe un deal din apropiere, de unde se deschide ochiului o frumoasă privelişte, stă bisericuţa cimitirului cu hramul Sfântul Ioan Bogoslovul.

Cam la jumătatea drumului, ce duce la Agapia Veche, se află Piatra lui Aron, pe care e săpată legenda amintită de cronicarul Neculcea.

M-rea Agapia a adăpostit călugări până la 1804, când Mitropolitul Veniamin Costache a transformat-o în mănăstire de maice, aducând aicea călugăriţe din mai multe locuri: din Varatec, unde erau prea numeroase şi nu aveau cu ce trăi, din Socola transformată în seminar, din Prepodoamna Paraschiva

(Iași) și din Gărcina și Vânătorii Pietrii, schituri desființate.

Călugării din Agapia, împrăștiați pe la alte mănăstiri, au aruncat blestem greu asupra călugărilor care le-a luat Mănăstirea. Blestemul acesta, ce a îngrijat mult pe maice din pricina deselor primejdii ce le venea asupra, a fost ridicat după multă stăruință și osteneală prin o carte de deslegare emisă de Patriarhul de Constantinopol în 1815 și semnată de 16 mitropoliți și episcopi ¹⁾).

Târgul Neamțului

Comună urbană, la 38 km. depărtare de Piatra, cu o populație de 10.124 suflete, din care 7170 Români, 2773 Evrei și restul, alte naționalități ²⁾).

Sunt opt biserici ortodoxe, un paraclis la Spital și o capelă catolică. Evreii au 9 sinagogi. Spitalul a fost construit la 1850 cu cheltuiala Mănăstirii Neamțului, în timpul Starețului Neofit.

Intemeiat de Sași, pe care-i și găsim aici până după 1600, și numit de Slavi „Neamțul“, Târgul acesta a avut de multe ori — în vechime — o înșănătate mai mare ca Piatra.

„Târgul Neamț a avut altădată o viață curat românească: negustori, meșteșugari, plugari, tot Români; un șoltuz și 12 pângari îl cărmuiau, pe când doi părăcalabi stăteau în cetate, sus. Evreii au

¹⁾ Pr. N. Dărăngă. „Istoria Sf. Mănăstiri Agapia“.

²⁾ „Expunerea situației jud. Neamț pe 1927“. Publicată de Prefectură.

venit în veacul al XVIII-lea, după ce târgul începuse a decădea“¹⁾

Desvoltarea Târgului Neamț s'a datorit cetății din apropiere, care reprezenta unul din cele mai importante centre militare ale Moldovei. Astfel Târgul, care era și punct de vamă, ajunge un centru comercial vestit în această parte de loc. „Pecetea purta o cruce, flori și săgeți. Domnia îi fixase un hotar. Era aici și o biserică domnească, a Sf. Dumitru, căreia i se zicea anume „Biserica lui Ștefan Vodă“. Deși odinioară fuseseră aici Sași, deși la 1629 încă se făcea o bisericuță catolică în cimitir, lângă pietrele unor clădiri vechi mai însemnate..., târgul dela începutul veacului al XVII, legat cu Ardealul prin valea Hangului, avea o populație de orășeni exclusiv românească cu nume ca: Florenciu, Flocea, Ursul, Bordeiu, Giurgea, Bordea, Bordișor, Leancă etc.“²⁾.

Importanța comercială a Târgului Neamț se datorește și așezării lui la întretăierea a două mari drumuri: unul, de o foarte mare însemnătate comercială, care venea din Transilvania prin Prisăcani și trecea pe valea pârăului Hangu, sau pe valea Largului spre a lua direcția Pașcanilor — calea vestiților Tușueni, mari negustori de vite — și al doilea drum, care venea din spre Piatra ducând către Baia și Suceava.

Când oierii ardeleni n'au mai putut trece granița cu numeroasele lor turme, mulți au rămas aici

¹⁾ N. Iorga „Sate și Mănăstiri“.

²⁾ N. Iorga „Istoria comerțului românesc. Epoca Veche“, pag. 221.

în țară și în deosebi un însemnat grup s'a așezat în Târgul Neamț, întemeind o mahala aparte numită și astăzi „Tuțuenii“. Tuțuenii din târgul Neamț au dus în scurtă vreme, departe în țară, renumele unei puternice industrii și a unui înfloritor comerț cu tot felul de țesături de lână — în deosebi șaiacul și sumanii — și cu brânzeturi de bună calitate. Tot datorită lor, fabricația oloiului de sămânță de cânepă, luase o mare dezvoltare.

Și astăzi, viața în Târgul Neamț are un caracter de deosebit pitoresc și traiul e mai lesnicios ca în multe alte părți.

Târgul are înzestrări de gospodărie modernă: Spital, farmacie, telegraf, librării, tipografii, cinematograf, hoteluri, restaurante bune și o frumoasă grădină publică.

În Târgul Neamț — suburbia Humulești — se mai poate vedea căsuța în care a copilărit neîntrecutul povestitor, Ion Creangă.

Humuleștii.

„Și satul Humuleștii în care m'am trezit, nu-i sat lăaturalnic, mornit și lipsit de privescerea lumii ca alte sate; și locurile care încunjură satul nostru, încă's vrednice de amintire. Din sus de Humulești vin Vânătorii Neamțului, cu sămânță de oameni de aceia, cari s'au hărțuit odinioară cu Sobiețzki, craiul Polonilor. Și mai din sus, mănăstirile Secul și Neamțul, altădată fala bisericii române și a doua visterie a Moldovii. Din jos vin satele Boiștea și Ghindăoanii, care înjugă numai boi ungurești la carele lor; unde plugurile rămân singurele pe brazdă în țarină, cu săptămânile; prisăcile, fără prisăcar; holdele fără jitar și nimic nu se a'inge de ele; iar oamenii din aceste sate nu știu ce-i judecata. Aproape de Boiște vine satul Blebea,

care mai mult de jumătate, după ce-și scapă căciula de baltă, zice: să fie de sufletul tatei!

Înspre apus-miazăzi, vin mănăstirile: Agapia, cea tăinuită de lume; Varatecul, unde și-a petrecut viața Brâncoveanca cea bogată și milostivă; și satele Filioara, hațașul căprioarelor cu sprâncene, scăpate din mănăstire; Bălțateștii cei plini de salamură și Ceahlăeștii, Topolița și Ocea, care alungă cioara cu perja 'n gură tocmai dincolo peste hotar; iar spre Crivăț, peste Ozana, vine Târgul Neamțului și mahalalele Pometea de sub dealul Cociorva, unde la toată casa este livadă mare; Tușuenii, veniți din Ardeal, cari mănâncă slănină râncedă, se țin de coada oilor, lucrează lână și sunt vestiți pentru teascurile de făcut oloiu și Condrenii cu morile de pe Nemțisor și piuăle de făcut sumani. Iar deasupra Condrenilor, pe vârful unui deal nalt și plin de tihărâi se află vestita Cetatea Neamțului îngrădită cu pustiu, acoperită cu fulger, locuită vara de vitele fugărite de strechie și străjuită de ceucele și vindereii, care au găsit-o bună de făcut cuiburi într'ansa ¹⁾.

Cetatea Neamțului

În apropierea târgului cu acelaș nume, sus, pe coasta unei culmi de munte greu de urcat, se văd și astăzi ruinile cetății Neamțului.

Asupra începutului acestei cetăți, care cade într'o vreme de când nu avem decât date nesigure asupra multor chestiuni privitoare la viața poporului român, părerile istoricilor noștri sunt cam împărțite.

A. D. Xenopol arată că cetatea a fost întemeiată de cavalerii Teutoni și că orașul, județul și pârăul și-au luat numele dela cetate. Xenopol invoacă în susținerea acestei păreri un document dela regele

¹⁾ Ion Creangă. „Amintiri din Copilărie“.

ungur Andrei al II-lea, document din care se vede că după ce regele le restituie donația Țării Bârsei, pe care le-o retrăsese un moment, le adăogă Cavalerilor Teutoni spre desdăunare (în 1232) și „o bucată de loc peste munți, în Cumania, unde numiții frați ridicară o cetate foarte tare“. Și mai departe, arătând că depărtarea dintre Țara Bârsei și Cetatea Neamțului nu poate fi un motiv de a nu admite că au putut ajunge cavalerii Teutoni prin aceste locuri, adăogă: „Să nu uităm însă că Germanii erau colonizați și în Bistrița și Rodna, chiar în fața cetății Neamțului, în Transilvania, și că deci este mai mult decât sigur că acea întăritură fusese făcută de cavaleri în interes comun pentru a apăra pasul Tulgheșului, cel mai îndemânatec de trecut pentru barbarii din câmpie, către așezările din țara de peste munți“¹⁾. De părerea lui Xenopol sunt și: K. A. Romstorfer, I. Floru, D. Patrășcanu și alții.

Profesorul N. Iorga susține că Mănăstirea ca și cetatea și-au luat numele dela pârăul Neamțului, de unde reesă că înainte de ridicarea cetății ar fi fost prin partea locului așezări Săsești, dela care și-a luat numele pârăul²⁾.

D-l Al. Lapedatu e de părere că nu Cavalerii Teutoni au înființat Cetatea Neamțului, dar că această cetate s'ar fi întemeiat pe vremea lui Petru Mușat. D-sa zice: „Numele de Neamțu, al cetății și a M-rii, vine dela acel al târgului vecin, întemeiat ca și la Baia, la începutul sec. XIV³⁾).

¹⁾ A. D. Xenopol. „Istoria Românilor“, Vol. II.

²⁾ N. Iorga. „Mănăstirea Neamțului“.

³⁾ A. Lapedatu. „Notiță istorică“ la „Cetatea Sucevil“ de K. A. Romstorfer.

Tinându-se samă deci, de cele de mai sus, iar pe de altă parte știindu-se că Germanii au început a se așeza în Transilvania, întemeind sate și târguri până prin părțile nordice ale Carpaților, încă de pe la anii 1000, în timpul lui Geza și al lui Ștefan cel Sfânt, și că acești „Nemți“ căutau legături comerciale cu ținuturile mai apropiate dinspre Rusia, întinzându-se astfel prin Siret, Suceava, Baia, etc. către vadul Nistrului dela Tighina ¹⁾; s'ar părea că Teutonii — și ei negustori, nu numai ostași ai lui Hristos — vor fi ajuns și prin părțile acestea de loc, unde dând de frați de ai lor, Sașii, au întemeiat cetăți, ca cetatea Neamțului și poate și altele, pe care nu le mai cunoaștem astăzi, ca un punct de sprijin întărit, după cum pomenește amintitul document dela regele Andrei al II-lea ²⁾.

De altminterea, construcția unei cetăți pe coasta unui munte greu de urcat, era un lucru prea anevoios de săvârșit de o „tovărășie“ de negustori și încă și mai greu pentru oricare dintre primii Domnitori ai Moldovii, care nu aveau nici deprinderea unor astfel de construcții — așa de răspândite pe atunci în Germania — și nici mijloacele trebuitoare:

¹⁾ Dr. C. Diaconovici. „Enciclopedia Română“, Tom. II.

²⁾ Profesorul N. Iorga în „Istoria Comerțului Românesc“ pag. 34, arată că regii Unguri au dat dreptul Cavalerilor Teutonii să se întindă și spre vadurile moldovenesti și că tot ei au întemeiat și ocnele dela Bacău. Teutonii au venit în Ardeal pe la 1211.

Ca un punct de apărare pe una din vechile căi ce trecea prin Tulgheș spre Transilvania, a fost desigur și Cetatea Alatanul în regiunea Hașgului, cetatea datorită desigur tot populației germanice, infiltrată și în această regiune, unde întâlnim până astăzi localități cu numele de „Sasca“, „Piciorul Sasului“ etc.

bani, meșteri, numeroși lucrători și robi, etc., pe care le-ar fi reclamat o lucrare de astfel de dimensiuni.

Populația slavă, care trăia în mare număr pe aceste locuri, asimilată repede de masa românească, a numit pe întemeetorii cetății „Nemți“, după cum obișnuiau slavii să-i numească pe vecinii lor dela Vistula, pe Germani, a căroră limbă nu o înțelegeau ¹⁾).

Fapt cert este că sub Petru Mușat — 1378—1393 — numele „Neamțul“ se găsește amintit în hrisoavele Domnești. Un document rusesc dintre 1300 și 1350, menționând principalele orașe dintre Nistru și Carpați, zice lămurit: „Neamțul în munți“ ²⁾).

„Se mai văd încă urmele șanțului de apărare, ce ocolea zidurile pe din afară. Intre cei patru stâlpi dela intrare se întindea ziua, peste șanț, un pod de „piele de bivoli“, noaptea se strângea și rămânea castelul încins c'un brâu de apă. Deasupra porții și pe la colțuri se ridicau turnuri înalte, cu ferăstrui înguste, pe care cătau în vale ochii și sânețele străjerilor.

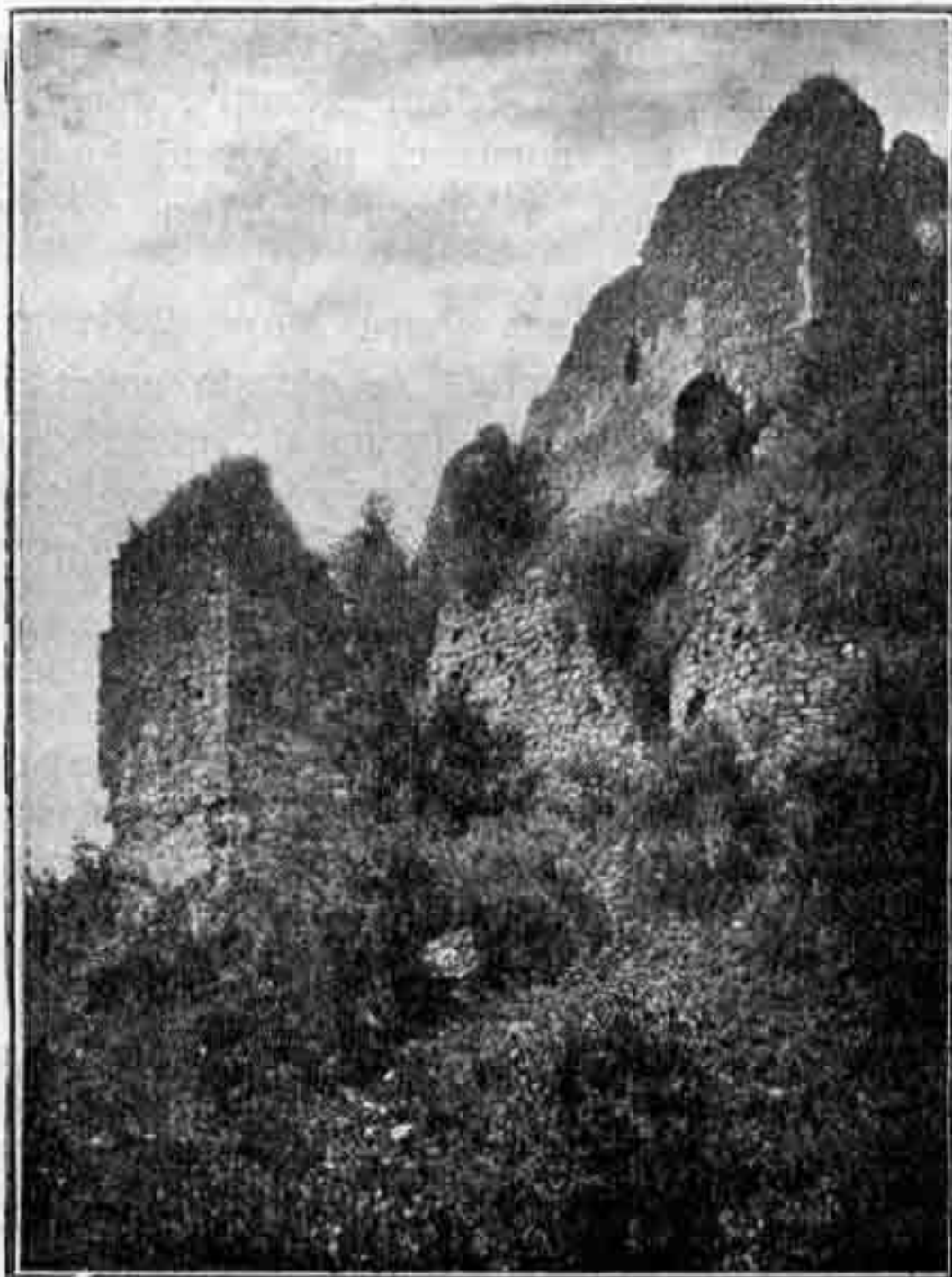
Trufașa clădire își rânduia încăperile în patru aripi mari, lăsând între ele o curte, în mijlocul curții o bisericuță, din altarul căreia pornea pe sub pământ tainița scăpării, o hrubă boltită, ce răspundea departe, afară din cetate. Puternic înfipt în creștetul unui grind stâncos, având în spate întunecime de codru, în față prăpastie sub metereze înalte și vedere largă pe toată valea, — cuibul acesta de vulturi, cum îl numesc legendele, a înfruntat adesea, c'o mână de voinici, oștiri năvălitoare și — în șase veacuri de nepătată mândrie — o singură dată și-a

¹⁾ „Neamț“ însemnă pe slavonește, om mut. „Istoria“, de Patrașcanu.

²⁾ A se vedea „Marele Dicționar Geografic al României“, la cuvântul „Neamț“.

deschis porțile fără de luptă și atuncea nu unui cuceritor străin, ci falnicului Domn al tuturor Românilor — Mihai Viteazul.

Pustii și sparte de vremi, se mai înalță câteva ziduri

Ruinile Cetății Neamțului

peste mormanul de ruini, prăbușite în curtea cetății, pe ai cărei pereți au strălucit odinioară armurile grele ale cavalerilor din Malta¹⁾.

¹⁾ A. Vlahuța. „România Pitorească”.

În timpul lui Ștefan cel Mare, cetatea a fost refăcută și întărită. Dumitrașcu Cantacuzen — 1675 — strică, din poruncă turcească, zidul din afară al cetății, rămânând cetatea numai cu un zid¹⁾. Din timpul lui Mihail Sturza, cetatea a început a se risipi, cu toate protestările poetului de pe atunci, Chrisoverghi, și din piatra scoasă, s'au făcut multe case în Târgul Neamț²⁾.

Scriitorul M. Sadoveanu, în „Oameni și locuri” ne spune că nu de mult „se cunoșteau în colțurile răsăritului urmele bisericii; treptele de piatră se zăreau prin spărturile zidului. Dincolo, în perețele de miăzăzi, ar fi fost odăile de locuit. A rămas încă pe zid var și pe var se cunosc urmele fumului sobelor”.

În adevăr, în cetate a fost o biserică, din care o parte de icoane se mai păstrează și astăzi răspândite pe la bisericile din satele apropiate: Vânătorii Neamțului, Filioara, etc. Biserica din cetate — slujită de călugări — după unii ar fi fost zidită de Petru Rareș, mai sigur însă de Vasile Lupu, care o înzestră cu moșii și o puse sub ascultarea Mănăstirii Secu. Dovadă despre aceasta — între altele — ar fi și un hrisov din arhiva M-rii Neamțului, dat de Eustatie Dabija V. V.³⁾.

¹⁾ „Dicționarul Geografic al României” și „Cetatea Sucevei”, de K. A. Romstorfer, pag. LIII.

²⁾ „Dacă tunurile dușmanilor din afară și mai mult încă, puterea distrugătoare a secolilor au dărâmat o parte din cetate, cea mai mare parte a fost dărâmată de mâna vandalică și impie a târgoveților din orașul Neamț, care și-au zidit casele lor cu pietrele acestei sfinte ruine”. N. Gane. „Cetatea Neamțului”.

³⁾ C. D. Ghiorghiu. „Localitățile istorice din jud. Neamț.”

În cetate era și curtea domnească cu reședința celor doi pârčalabi de Neamț, pe cari-i vedem amintiți atât de des în vechile hrisoave domnești. Pârčalabia de Neamț cuprindea și mare parte din județele vecine ²⁾).

Cetatea, puternic întărită de Ștefan cel Mare, nu odată a servit de refugiu Domnilor și boerilor țării, cari se adăposteau aici cu întreg avutul lor, pe vremuri grele pentru țară. Astfel, aici s'a refugiat și Domnița Ruxanda, fiica lui Vasile Lupu, căsătorită cu Timuș; ea venise aici cu averi mari de frica Leșilor, cari prădau țara pe vremea lui Cantemir Vodă. Prin trădarea unui boer însă, ea a fost prinsă și după chinuri grozave — spre a-și mărturisi averiile ascunse — jefuitorii i-au tăiat capul în cetate.

Săpături sistematice ar da la iveală multe lucruri de mare interes pentru începuturile și trecutul acestei cetăți, ca și pentru istoria țării, în general.

Băile Oglinzi

Stațiune balneo-climaterică situată la 3 km. depărtare de Târgul-Neamț, într'o splendidă poziție cu o pădure seculară în spate; iar cu fața spre răsărit și miază-zi, inconjurată până la mari depăr-

¹⁾ Notez pe câțiva din Pârčalabii de Neamț din timpul lui Ștefan cel Mare: Arbore, Micotă, Reașes, Ștefan Golăe, Dajbog, Ciopea, Isaia, Ion Boureanu, Albul, Dragoș, Duma Vlaicu (vărul lui Ștefan cel Mare), Eremia și Manoil sau Mănilă, etc. După I. Bogdan „Documentele lui Ștefan cel Mare“.

tări cu poeni încântătoare. Clima e dulce și constantă, soare mult și aer foarte curat.

Oglinzii au 3 izvoare minerale: Isvorul No. 1 conține sare, sulf și fier, are miros de hidrogen sulfurat. Isvorul No. 2 este mai concentrat, e sărat și fără miros. No. 3 dă cunoscuta „apă“ minerală de Oglinzi¹⁾, cu puțin miros de hidrogen sulfurat, foarte sărată și concentrată. În mlaștinele Slatinei se găsește nămol negru, untos, cu multe săruri de fier și fosfor.

Indicații: scrofuloză, limfatism, rahitism, reumatism, boli de piele, de femei, etc.

Cabinele băilor sunt confortabile și elegant aranjate, având fiecare căzi de porcelan.

Vizitatorii au la îndemână 5 hoteluri confortabile și un bun restaurant; cei mai săraci pot sta chiar în Târgul-Neamț, care este în imediată apropiere.

Promenade plăcute: la cetatea Neamțului, mănăstiri, Bălțătești etc. ¹⁾.

Mănăstirea Neamțului

La 14 km. de Târgul Neamț se află mănăstirea la 440 m. altitudine, așezată pe valea pârăului Nemțișorul, într'o foarte frumoasă și larg deschisă poiană.

Mănăstirea, ca instituție, este poate cea mai veche dintre mănăstirile Moldovei, „căci înainte de ce Alexandru-Vodă cel Bun să fi ridicat ctitoriile sale

¹⁾ A se vedea „Expunerea Situației jud. Neamț pe 1927 și „Ape Minerale și Stațiunile Balneo-Climaterice“ de Dr. E. Teșosu și Dr. L. Câmpeanu.

Bistrița și Moldavița, ucenici de ai Sfântului Nicodim din Țara Românească, puseră bazele monahismului în Moldova, întemeind, sub Petru-Vodă Mușat, modesta chinovie din care s'a dezvoltat mai apoi strălucita M-re a Neamțului, vestită ca atare în toată biserica Răsăritului" ¹⁾).

Cel întâiu document în care ni se vorbește despre această M-re, este actul dat de Iosif, primul metropolit al țării și prin care Neamțul și Bistrița sunt puse sub conducerea comună a aceluiaș egumen, Chir Domentian. Documentul acesta dat în numele metropolitului, dar și al Domnitorului de atunci, Alexandru cel Bun, ne spune că se însărcinează „boerul Petru Ureclea ca să predea toate lucrurile din acele mai sus zise mănăstiri (adecă Neamțul și Bistrița) în mâinile popei Kyr Domentian, fie cărți, fie odăjdii, fie vase, tot dela mare până la mic și încă și cele în afară de M-re, anume două sate mănăstirești la Gura Neamțului, unul dincolo și altul din ceastă parte a Neamțului, ambele hărăzite de către Sânt — reposatul stăpân Ion Petru-Vodă și două mori și două vii, una dată de către Petru-Vodă, eară alta cumpărată de către Vlădicia mea..... 6915 (1407) Genariu 7“.

Mănăstirea Neamțu, pe lângă biserica principală cu hramul „Inălțarea“ mai are și bisericile: Sf.

¹⁾ Prefața de Alexandru Lapedatu la „Odoarele dela Neamțu și Secu“ de Stelian Petrescu. Să se vadă și N. Iorga „Mănăstirea Neamțului“ pag. 4.

A. D. Xenopol în „Istoria Românilor“ și Dum. Stănescu în „Viața Religioasă la Români“, susțin că Mănăstirea Neamțului e înființată de trei călugări slavi, veniți de peste Dunăre: Sofronie, Pimen și Siluan.

Gheorghe, în incinta M-rii, alături de biserica mare, Sfântul Ioan Bogoslovul unde e cimitirul și cunoscuta Gropniță sau Catacombele pe care le descrie C. Negruți ¹⁾; biserica Sf. Ioan Novi, unde era bolnița pentru infirmi; Schitul Vovidenia și ceva mai departe, pe vârful muntelui, schitul Procov. Deosebit de acestea, M-rea mai are un număr de paraclise: Sfântul Pantelemon, Adormirea M. D., Buna-Vestire, etc.

Toate aceste biserici, afară de biserica mare, sunt de construcție nouă și nu prezintă interes istoric sau artistic. Arhiepiscopul Narcis în revista „Arhiva” dela Iași, pe anul 1908, dă toate inscripțiile ce se mai puteau ceti atunci în această M-re, și acolo susține că biserica Sf. Gheorghe, mai înainte, era în afară de incinta M-rii și că ar fi fost zidită pe la 1367. În acelaș loc găsim că și clopotul ctitoresc poartă inscripția din 1393; clopotul acesta însă e din 1485, după cum se vede din inscripția cetită de Prof. N. Iorga ²⁾.

Biserica mare de astăzi e zidită în 1497, în timpul domniei lui Ștefan cel Mare. Tradiția spune însă că cu mult mai înainte, în locul actualei biserici a fost o altă bisericuță de lemn, pe care Petru Mușat ar fi înnoit-o, zidindu-o din piatră și a înzestrat-o cu cele trebuitoare.

¹⁾ În aceste catacombe se zice că s'a păstrat multă vreme craniul frumoasei Calipso, moartă în Mănăstire, unde venise să-și ispășească păcatele. A cunoscut-o C. Negruzzi în 1821 la Chișinău în tovărășia marelui scriitor rus Pușchin, care i-a și dedicat acestei frumoase femei vestita poezie „Șalul Negru”. Ea umbla totdeauna învelită într'un șal negru.

²⁾ „Mănăstirea Neamțului”.

Al doilea ctitor al Neamțului e Ștefan, un fiu al lui Alexandru cel Bun, ucis de nepotul său și înmormântat aici. Mai târziu, Ștefan cel Mare porunci să se pună pe acest mormânt o lespede cu inscripția. „Acest mormânt l-a înfrumusețat Io Ștefan Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn al țării Moldovei, fiul lui Bogdan Voevod, unchiului său Ștefan Voevod, fiul bătrânului Alexandru Voevod, care a fost ucis“¹⁾.

Ctitoria lui Petru Mușat trebuie să fi ajuns pe vremea lui Ștefan cel Mare într'o stare de ruină din cauza războaelor și prădăciunilor. În 1467, când Ungurii au dat foc Târgului, desigur că n'au cruțat nici Mănăstirea; zile grele de pustiire va fi avut această Mănăstire și în 1475, când Turcii, după lupta dela Valea Albă, au lovit și Cetatea Neamțului. Astfel, în locul vechii biserici, Ștefan cel Mare ridică frumoasa biserică de astăzi, care înfățișează ultima fază a arhitecturii moldovenești din vremea lui și la 14 Noembrie 1497 este sfințită de metropolitul Teoctist, sfetnicul cuminte al marelui Voevod, fost călugăr cu meșania din această M-re și îngropat și el însuș aici.

„Biserica mare a Mănăstirei Neamțului se deosebește de toate celelalte din vremea lui Ștefan cel Mare prin dimensiunile ei mari, prin înălțimea ei, dar mai cu samă prin noua distribuire în plan. Într'adevăr nu mai găsim aici simpla împărțire în naos (cu altar) și pronaos. Găsim o încăpere care era separată de naos printr'un perete acum dispărut și înlocuit printr'un arc mare. Această dispoziție este aceea a bisericilor din vremea lui Petru Rareș.....

¹⁾ N. Iorga, „Istoria Românilor în chipuri și icoane“, pag. 32.

Avem deci, în rezumat, un naos mai lung ca în bisericile până acum studiate și un altar deasemenea mai lungit; absidele laterale sunt în semicerc complet. Boltirele și nașterea turlei sunt cele obișnuite. Pe urmă vine compartimentul mormintelor boltit cu o singură calotă, așezată pe arcuri oblice și pe două lungi arcuri longitudinale rezemate de pereți. Pronaosul e împărțit în două, ca la Piatra.... Biserica se termină actualmente, spre apus, prin pridvorul adăogată propabil de Lăpușneanu..... Un alt element actual al planului e vestmântăria care comunică cu diaconicul și are o intrare directă din afară. Această vestmântărie este adăogată sub domnia lui Iliș și refăcută mai târziu. Chenarul gotic al ușei (vestmântăriei)..... e din vremea lui Ștefan cel Mare și este deasemenea probabil că provine din peretele ce separă naosul de camera ctitorilor.

Trebue semnalat încă în interior foarte frumoasa ușă de trecere din pronaos în naos, care arată, pe lângă bogăția bazelor și a colonetelor, o executare perfectă, și mărirea ușă principală de intrare în pronaos pe peretele de apus și în axa bisericii, e mai lată și mai înaltă decât de obicei; ușa propriuzisă, cu rama ei dreptunghiulară, e prinsă într'un chenar bogat mulurat în ogivă, evazat spre exterior; iar un al doilea chenar dreptunghiular cuprinde tot portalul. În lunetă este zugrăvită icoana Maicei Domnului.

Pe postamentele ce suportă bazele frumos lucrate ale colonetelor, e săpată o ornamentație gotică, un rând superior mai mic și mai gingaș și un rând de jos mai mare; această împodobire compusă din semicercuri întretăiate și cu flori de crin la vârfurile lor, e de un motiv ce-l găsim pe turnul catedralelor gotice din Cluj, din Bistrița în Ardeal și la turnul catedralei din Brașov; nu-l mai vedem într'altă parte la noi.

Pe dinafară, biserica are o înfățișare mult mai impunătoare decât toate cele ce le zidise Ștefan până atunci, atât prin dimensiunile planului mai mare, cât și prin înălțarea ei. Unele prefaceri mai moderne — din veacul al 19-lea — i-au schimbat puțin înfățișarea prin adăogirea

unui fronton cu o rozasă cu împletituri gotice, prin acoperirea turlei cu o învelitoare bulbucată încoronată de un lanternou și prin o ornamentație nouă sub cornișă. Aceste prefaceri însă, nu strică decât puțin aspectul general și impresia generală de măreție¹⁾.

Cu timpul fațada a fost tencuită; astăzi, Comisia monumentelor istorice a pus să o dea jos și au apărut astfel cărămizile smălțuite, verzi, galbene și brune ale picioarelor arcadelor dela abside și talgerile smălțuite dela turlă, precum și o serie de îngeri zugrăviți în firidele mari dela miază-zi.

Ferestrele toate sunt în stil gotic, cele dela pronaos sunt cele vechi, iar ferestrele absidelor sunt de un gotic mai nou, mai frumos, lucrate probabil prin secolul al XIX-lea odată cu rozasele frontonului și a turnului de intrare²⁾.

Turla e octogonală, așezată pe două baze ca la Tazlău.

Pisania ctitorească așezată pe perețele dela intrare și săpată într'un frumos chenar de frunze, are următorul cuprins: „Doamne Iisuse Hristoase, primește acest hram care s'a zidit, cu ajutorul tău, întru slava Sfintei și slăvitei dela pământ la cer înălțare a Ta, și tu, Stăpâne, acopere-ne cu mila ta de acum și până în veac. Io Ștefan Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn al țerii Moldovei, fiul lui Bogdan Voevod, a binevoit și a început și a zidit acest hram, pentru rugăciunea sa și a Doamnei sale Maria și a fiului său Bogdan și a celorlalți fii ai săi, și s'a săvârșit la anul 7005 (1497), iar al Domniei sale anul patru zeci și cel dintăiu curgător, luna lui Noemvrie în 14³⁾.

¹⁾ Gh. Balș, „Bisericile lui Ștefan cel Mare“, pag. 98.

²⁾ Ibidem. pag. 109.

³⁾ N. Iorga, „Mănăstirea Neamțului“, pag. 19.

În camera ctitorilor se află mormântul lui Petru Mușat, fără piatră și mormântul lui Ștefan, fiul lui Alexandru cel Bun, despre care am vorbit mai înainte.

În pronaos se află o frumoasă piatră pusă de Ștefan cel Mare pe mormântul lui Micotă unul dintre vitejii săi boeri. „Acest mormânt este al robului lui Dumnezeu Micotă, părcălabul de Neamț, și i l-a împodobit Io Ștefan Voevod al țerii Moldovei. A răposat și fost îngropat aici la anul 7003, luna lui Octomvrie 1“¹⁾.

Un mormânt vechiu mai e acel al egumenului Hariton, al căruia piatră poartă data de 1536. Vor mai fi și altele, necunoscute încă.

La Neamț mai este un clopot din 1485, care poartă inscripția: „Cu voia Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvârșirea Sfântului Duh, Io Ștefan Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn al țerii Moldovei, fiul lui Bogdan Voevod, a făcut acest clopot Mănăstirei Neamțului, unde e hramul Slăvitei Înălțări a Domnului Dumnezeu și Mântuitorul nostru Iisus Hristos, sub egumenul popa Pimen, în anul 6093 (1485) luna lui Septemvrie 1.“²⁾

* * *

Mănăstirea Neamțului fiind inzestrată de ctitori și de alți voievozi și boeri ai țării cu mari averi și moșii, a avut norocul să adăpostească în chiliile ei sau să fie condusă de bărbați învățați și cu mare

¹⁾ N. Iorga. Ibidem, pag. 18.

²⁾ N. Iorga. Ibidem, pag. 16.

râvnă pentru lucrări de artă, din care multe ni s'au păstrat și până astăzi. „Viața de cultură bisericească” — spune un cunoscut istoric — „fu aici mai intensă ca ori unde: aici s'au scris și prescris, secole de-arândul, sute și sute de cărți rituale, care s'au împrăștiat prin toată țara; aici s'au format și au trăit nenumărați și vestiți cărturari, care s'au indeletnicit cu cultivarea literaturii bisericești mai înalte; aici și-au avut metania, postrigul, cum se mai zicea, o sumă de vrednici și renumiți ierarhi ai Moldovei; aici, în sfârșit, s'a îndreptat și revărsat spiritul de jertfă al pioșilor noștri voievozi și boeri, prin daruri bogate și averi însemnate“¹⁾.

Intre marii cărturari trăitori în această M-re, s'au pregătiți aici, notăm numai pe Siluam, pe Teoctist Metropolitul, pe Macarie — cronicarul lui Petru Rareș, pe Eftimie — cronicarul lui Alexandru Lăpușneanu și pe Mitropolitul Iacob Putneanu.

De pe la începutul Sec. al XVI, mai ales, Neamțul începe să decadă din ceea ce fusese și acest declin durează până la 14 August 1779, când *Paisie*²⁾, așezându-se aici, îi dă iarăș cunoscuta strălucire atât prin viața sfântă a celor ce petreceau acolo, ca și prin sârguința lor către scris și învățatură. Cu deo-

1) Alexandru Lapedatu, prefața la „Odoarele dela Neamț și Secu“, de Stelian Petrescu.

2) Paisie Veliciovski, călugăr, ucrainian de neam, după ce se desăvârși în marile mănăstiri din Chiev și Sf. Munte, veni în Muntenia și de aici se stabili în Moldova, la Dragomirna. Căzând Bucovina sub Nemți, Paisie se strămută la Mănăstirea Secu, de unde după aproape 4 ani se așază în Neamț unde se și îngropă la 1794, după cum se vede din inscripția de pe frumoasa piatră pusă pe mormântul lui, în camera ctitorilor.

sehire, în timpul Mitropolitului Veniamin și cu îndemnul și sprijinul acestuia, tipografia dela Neamț dă la lumină o mare mulțime de cărți de ritual și de învățătură creștinească, care se răspândeau în tot cuprinsul țării, fiind și astăzi întrebuințate în multe biserici, nu numai din vechiul regat, dar și din celelalte provincii românești.

După moartea lui Paisie, mănăstirea fu condusă de un rând de stareți — ucenici de ai lui — și sub îndrumarea cărora s'au făcut foarte multe îmbunătățiri atât în gospodărie, cât și în ce privește viața spirituală. Se tipăreau numeroase cărți, se înființau școli, se refăceau casele și bisericile M-rii și se îngrija de spitale. Cele 41 moșii ce le avea M-rea în țară și cele 10 din Basarabia, îi aduceau un suficient venit spre a se îndeplini treburi de bine obștesc pentru M-re ca și pentru țara întreagă.

După moartea ucenicilor lui Paisie, a slăbit repede spiritul de înțeleaptă conducere a M-rii, ceea ce și făcu ca Domnitorul și Mitropolitul să dea M-rii Neamțului în 1843 un nou așezământ de viață, ținându-se samă de spiritul paisian ca și de nevoile vieții mai noi. Mănăstirea, care adăpostea și aproape 200 călugări ruși, ținea să rămână însă în vechea libertate, neatârând întru nimic nici de Domn, nici de Mitropolit. De aici s'a născut o luptă aprigă între Guvern și M-re, luptă care s'a terminat cu Secularizarea. Era fatal să se ajungă aici, când M-rea — nerespectând nici așezământul din 1843 — de pe an pe an administra din ce în ce mai vițios și arbitrar venitul mare ce-l avea, fără să înțeleagă marea datorie, ce firesc i se impunea, ca din imensele

averi ctitorești să facă—ca și altă dată—să se răspândească în țară lumina bunei învățături și pilda frumoasei fapte creștinești ¹⁾.

* * *

Interiorul bisericii principale este împodobit cu picturi, care au fost, pe alocuri de mai multe ori refăcute și îndreptate și ultima dată, între 1830 și 1840. Ele reproduc, în genere, scenele și ordinea obișnuită în iconografia veacului al XVI-lea. Picturile din întreaga biserică prezintă un deosebit interes în relație cu studiile iconografice; ele însă sunt lipsite de interes artistic din pricina prefacerilor ulterioare. În tindă însă (Exonartex) multe figuri reproduc foarte bine originalele Sec. al XVI-lea, cu aproape toate calitățile lor de culoare, proporții și mișcare: figurile sfinților Apostoli din stânga ușii, care dă în Pronaos și în genere scenele din viețile Sfinților din stânga și dreapta ușii. Zugrăveala și scenele care acopăr bolta și pereții turnului — clopotnița —, reprezintă o pictură grosolană a primei jumătăți a Sec. al XIX-lea.

Tezaurul M-rii Neamțului, adăpostit în vestmântăria bisericii celei mari, nu înfățișează decât ruinile comoarei de odinioară. Vremile și nevoile au mistuit cea mai mare parte din lucruri. Obiecte de cea mai mare valoare au fost duse la Moscova în 1917.

¹⁾ Pe la 1860, Neamțul avea mai bine de 700 călugări. Pentru a se vedea mai înamănunt istoricul acestei Mănăstiri și în deosebi dezvoltarea ei sub conducerea lui Paisie cum și decăderea ei după aceasta, să se citească monografia „Mănăstirea Neamțului“, de N. Iorga.

Acolo sunt: un prețios epitaf din secolul al XV-lea, două cruci ctitorești și două Evanghelii manuscrise, din vremea lui Ștefan cel Mare și mai multe vestminte prețioase lucrate din stofe prețioase și cu broderii interesante.

Cele mai multe din obiectele păstrate astăzi în tezaur sunt lipsite de valoare artistică și aparțin secolului al XVIII-lea sau al XIX-lea. Cităm printre rarile lucruri de valoare pe următoarele: un epigonat (nebederniță) brodat în a doua jumătate a sec. al XVII-lea (aceasta e cel mai vechiu obiect păstrat actualmente la această M-re), o caramanie fină și un minunat covor de Șiraz din Sec. al XVIII-lea, o serie de vestminte de catifea vișinie brodate cu motive orientale și „Régence“ la 1812 de familia Sturza, poale de icoane „Régence“ și Fuga în Egipt, zugrăvită pe pânză de marele pictor N. Grigorescu, care s'a inspirat în executarea acestei lucrări după gravura de Chauven, aflată la M-rea Agapia¹).

* * *

Excursii mai apropiate cu trăsura sau chiar cu piciorul, se pot face și prin pădurile vecine unde se pot admira locuri de un rar pitoresc, cum și la Cetatea Neamțului, Varatec, Agapia, Oglinzi, Bălțătești, Ferma Grași, Horaița, Sihla, Săhăstria, etc.

La un km. și jumătate de M-re este *Schitul Vovidenia* cu o biserică construită în 1751 de către Ioanichie, episcopul Romanului. Schitului acestuia i se zicea mai înainte și Slătioru și acolo, pe locul actualei

¹) După notele date de D-l Profesor I. D. Ștefănescu.

biserici, au mai fost biserici de lemn, care ori s'au risipit, ori au fost dăruite satelor din apropiere.

În apropiere de Schitul Vovidenia, în marginea pădurii, se află câteva izvoare cu ape minerale, între care unul — cel mai bogat — dă o apă cu un puternic miros de sulf, pentru care să și numește „Puturosul“. Apele acestea nu sunt exploatare sistematic, deși au însemnate proprietăți curative.

La o depărtare de 3 km. de M-rea Neamțului, pe un drum ce duce numai prin pădure, se află sus pe munte, într'o frumoasă poeniță, *Schitul Procov*. Biserica e de lemn, construită în 1706 de către starețul Pahomie. Schitul acesta ține tot de M-rea Neamțului.

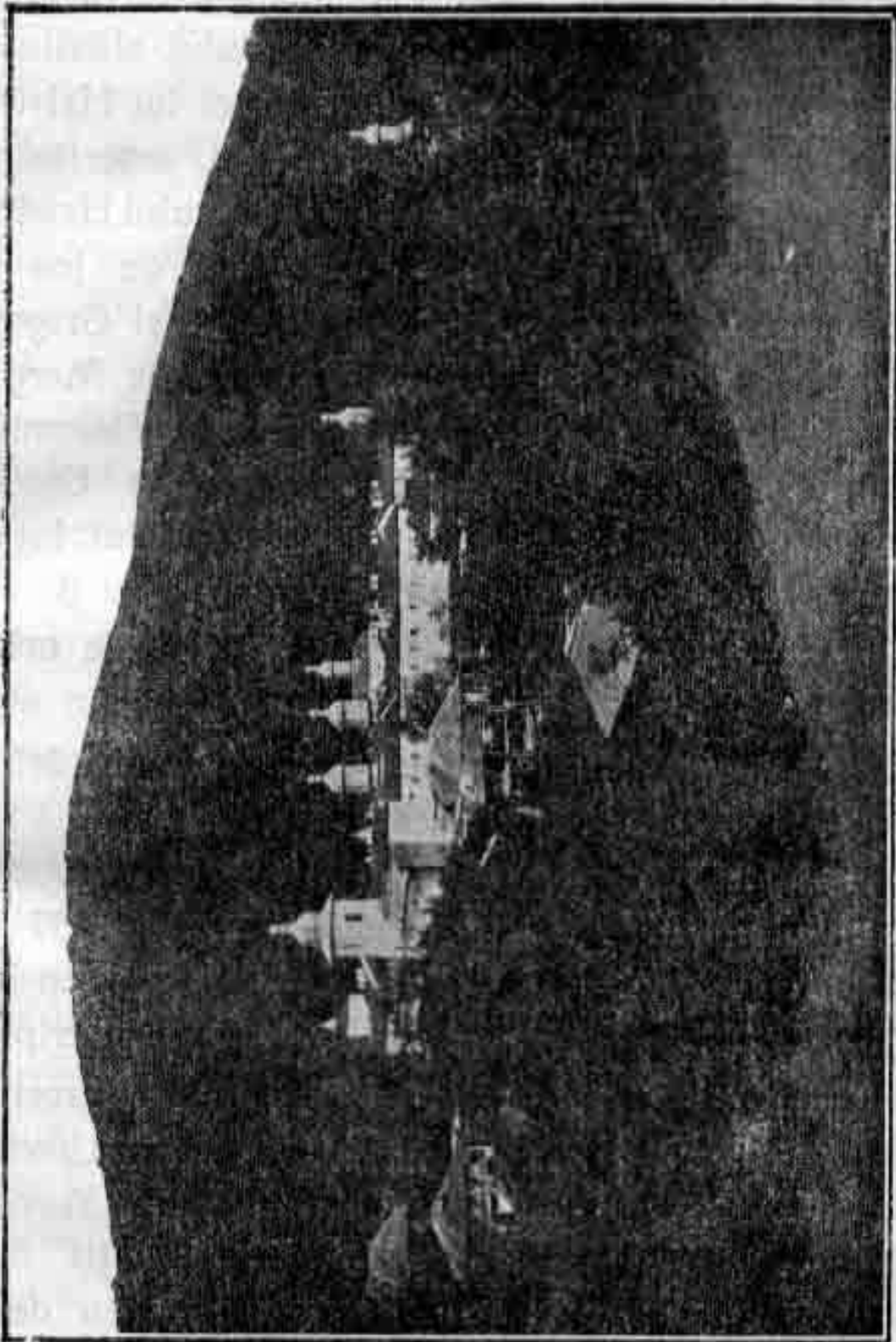
Mănăstirea Secu

Drumul care duce din Târg la M-rea Neamțului, după ce trece prin satul Vânători și prin o frumoasă dumbravă de stejari, se desface spre stânga, trece pe lângă Cerbăria Statului și luând-o pe valea unui pârăoaș, ajunge la M-rea Secu, care-ți apare deodată, înaintea ochilor, impunătoare ca o cetate și cu o înfățișare de desăvârșită liniște¹⁾.

Biserica principală este zidită în 1602, după cum se vede din inscripția pusă la intrare: „Cu vrerea Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvârșirea Sfântului Duh, cu rugăciunea Precistei Născătoare de

¹⁾ Înainte de a se fi zidit actuala biserică de către Nestor Ureche, era aici o bisericuță de lemn care se numea pe atunci Schitul lui Zosima, după numele ctitorului ei, un călugăr. C. D. Ghiorghiu, „Localități istorice din jud. Neamț“ cum și „Notițe istorice și Arheologice“ de Melchisedec.

Dumnezeu și a Sfântului Înainte Mergător Ioan și ale tuturor sfinților, cu bunăvoința drept credinciosului Domn al nostru Io Ieremia Movilă Voevod,

Mănăstirea Secu zidită la 1602 de către Nestor Ureche și soția sa Mitrofana

cu mila lui Dumnezeu Domn al țerii Moldovei și celor de Dumnezeu dăruți fii ai săi: Io Constantin și Alexandru Voșvozii și a celuilalt frate al său Io

Simion Movilă Voevod și a copiilor lui, și cu bine-vântarea fratelui lor și prea sfințitul Chir Gheorghie Mitropolit al Sucevei, cu bună râvnă și cu adevărată a lui dela Dumnezeu dăruită agonisită a făcut acest hram dumnezăesc întru numele Sfântului slăvitului prooroc Înainte Mergător și Botezător al lui Hristos, Ioan și al cinstitei lui tăeri a capului, smeritul și mult greșitul și nevrednicul robul Stăpânului Hristos, Nestor Ureache, Mare-Vornic al Țerii de jos și Doamna lui Mitrofan și copiii lui Vasile și Grigore și alți..... ai lor. — Cinstite Sfinte Înainte Mergătorule, pleacă-ți pomenirea blagocestivului Domnului nostru și a robului lui (Hristos?) Nistor Ureche Mare-Vornic de Țară de Jos, ...și neamului lui și pentru iertarea păcatelor lui și pentru..... Și s'a început în anul 7110 (1602), Iunie 7, și s'a mântuit în acelaș an, Octombrie 5¹⁾.

Biserica aceasta a suferit cu vremea modificări și adaosuri: pridvor, veșmântărie și proscomidie.

În lăuntru sunt îngropați ctitorii, Nestor Ureche și Mitrofana, mitropolitul Varlaam — mort la 1657 —, Sava mitropolitul, mort la 1664, ¹Ioan episcop de Roman și alții ale căroră morminte nu au inscripții.

M-rea Secu a căpătat însemnate danii — averi și moșii — de la mulți Voievozi și boeri: Nestor Ureche, Alexandru Lăpușneanu, Simion și Constantin Movilă, Eustație Dabija, Varlaam mitropolitul și alții. Mai în urmă, Veniamin Costache făcu chiliile cu două rânduri și paraclisul Adormirea Maicei Domnului. La 1818, starețul Ilarie, construi alte chilii de piatră.

1) N. Iorga, „Inscripții din bisericile României“.

La 1821, Secul a suferit mult cu prilejul unei lupte crâncene dintre Turci și Greci eteriști cari se bari-cadaseră în M-re. Starețul Neonil repară din nou biserica și chiliile, după focul din 1844. În rândul chiliilor, colțul de către N-V. este turnul în care tradiția spune că ar fi fost închisă Mitrofana ca pedeapsă și că aici ar fi lucrat vestitul Epitaf dela Secu.

Biserica mare nu mai păstrează în lăuntru aproape nimic din vechea sa podoabă picturală. Singure fridele de deasupra mormintelor ctitorești — în pro-naos—mai lasă să se deosebească vagi resturi foarte deteriorate din pictura originală.

Pictura pereților și a bolților este făcută în ulei și e cu totul lipsită de orice valoare istorică sau artistică, o lucrare a meșterilor Greci de pe la 1850.

Pe dinafară, zidul de miază-zi păstrează o icoană originală din vechea pictură. Ea înfățișează, deasupra pisaniei în piatră, scena numită în arta religioasă „Deisis“. Iisus Hr. stă în haine de arhieru pe tronul său din ceruri. Fecioara Maria în costum de împărăteasă bizantină și Sfântul Ioan Botezătorul, stau deoparte și de alta a Mântuitorului, în atitudine de rugăciune ¹⁾. În partea de jos a tabloului, de-a stânga și de-a dreapta pisaniei, stau în picioare profeții Zaharia și Aron purtând inscripții și doi serafimi. Scena făcea parte în iconografia Sec. al 16 și al 17-lea din Judecata din urmă. Siluetele Fe-

---

¹⁾ Sfânta Fecioară pare a fi zugrăvită după un model viu, care ar reprezenta poate, portretul Mitrofanei. Vezi I. D. Ștefănescu „L'évolution de la peinture religieuse en Bucovine et en Moldavie“, pag. 156.

cioarei Maria și a Sfântului Ioan, prezintă însușiri de artă monumentală. Culorile sunt caracteristice picturilor dela Atos, de pe la sfârșitul Sec. al XVI-lea.

* * *

Mănăstirea locuită astăzi de un restrâns număr de călugări pașnici și în mare parte foarte nevoiași, merită cea mai mare atenție din partea călătorului și ntr'un fel, recunoștința țării întregi. În condiții foarte grele, călugării de aici au păstrat singuri — în toată țara — tezaurul M-rii și au isbutit să-l conserve chiar, cu prilejul trimiterii odoarelor în Rusia la 1917. Tezaurul acesta sărăcit și el mult în decursul vremilor, se compune dintr'un număr de covoare, printre care un minunat Șiraz de Persia, feloane ctitorești, cruci sculptate în lemn între 1590 și 1620, vase liturgice de argint aurit, candelă, cadelnițe și cățui, șfeșnice de argint și Evanghelii. Obiectele principale aparțin zestrei încredințate M-rii de către ctitori și datează din primul sfert al veacului al XVII-lea. Notăm aici pe cele mai principale:

Două frumoase cadelnițe și două cățui de argint aurit, în acelaș stil, opere de ale meșterilor Sași sau Polonezi. Un orar diaconesc, brodat în fir de aur și argint și împodobit cu porumbițe, vine desigur din casa lui Ureche și este opera unei meștere din țară. Feloanele preoțești se disting prin calitatea mătasei și rezistența tonurilor obținute prin culori vegetale. Un epigonation (nebederniță), frumos brodat și înfățișând coborârea lui Iisus în infern, a aparținut

mitropolitului Varlaam. El a fost executat la Secu și datează din primii ani ai veacului al XVII-lea.

O cruce lucrată în lemn de măslin, destăinue arta meșterilor dela Atos. Două alte cruci ctitorești sunt sculptate în lemn de chiparos și sunt opera ieromonahului Paisie, care le-a executat în M-rea Secului, între 1602 și 1610.

O evanghelie manuscrisă pe hârtie, datează dela 1664 și este împodobită cu frontispicii fine și cu patru miniaturi reprezentând pe Evangheliști.

Obiectul cel mai de samă al tezaurului a rămas fără îndoială splendidul epitaf brodat la începutul Sec. al XVII-lea pe catifea roșie, în mătăasă și fir de aur și de argint de către călugărița Filoteia, pentru M-rea Secului și cu cheltuiala lui Nestor Ureche și a Mitrofanei. Punctul broderiei este de o mare finețe. Artă întregului epitaf face parte din evoluția broderiei moldovenești ale cărei capodopere sunt din Sec. al XV-lea și al XVI-lea și se pot admira în tezaurile dela Putna și Sucevița. Ingerii plângând, din epitaful dela Secu, sunt lucrarea cea mai frumoasă de acest gen, ce s'a lucrat vreodată. Sborul lor are eleganță și viață și expresia lor ne amintește cele mai impresionate creații ale sculpturii apusene medievale.

* * *

Mănăstirea Secu are astăzi 50 de călugări în buget, din care 20 sunt la schitul Săhăstria și Sihla. Ca avere imobilă, M-rea are în jurul său, 500 h-tare de loc pentru pășune. Moșia Vatra Iazului din

Orhei — Basarabia — îi aduce M-rii un venit de 50.000 lei anual.

Săhăstria

Un schit de călugări, puțin mai departe de M-rea Secu, pe acelaș drum și întemeiat pe la 1720 de Ghedeon, Episcopul Hușilor ¹⁾).

Biserica de astăzi e zidită în anul 1825, cu cheltuiala lui Neculai Cernaveschi și a altor creștini, după cum se vede din inscripția dela ușa bisericii. Schitul Săhăstria, ca și cel al Sihlei, este cu totul sărac. Astăzi e în ațarnare de M-rea Secu, de care nu e mai departe decât 2 km. și ceva.

Pe o potecă bună, se poate merge prin munți, direct la Agapia, cale de o oră și jumătate pe jos.

„Spre Mănăstiri“ de C. Hogaș.

„Săhăstria, după cum arată însuș numele său, e un cuib de oameni sau, mai bine zis, de strămoși ai omenirei, retrași în adâncurile cele mai nepătrunse ale singurătății. Aicea, deși natura nu e așa de aspră și de măreață ca la Sihla, totuș fiorii pustiului îți răcoesc inima și te fac fără de voe să dorești a te afla pe aripile unei pajuri din poveste, spre a te scoate la lume..... Ajunși în poiana Săhăstriei nu văzurăm deocamdată decât patratul nemișcat al vechilor cihilii, care păreau că se îndeasă de frică unele în altele. Ruina și putrezimea rânjeau spăimântătoare de pe acopereminte și de pe pereți; burueni acățătoare, cu cărcei în loc de picioare, puțin mai aveau până ce să-și dee mâna cu pașnicii și somnoroșii bureți, crescuți fără sămânță pe șindrila putredă a coperișului.

Iar peste tot și peste toate se înalță crucea veche, ru-

¹⁾ C. D. Ghiorghiu „Locuri istorice din jud. Neamț“ pag. 61.

ginită și plecată, a Bisericii dar numai crucea..... Pentru acest mormânt nu mai trebuia decât atâta! Nu țin minte să fi simțit frică vreodată; pustiul însă, pustiul îmi strânse inima; și nu frica, dar un fel de groază mă cuprinsese“.

Sihla

Schit de călugări, în comuna Vânătorii Neamțului, nu departe de M-rea Secul. La Sihla se poate merge ori cu trăsura, pe drumul Secului, sau cu piciorul, dela Varatec, peste dealul Ciungi.

Schitul are două biserici: una construită cu chel-tuiala lui Ioniță Pașcanu-Cantacuzino, în 1763 și reînnoită mai târziu, și a doua, mai sus în stânci, făcută — se zice — numai dintr'nu brad ¹⁾.

În apropiere de schit, mai în munte, se află peștera în care se spune că ar fi trăit Sfânta Teodora, timp de aproape 60 de ani. Deasupra peșterei, pe niște stânci prăpăstioase și cu anevoe de urcat, locul este drept și-i înfățișază ochiului una dintre cele mai frumoase priveliști. Ne găsim doar la 993 metri, altitudine. Aici, deasupra muntelui, între niște stânci prăpăstioase, se află peștera Sfintei Teodora, o schivnică, a căreia amintire o păstrează tradiția cu mare venerație ²⁾.

Regiunea este sălbatecă și călătorul nu poate găsi hrană aici, pentru că în schit nu viețuiesc decât 2—3 călugări, bătrâni, care mai nici adăpost nu-ți pot oferi.

¹⁾ N. G. Caranfil, „Călăuza turistului în jud. Neamț“ și C. D. Ghiorghiu, „Dicționarul județului Neamț“.

²⁾ A se vedea frumoasa legendă a Sfintei Teodora de Gr. Granda în Localitățile istorice din jud. Neamț“ de C. D. Ghiorghiu.

„Spre Mănăstiri“, de C. Hogaş.

„...În dimineața zilei a treia, ne îndrumaram către Sihla, pe poteca Ciungilor, care e cea mai scurtă și cea mai îndamănoasă. Dascălul Alecu din Varatec era călăuzul nostru. Fiindcă trecem peste Ciungi, nu e rău să amintim că micul podiș ce se deschide pe vârful lor, pune la îndemână locuitorilor din vale una din cele mai neobișnuite și mai desfătătoare plimbări. S'ar zice că natura a întipărit aicea o dulce și primăvaratecă sărutare pe sinul munților iernatici și că sub această sărutare de nesfârșit amor au răsărit, ca prin farmec, milioane de flori strălucitoare ce acopăr întinderile ondulate și dulci; că sub ea s'a născut acea lină și răcoroasă adiere, ce veșnic suspină în acest loc și că pălcuri de mesteacăn, cu ramuri despletite și cu trunchiuri de argint, nu sînt sămănate ici și colea, decât spre a chema pe drumețul obosit să guste pe un așternut de flori o clipă de visuri și de negrăită fericire. Ș'apoi cine n'a auzit în acest loc pe greerul șuerător și pe cosașul răgușit, locuitori nevăzuți ai miriștei uscate, cîntându-și eternul lor cîntec sub miezul zilei înflăcărat; cine n'a ascultat aicea pe gaița gâlcevitoare certându-se cu alta pe creanga vre-unui fag, acela desigur, n'a avut prilejul să se îmbete de cel mai dulce și mai dumnezeesc concert, pe care cîntăreții naturii îl execută pe niște note necunoșcute încă în scara muzicii omenești.

...Sosisem prin urmare la Sihla, adică la acel loc pierdut în creerii munților, în care numai vulturul cu sbor îndrăzneț mai străbate din când în când pe căile fără de urmă ale aerului. Până atunci, Sihla era pentru mine o închipuire, ce ținea mai mult de domeniul poveștilor... Dacă Sihla nu păsește dincolo de marginile, apoi are cel puțin însușirea de a atinge, aproape, culmea de asprime, singurătate și sălbătăcie a celei mai puternice închipuiri. Astfel cu greu aş putea hotări soiul feluritelor întipăriri ce-mi lasă în suflet aceste locuri. Credeam deocamdată că am pășit pe lumea cealaltă... atât de singură și de pierdută în creerii munților e sălbateca Sihla.

Târgul Neamț—Fălticeni (34 km.)

La o depărtare de 17 km. din Târgul Neamț, pe drumul Fălticeniilor este M-rea Râșca, zidită pe vremea lui Petru Rareș, sau poate de însuș acest Domn ¹).

Biserica nu mai e în forma ei primitivă, e total refăcută. În pridvor se poate vedea mormântul marelui cărturar, episcopul Macarie, povestitorul și admiratorul devotat al lui Petru Rareș. Tot aici se poate vedea și un tablou ctitoresc, înfățișând pe Rareș împreună cu Ruxanda Doamna și cu trei copii.

La Râșca, într'o cameră din clopotniță, a fost închis Mihail Kogălniceanu în 1844, din porunca lui Mihai Sturza. Kogălniceanu a stat surgunit aici șase luni.

La 7 km. de Fălticeni este *Baia*, una din primele capitale ale Moldovei. Aici se pot vedea două monumente istorice de mare importanță: Biserica lui Petru Rareș, zidită la 1532 și Biserica Albă, zidită de Ștefan cel Mare în amintirea luptei cu Matei Corvin, la 1467. Tot la Baia se pot vedea și ruinele bisericii catolice, zidită de Alexandru cel Bun pentru soția sa Margareta, ce se crede că a și fost înmormântată aici.

La 28 km. dela Fălticeni, pe drumul Mălinilor, este *Mănăstirea Slatina*, ctitoria lui Alexandru Lăpușneanu, care zidind această biserică la 1561 „a vrut să întrecă pe toți înaintașii și strămoșii săi prin

¹) N. Iorga în „Sate și Mănăstiri“ susține că „Râșca veche e o fundație a lui Petru Rareș“.

clădirea acestei puternice mănăstiri. Niciodată Ștefan cel Mare sau Petru Rareș n'a avut îndrăsneala și dărnicia ce trebuie pentru a dura o clădire așa de mare, așa de bogată și de felurită¹⁾.

La Slatina e îngropat Alexandru Lăpușneanu sub numele de călugărie „Pahomie“ cum și fiica sa Teofana.

Odoarele cele vechi, de mare preț, au fost luate și de aici în vremea războiului și duse în siguranță, la Moscova.

Tot în județul Folticeni, între Pașcani și Dolhasca, în apropiere de calea ferată, 6 km. dela gara Dolhasca, se află *Mănăstirea Probota*, zidită la 1530 de Petru Rareș și înconjurată cu zid la 1646 de către Vasile Lupu.

Biserica se aseamănă în totul și ca stil și ca împărțire în lăuntru cu biserica M-rei Bistrița. Pictura Probotei e cum spune D-l V. Ciurea, una din cele mai frumoase decorațiuni murale din țara noastră și care s'a păstrat în forma ei veche, atât în lăuntru cât și pe pereții exteriori²⁾.

„...Probota are însușiri ce nu se mai află aiurea... Din pridvorul plin de pietre de mormânt, care pomenesc neamurile lui Simion Stroici, pe Hăra pârca-labul credincios al lui Rareș bătrânul, pe vechiul boer Frățian, pe un „Petru-Vodă, fiul lui Ștefan bătrânul“, treci în marele, înaltul pronaos, și de aici te găsești, nu în naos chiar, ci în mausoleul ctitorilor, care formează o despărțire deosebită. Aici se odihnesc, în dreapta, supt minunate lespezi de marmoră,

¹⁾ N. Iorga, „Sate și Mănăstiri“.

²⁾ V. Ciurea, „Călăuza județului Fălticeni“.

măestru cioplită, Petru-Vodă Rareș și soția sa, fata de despot Elena, cărora fii nevrednici nu s'au îngrijit să li sape anul și ziua morții; în biserică părăsită... Domneștii soți care au împărtășit împreună cele mai mari bucurii și durerile cele mai mari ale vieții, dorm somn sfânt, sub aripile credinței și facerilor de bine. În față, supt o lespede lipită chiar pe pământ zac rămășițele lui Ștefan-Vodă fiul lui Rareș, ucis de boeri și pus în acest colț sfințit de mâinele compătimitoare ale surorii sale Ruxanda, soția Lăpușneanului, căci mama nenorocită, Doamna Elena, murise acum, zugrumată de acest ginere strașnic¹⁾. Tot la Probota se păstrează și piatra de pe mormântul Oltei Doamna, mama lui Ștefan cel Mare²⁾.

CAPITOLUL III.

Direcția Piatra—Bacău

Pe această linie avem mai puține localități, care să prezinte pentru călător un interes deosebit.

Roznovul, la 16 km. depărtare de Piatra, este un important centru comercial și industrial în acea regiune.

E de remarcat aici frumoasa biserică construită — în stil rusesc — cu cheltuiala fostului proprietar

¹⁾ N. Iorga, „Sate și Mănăstiri din România“.

²⁾ Pentru o descriere mai amănunțită a județului Fălțiceni și a monumentelor din acest județ să se consulte meritoasa lucrare a D-lui profesor V. Ciurea „Călăuza județului Fălțiceni“.

al moșiei, colonelul G. Ruset-Roznovanu. Intreaga pictură este executată de cunoscutul pictor Costin Petrescu. Biserica are câteva obiecte de cult, lucrate

Banca Petrodava din orașul Piatra

și dăruite colonelului Roznovanu, pentru ctitoria sa, de către Regina Elisabeta a României.

Roznovul are un spital, o casă Națională pentru educația poporului și mai multe fabrici și depozite de cherestea.

În comuna Podoleni, la 25 km. depărtare de Piatra se pot vedea ruinele bisericii din *Buciulești*. Ruinele sunt interesante pentru că reprezintă o biserică, tip caracteristic secolului al XVII-lea. Pare a fi o ctitorie a Movileștilor.

Cronicarii Miron Costin și I. Neculcea ne spun că Domnul Gh. Ștefan avea moșie și curți la *Buciulești*.

La 37 km. dela Piatra, pe drumul Bacăului, este comuna urbană *Buhuș*. Buhușul poartă numele dela o veche familie boerească care stăpânea această parte de ținut. În documentele vechi, întâmpinăm adesea, până aproape cu 100 ani în urmă, multe nume de boeri din familia „Buhuș“.

Comuna Buhuș, a început să capete un aspect mai civilizată, datorită bunei gospodării de care a avut noroc, acum, mai în urmă. Buhușul este luminat cu electricitate. Fabrica de postav din localitate este vestită¹⁾.

Tazlăul

La o depărtare de 20 km. de gara Roznov și la 35 de Piatra Neamț se află comuna Tazlău, localitate climaterică într'o frumoasă regiune de munte, situată la 500 m. altitudine.

---

¹⁾ Despre această fabrică se tratează în această călăuză, la „Marea industrie“.

În această localitate se găsesc izvoare bogate de ape minerale alcaline și sulfuroase, neexploatate încă.

Tazlăul e unul din satele cele mai vechi din județ și împreună cu Borlești, Căndești, Rediul, etc., făcea parte din „Câmpul lui Dragoș“, cunoscut ca având o deasă populație românească, încă înainte de Alexandru cel Bun. De pe aceeași vreme se cunoaște aici și o *vamă*, care controla intrarea mărfurilor din Ardeal prin pasul din apropiere „Ghimeșul“, trecătoare cunoscută și folosită din cea mai îndepărtată vechime ¹⁾. Vama Tazlăului era întărită cu mai multe *străji*, de unde a rămas și până astăzi numele unui pârâu din localitate, pârâul Străjei.

Biserica din Tazlău, după cum se vede din inscripție, a fost zidită de Ștefan cel Mare la 1497 ²⁾. Peretele despărțitor dintre naos și pronaos a fost desființat, cu timpul, și aici ca și la Piatra, spre a se da lărgime interiorului, iar ușa s'a mutat la intrarea pridvorului, adăos mai târziu.

Ușa care dă din pridvor în pronaos prezintă o deosebită importanță atât prin frumuseța sculpturii chenarului, în stil gotic, cât și prin canatul artistic săpat în lemn de tisă pe la 1596.

Această biserică, spune D-l Gh. Balș, „este una

¹⁾ V. Pârvan. „Inceputurile vieții române la gurile Dunării“, pag. 46.

²⁾ Io Voevod, cu mila lui Dumnezeu, Domn al țării Moldovii, fiul lui Bogdan Voevod, a înălțat hram întru numele Precistei Născătoarei de Dumnezeu și cinstitei ei nașteri, ca să fie pentru rugăciunea sa și a soției sale Maria, și a fiilor lui, Alexandru și Bogdan; care a început a se zidi la anul 7004 (1496) luna lui Iulie 4, și s'a săvârșit la anul 7005 (1497) iar al Domniei lui al 41-lea curgător, în luna lui Noembrie în 88“. N. Iorga, „Inscripții“.

dintre cele mai elegante și mai elansate. Cu toate că este o biserică mănăstirească, prezintă particularitatea supralărgirii — foarte mică într'adevăr — a pronaosului, care nu se găsește altminterea decât

Ușa de intrare în Pronaosul M-rii Tazlău

la bisericile orășenești. Nu pare a avea podoaba smălțuită a lor, dar ca formă, e mai evoluată decât multe din ele și poate fi pusă alături din acest punct de vedere, de Popăuți și de Hârlău, fiind de alt-

mintrelea chiar mai lungă și mai înaltă, totuș fără a se apropia de dimensiunile bisericii mănăstirii Neamțului. Rândul inferior de ocnite ale pronaosului, așezate la înălțimea părții superioare a firidelor, nu se regăsește decât la Sf. Neculai din Iași¹⁾.

Pictura este nouă, 1859 și inscripțiile de pe pietrele mormântale din pridvor, nu prezintă importanță.

CAPITOLUL IV.

Biserici boerești și biserici de sat vechi

În județul Neamț erau în vechime multe moșii boerești. Proprietarii stăteau tot timpul la moșie, unde aveau case mari și gospodării cu bune temeuri. Lângă fiecare curte boerească era zidită și câte o frumoasă biserică de piatră. Curtea boerească era legată cu biserică printr'o alee, care străbătând parcul, te conducea printr'o porțiță deschisă în zidul de împrejmuire al curții boerești, la biserică, unde marele proprietar cu copiii și „giupinesele“ se duceau în fiecare sărbătoare, cetind la strană „Cazania“ și dând apoi oamenilor sfaturi de cum trebuie să se poarte ca gospodari și ca buni creștini.

Porțița în zid, către biserică, s'a închis pe veșnicie, de când moșia a căzut pe mâna arendașilor, boerii luând drumul marilor orașe, drumul „străinătății“ și ca urmare, de cele mai multe ori, drumul ruinei și al sărăciei.

Printre vechile biserici boerești notăm: biserica

¹⁾ G. Balș, „Bisericile lui Ștefan cel Mare“, pag. 74.

din satul Dărmănești, fostă proprietate a familiei Miclescu; biserica din Dobreni, fostă moșie a familiei Catargiu; Cărligi, moșie pe vremuri a familiei Rosetti-Bălănescu; Șerbești, a familiei Canta; Bozienii, a familiei Balș; Podoleni, a familiei Cantacuzino-Pășcanu; Păstrăvenii, a familiei fostului Domnitor Ion Sandu Sturza; Doamna (lângă Piatra) a familiei Balș¹⁾; etc.

De pe la 1700—1800 se mai păstrează încă, prin unele sate, frumoasele biserici de lemn, lucrate de meșteri țărani cu mijloacele așa de modeste de care dispunea mâna de oameni, care alcătua satul pe atunci. Unele din aceste biserici țărănești ne înfățișează apreciable dovezi de simț artistic în construcție, pictură și săpături în lemn. Intre altele, notăm bisericile din: Măscătești—Dobreni, cam de pe la 1655 (după o piatră); Văleni, de pe la 1590; Runcu, încă mai veche, de zid; bisericile din satul Corni 1730 și din Bordea 1767, Comuna Budeștii Precistei; din Gura Văii, comuna Căciulești, clădită la 1744; din Căndești, la 1776; Biserica din Vânători Dumbrava-Roșie, clădită la 1710; din Sărata-Dobreni, la 1752; bisericile din Dragomirești, Borniș și Mastacăni, comuna Dragomirești, clădite între 1750 și 1810; biserica din Itrinești la

¹⁾ Ana Balș-Lașescu, proprietara moșiei „Doamna” era și proprietara moșiei Măratei și a o parte din Târgul Pietrii. Ana Balș, vestită prin spiritul ei autoritar, având la 1864 un proces la judecătoria din Piatra și nemulțumită de mersul lucrurilor, a intrat în sala de ședințe cu cravașa în mână și a lovit pe judecători, care au trebuit să fugă. De aici se vede cât de greu se acomodau vechii boeri cu noul regim al epocii moderne, de egalitate înaintea legii.

1728, cea din Grumăzești, Sf. Neculai, la 1666, cea din Răpciune (Hangu) de la 1773, deosebit de interesantă. Apoi bisericile de lemn din Reditu, Roznov, Vaduri, Bicazul Ardelean, ets., prezintă acelaș caracter ¹⁾).

CAPITOLUL V.

Oameni de seamă

Am socotit nimerit ca într'o lucrare menită să facă cunoscut județul Neamț, nu va fi de prisos să se spună câteva cuvinte și despre bărbații mai de seamă, originari din această parte de loc.

Vasile Conta, s'a născut la 1846 în comuna Ghindăoani. Preotul Conta, tatăl său, un om de o mare energie și pricepere, era de loc din Bodeștii Precistei, dintr'o familie de ardeleni, așezată în județul Neamț cam pe la 1770.

Vasile Conta face școala primară la Târgul Neamț, iar liceul și Facultatea de Drept în Iași. La 1871 termină la Anvers Dreptul comercial, iar la 1872 își luă doctoratul la Bruxelles, în chip strălucit. În acelaș an, Conta capătă, în urma unui examen trecut cu un succes excepțional, catedra de drept civil la Universitatea din Iași. Până la 1881, a stat la Iași ca profesor și avocat; după această dată și-a mutat locuința și activitatea la București.

La 1879 a fost ales în Constituantă ca deputat.

¹⁾ Datele de mai sus sunt luate după un anuar publicat de Casa Bisericilor.

În această calitate a dus cunoscuta luptă, opunându-se ca Evreii să fie primiți ca cetățeni Români, în masă, fără nici o selecțiune. Lupta lui pe această chestiune, deși dusă împotriva frunțașilor ambelor partide politice, liberal și conservator, a fost totuși încununată cu succes, isbutind să se introducă în Constituție cunoscutul Articol 7, pe temeiul căruia Evreii nu puteau căpăta cetățenia română decât individual și pe temeiul unor dovezi că sunt atașați de țară.

Discursul pe care l-a rostit în Cameră pe această chestiune, l-a făcut cunoscut și peste hotare, iar „Ion Brătianu, care a ascultat acest discurs cu o atenție neclintită, a zis într'un cerc de prieteni: acum îmi pare bine că n'a căzut Conta în alegeri. Ar fi fost păcat. Îmi pare rău că l-am combătut ¹⁾).

Conta, în chestiunea aceasta nu s'a agitat dintr'un sentiment de ură de rasă, sau dintr'un exclusivism religios, ci numai din motive de înalt patriotism, socotind el că un număr prea mare de Evrei nu poate fi primit deodată în sânul națiunii române fără un mare pericol pentru neamul nostru. Conta a fost sincer.

În 1880 Conta intră în minister spre a reorganiza învățământul; în această calitate a și elaborat un proiect de lege cu privire la reforma învățământului, lucrare, de unde se pot vedea concepțiile sale de profund cunoscător în această materie.

---

¹⁾ Pentru cele cuprinse aici, am consultat „Biografia lui V. Conta”, publicată de Ana Conta-Karnbach în revista „Viața Românească” de pe 1915, cum și „Enciclopedia Română”, de Dr. C. Diaconovici.

Aproape de moartea sa, 21 April 1882, a fost numit ca membru al Inaltei Curți de Casație și Justiție.

În afară de diferite lucrări de drept, de la Conta ne-a mai rămas o serie de studii filosofice, în care se vedește nu numai o vastă cultură și o profunditate de spirit neegalată, dar care-l afirmă și ca pe „cea mai mare inteligență, pe care a dat-o până la el neamul românesc“, cum l-a caracterizat mai târziu un mare om de stat.

Studiile sale filosofice, publicate în Paris, Bruxelles și Iași, l-au pus în rândurile cugetătorilor cu renume în întreaga lume.

E de notat că filosoful Conta a studiat în străinătate cu ajutorul Societății „Junimea“ din Iași, bucurându-se în deosebi de sprijinul lui Titu Maiorescu, cunoscutul filosof și om de stat român.

* * *

Ion Creangă. Asupra biografiei lui, cel mai ne-merit lucru, e să-l lăsăm să ne grăiască el însuși.

„Sînt născut la 1 Martie 1837 în satul Humulești, județul Neamțului, plasa de Sus, din părinți români: Ștefan a lui Petrea Ciubotariul din Humulești și soția sa Smaranda, născută David Creangă, din satul Pipirig, județul Neamțului.

Întâi și întâi am început a învăța cruce-ajută, după metoda veche la școala din Humulești, o chilie făcută cu cheltuiala sătenilor, prin îndemnul și osârdia părintelui Ioan Humulescu, care avea o mână de învățătură, un car de minte și multă bunătate de inimă, Dumnezeu să-l ierte! Poate să fi fost de vreo unsprezece ani, când am

început a învăța. Știu că eram atunci un băiet sfrijit, prizărit și fricos și de umbra mea.

Dascălul nostru era un holteiu frumos, sdravăn și voinic și-l chema Vasile a Vasilicăi. El era și dascălul bisericii din sat. Un sorocovăț nemțesc plătea tata pe lună dascălului ca să mă învețe. Și pe atunci îmi ziceau în sat și la școală: Ionică a lui Ștefan a Petrei.

Peste vrun an, vornicul, prinzând la oaste cu arcanul pe bădița Vasile, dascălul nostru, școala a rămas pustie, iară noi școlarii, care eram peste 40 la număr, ne-am împrăștiat pe la casele noastre. După vrun an iarăș s'a deschis școala. Dar dascălul Iordache fiind cam chilaciu, a început a ne ridica de urechi la fărta, deasupra ușei și a ne prea îndesi la spinare cu Sfântul Neculai, un biciu de curele făcut și dăruit școalei de moș Fotea, cococariul satului. Și așa, de unde până atunci mă duceam cu drag la școală, am început a umbla huciu-marginea: o zi mă duceam, două nu, dar tot deprinsesem a ceti oleacă.

Tata nu știa carte de feliu și nici mult haz nu făcea de dânsa. El cam ades îmi zicea: „Logofete brânză'n cui, lapte acru 'n călămări, cam prea te codești la treabă; mă tem că de atâta cărturărie n'o avea cine să ne tragă ciobotele“. Dar mama luând samă cum învățam eu, ajunsese a ceti la ceaslov mai bine decât mine; și se bucura grozav, când vedea, că mă trag la carte. Din partea tatei, puteam să rămân cum era mai bine: „Nică a lui Ștefan a Petrei“ om de treabă și gospodariu în sat la Humulești. Mama însă era în stare să toarcă 'n furcă și să învăț mai departe. Dar ce să mai învăț în Humulești? Căci în biserică ceteam și cântam pe-din-afară toate troparele ca și dascălul Iordache.

Intr'o zi, așa prin cășlegile Crăciunului, aproape de cărnileagă, viind bunicu-meu David Creangă din Pipirig pe la noi, m'a luat și m'a dus la munte, în școala lui Alecu Balș din satul Broșteni, județul Suceava, și m'a așezat în gazdă cu toată cheltuiala lui, la una Irinuca, care avea două capre pline de râe. De aice urmam la școală: și ori s'a prins cartea de mine ori nu, dar râia căprească știu că s'a prins.

Aproape de Florii, profesorul Nanu mi-a dat drumul acasă, și dela Broșteni am venit cu niște plutăși, pe Bistrița, la Borca; dela Borca, cu o rudă a mea, pe Plaiul-Bătrân în Pipirig și din Pipirig la Humulești. Și când m'a văzut tata și mama tuns chilug și plin de răe, bucuria lor n'a fost proastă. Ce să facă? Au început a mă scălda ba cu leșie de ciocolăi, ba cu usuc de lână, ba a mă unge cu dohot și într'o săptămână m'au izbăvit de podoabă. Dar și eu le-am tras în ziua de Paști un „Ingerul a strigat“ la biserică, de-au rămas toate babele din sat cu gura căscată la mine, iar fetele numa-și dau ghiont una alteia, văzând ce poate acum Nică a lui Ștefan a Petrei! Dascălul Iordache rămăsese acum pe jos; era a cincea roată la car. Biata mamă, crezând că am să ies un al doilea Cucuzel, s'a pus cu rugămintele pe lângă tata și m'a dat să învăț psaltihie la un psalt dela Biserica Adormirea din Târgul Neamțului, peste baltă, la vreo două svârlituri de piatră departe de satul nostru. Trei husăși plătea acum tata pe lună pentru mine. O iarnă am învățat și la această școală, căci iarna ce mai puteam învăța; iar vara nu făceam pureci mulți pe la școală; trebuia s'ajut acasă: la tors, la peptănuși, la nevedit, la făcut țevi cu sucala și la tors cu roata. Câte trei-patru oci de canură torceam pe zi; mă întreceam cu fetele cele mari din tors și ele din răutate mă porecleau „Ion Torcălau“¹⁾.

Creangă a învățat la seminarul din Socola și a făcut și școala normală „Vasile Lupu“ din Iași. A fost o bucată de vreme diacon și de la o vreme lăsându-se de cariera bisericească a rămas institutor. A murit la 31 Decembrie 1889.

Creangă și-a publicat cea mai mare parte din scrieri la „Convorbiri literare“; a scris povești, amintiri din copilărie, anecdote și lucrări didactice.

¹⁾ „Ion Creangă, „Opere Complecte“, Ediția a VI, edit. Cartea Românească.

El poate fi socotit ca cel mai mare prozator român și în deosebi ca cel mai adânc cunoșcător al adevăratei limbi românești. Poveștile și în deosebi „Harap Alb“ sunt neîntrecute, adevărate perle ale literaturii românești ¹⁾).

* * *

Alexandru Lambrior, născut la 10 Sept. 1846 din părinți agricultori, în satul Soci, jud. Neamț. Fiind profesor la Botoșani, este trimis de T. Maiorescu, pentru a-și complecta studiile la Paris. Acolo Lambrior urmează la Școala de Inalte Studii, ocupându-se în deosebi de limbile romanice.

„Intors în țară publică mai multe articole în „Convorbiri literare“, între care mai ales unul intitulat *Indreptăriu*, (anul XXV) merită toată atenția, căci în el Lambrior pune bazele științifice ale ortografiei fonetice. Mai publică și o „Carte de cetire cu litere cirilice“ cu o lungă și însemnată introducere filologică. Lambrior a fost poate cel dintâiu filolog român bine pregătit pentru meseria sa. Moartea — la 20 Sept. 1883 — l-a împedecat să facă tot ce se aștepta dela dânsul“ ²⁾).

* * *

Episcopul Mehisedec, născut la 1882 în Gârcina, jud. Neamț. După ce termină studiile teologice la Chiev, ocupă mai multe demnități în țară, după

¹⁾ Dr. C. Diaconovici, „Enciclopedia Română“.

²⁾ Dr. Diaconovici, „Enciclopedia“.

care la 1864 ajunge Episcop al Dunării de Jos, iar la 1879 Episcop de Roman. În timpul domniei lui Cuza-Vodă — al căruia colaborator călduros a fost la toate actele mari pe care acest Domn le-a făcut pentru țară — a ajuns ministru de Culte. Merite deosebite a avut Melhisedec în bogata sa activitate literară-istorică și teologică, pentru care a fost ales și ca membru al Academiei Române.

Scrierile sale sunt prea numeroase ca să le înșirăm aici, voi nota în deosebi: *Cronica Romanului*, *Cronica Hușului* și *Notițe istorice și arheologice*. Multe din scrierile lui Melhisedec au fost editate de Academia Română. Episcopul Melhisedec, o adevărată fală a bisericii române, atât prin cultura cât și prin pilda vieții sale neprihănite, a murit la anul 1892 ¹⁾.

Episcopul Silvestru Bălănescu al Hușului, a fost de loc din comuna Pângarați și a murit la anul 1902.

Episcopul Silvestru dacă n'a fost mare cărturar ca Melhisedec, a fost însă o podoabă a Bisericii Române prin viața sa plină de cel mai curat simț creștinesc. Un adevărat apostol în predicarea *cuvântului*, predică pe care o armoniza necurmat cu pilda unei vieți de mare bunătate atât față de preoți, pe care o conducea cu părintească dragoste, cât și față de popor, în mijlocul căruia se simțea dator să stea cât mai des.

Vizitele sale canonice în Eparhie sunt momente de clasică înțelegere a datoriei arhieresti. Intreaga

¹⁾ Dr. Diaconovici, „Enciclopedia“.

sa avere și biblioteca a lăsat-o internatului Facultății de Teologie din București, gest, pe care-l întâmpinăm foarte rar în vechiul regat.

Lascăr Catargiu, născut la 1823 în Dobreni-Negrești, moșia familiei Catargiu, a fost ispravnic de Neamț și mai târziu Prim-Ministru al țării și șeful partidului Conservator. A împedecat abdicarea Regelui Carol, provocată de mișcarea de stradă din 11 Martie 1871. „Un om de rar bun simț și totdeauna demn și onest în purtarea sa; de o neobosită activitate în administrația țării”. (T. Maiorescu, Discursuri parlamentare“).

Vasile Alexandrescu Ureche, născut în Piatra și mort la 1901. A fost profesor la Universitățile din Iași și București, ministru de Culte și membru al Academiei Române. Ureche a lăsat multe scrieri istorice și câteva traduceri.

Colonelul Gh. Ruset-Roznovanu, proprietarul Roznovului, a fost în mai multe rânduri ca prefect al județului Neamț și vice-președinte al Camerii. Între anii 1871 și 1876, fiind prefect sub guvernul lui Lascăr Catargiu, a intensificat lucrarea șoselelor din acest județ. Tot de la Roznovanu ne-a rămas frumoasa biserică construită numai din piatră cioplită, în comuna Roznov.

Doctorul Dimitrie Cantemir, născut la Roznov. Deputat în mai multe rânduri, om activ și devotat trebilor obștești ale județului.

Doctorul Al Vițu, născut în comuna Săvinești, profesor universitar și fost deputat de Neamț. Mare naturalist și bărbat de inițiativă, a întemeiat la 1890 laboratorul de fiziologie de pe lângă uni-

versitatea din București, laborator transformat mai târziu în „Institut“.

Nicu N. Albu, în mai multe rânduri prefect al județului și primar al orașului Piatra.

Ca prefect a continuat lucrarea șoselelor începută de Roznovanu și în dăosebi, lui N. Albu i se datorește lucrarea părții celei mai grele din șoseaua de la munte: Tarcău—Hangu între anii 1884 și 1888. Tot dânsul a făcut și „Parcul Cozla“ o adevărată podoabă a orașului Piatra.

Ioan Negrea, născut la Gura Văii, comuna Căciulești, profesor secundar și fost deputat. Cel mai activ susținător al învățământului din acest județ și unul dintre întemeetorii Gimnaziului și mai apoi al liceului „Petru Rareș“ din Piatra.

Gh. Liciu, născut la Dușești—Cărligi, fostul proprietar al teatrului din orașul Piatra, zidit de Petru Liciu la 1872. Marele artist dramatic *Petru Liciu* a fost fiul lui Gh. Liciu.

Afară de aceștia, — toți dispăruți din viață — mai notăm și câteva mari personalități care au avut strânse legături cu acest județ: *Alecu Russo*, fost magistrat la Piatra; *G. Asachi*, întemeetorul unei fabrici de hârtie la Petro-Dava (Peste Vale); *Ioan Luca Caragiale*, fost Revizor școlar al jud. Neamț și autorul capodoperei dramatice „O scrisoare pierdută“, inspirată — după cât se crede — din moravurile locale și de la oamenii politici de pe acea vreme, din orașul Piatra. *Emil Costinescu*, a copilărit în Târgul Neamțului și mai târziu, ca ministru, a fost un cald susținător al nevoilor acestui ținut. *Calistrat Hogaș*, cunoscutul povesti-

tot de călătorii „Prin munții Neamțului“, a trăit mult timp în orașul Piatra, unde e și înmormântat. Talentatul pictor *Aurel Băeșu*, mort la Piatra în 1928, tocmai când era în plină dezvoltare a geniului său artistic. Multe din pânzele de mare valoare ale acestui artist se află în proprietatea familiei Lalu din Piatra, ocrotitoarea marelui pictor.

Notă. Multe din datele referitoare la acest capitol, cum și prețioase informațiuni cu privire la trecutul județului Neamț, le-am avut dela D-l Dim. Hogeș, fost primar al orașului Piatra N.

87.459

PREȚUL LEI 120.450